Anul XX
nr.11-12
(231-232)
noiembrie
- decembrie
2014

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Lumina profesorului Vasile Anestiade

- Evocare -

- Eugenia Bojoga: „Moldoveneasca” – mamă (vitregă) a limbii române?
- Versuri de Ana Rapcea
- Proză de Marcel Gherman
- M. V. Ciobanu despre poezia lui Arcadie Suceveanu
- Praga Literară. Scriitori cehi contemporani – Roman Ráž
- „Cartea din mâna lui Hamlet”: dialog Andrei Ţurcanu – Nina Corcinschi
- Literatura germană contemporană: Herta Müller
- Polemici : „Natură moartă cu mere stricate. Despre o întâlnire ratată dintre un sociolog al literaturii şi un critic literar” – Petru Negură vs. Mircea V. Ciobanu

14112 >
9 771857 160117 >

Dialog cu Norman Manea la Chişinău

- octombrie 2014

Critice şi critici

Critice. La momentul când scriu aceste rânduri, atitudinile critice nu-şi mai au rostul, fiindcă, deoarece, oricum... După proba de guvernare întinsă pe cinci ani, ne blazăm acum în efectele stresului ontologic al electoralei 2014. Ne venim în fire şi ne indiferentizăm. Entuziasmul general din 2008-2009 s-a stins, iar apelurile insistente, din anul acesta, de ieşire la vot, în regim de alarmă, sunt semnul clar că din ce-am gândit cu toţii atunci şi

de
Maria Şleahtiţchi

în ce ne-am implicat în realitate seamănă mai degrabă a cacealma. Ne-au fost spulberate iluziile, ni s-a clătinat încrederea în corectitudinea propriilor noastre decizii şi acţiuni. Toate câte le spunem în săptămâna aceasta, toate analizele noastre (nu ale comentatorilor de pe sticlă – ei reprezintă, cu minime excepţii, un soi de actori din antrepriza politicului basarabean), analizele noastre exclusiv, converg spre un pesimism sănătos. El ar trebui să ne scoată din iluzie şi să ne arunce în realitate, care este dură, neiertătoare, directă, sfidătoare şi arogantă, iar cei care o guvernează trebuie trataţi doar în contextul ei. Lipsa de alternativă în care ne-am pomenit în 30 noiembrie, când din răul mare şi mare de tot, a trebuit să alegem răul mai mic, nu poate dura la nesfârşit. Din pesimismul sănătos renaşte optimismul dozat: după alegerea, asumată, lucidă (din ce era – ce s-a putut), sunt sigură că data viitoare vom alege binele mai mare din binele mai mic. Ideea europeană nu este un cal de cursă şi nici de poştă, este o valoare care nu se scoate de vânzare, oricâţi bani ar avea fitecine. Să nu o vindem şi să nu ne lăsăm hoţiţi!

Critici. Cărţile sunt tot ce face dovada calităţii de scriitor. Criticii sunt tot scriitori. Doi critici literari despre care scriu sunt implicaţi activ în comentariul politic, fac jurnalism politic de multă vreme, sunt formatori de opinie, dar atitudinile lor politice, mai mult sau mai puţin partizane, nu sunt decât un fel de activitate cronicărească postmodernă. Or, se ştie, cronicile, nici măcar cele medievale, nu pretind autenticitate literară. Cu literatura însă este altfel. Zilele astea cineva spunea un lucru simplu, dar adevărat şi prin asta devenea dintr-odată aforism: *Literatura este cartea vieţii*. Şi literatura despre literatură tot literatură este. Prin urmare, cronicile literare întregesc tabloul general al literaturii, mai mult – observă şi îndreaptă direcţia procesului literar, care reflectă, prin natura sa, cursul vieţii unei societăţi. Anul literar 2014 a scos din sertarele criticilor două cărţi bune. Critica şi exegeza literară se face prezentă şi în acest an, nu doar în 2013, cu nume şi cărţi reprezentative.

Criticul literar Mircea V. Ciobanu, unul dintre cei mai prolifici scriitori optzecişti ai momentului, a publicat, de rând cu volumul de poeme *Resetare* (Editura Vinea), cartea *Lecturile necesare* (Editura ARC). Trecând peste temele şi motivele primelor două parţi (*Cartea ca pretext* şi *Note de lectură*) – care inaugurează necesarele, pentru procesul literar basarabean amorf, dispute asupra istoriei şi criticii literare, asupra rolului şi efectelor lor în societatea post-tranzitorie, fără ordonatoarele principii şi axiologii, sau care trec prin grila unui redutabil hermeneut apariţiile din ultimii ani, semnate de autori de referinţă ai literelor basarabene – aş evidenţia cele trei „diorame”, incluse în partea a treia a cărţii. Mircea V. Ciobanu descrie, în perspectiva cronologică a unui secol sau a perioadei postbelice a secolului XX, evoluţia prozei şi poeziei basarabene şi panoramează profesionalismul şi amatorismul prozei noi. El introduce un termen insolit – literatura „basa” –, ludic, şocant şi avangardist, dar convingător, de aceea l-am şi citat adesea, punând (este adevărat) în dificultate receptorul. Criticul foloseşte un instrumentar adecvat textului. În sfârşit, critica din Basarabia are exponenţi ai postmodernismului nu doar ca viziune, limbaj, tehnică proprii literaturii artistice, dar şi ustensilele postmoderniste şi limbajul specializat al receptării profesioniste. Scriitura criticului Mircea V. Ciobanu este tonică, ritmul – vioi, amplitudinea livrescă – de admirat. Discursul său este direct, intertextualizat, ludic, şocant, observând atuurile, dar şi rateurile cărţilor. În consecinţă, lectura lecturii cărţilor este la fel de antrenantă ca şi scrierea lor.

Criticul literar Vitalie Ciobanu a publicat, tot la Editura ARC, cartea *Scribul în grădina fermecată. Jurnal de lectură*, care este, la fel, o carte despre cărţi. E o carte scrisă în timp, aşezată, cu frază elaborată, marcată totodată de o spontaneitate vie, organică – cea dintotdeauna a autorului, care revelează cititorului un temperament literar analitic, dezinvolt, un intelectual rasat, un profesionist al literaturii. El îşi trăieşte destinul în miezul evenimentelor culturale şi social-politice ale sud-estului european. Prima parte a cărţii *Realitate şi ficţiune* include eseuri cu subiecte largi culturale, naţionale, de localizare a parcursului Basarabiei în spaţiul geopolitic al ultimilor ani. *Naţiunea la balamuc*, *Rezistenţa prin cultură*, *La ce serveşte o cămaşă pătată de sânge* – sunt câteva referinţe care scot în evidenţă dimensiunea europeană a problematicii şi scriiturii eseistului Vitalie Ciobanu, care s-a remarcat prin neobositul efort de a sincroniza viziunea basarabeanului, dar şi discursul lui cu modelele de gândire, de scriere şi de comportament europene. Vitalie Ciobanu reprezintă prin tot ce face un european autentic la noi acasă. În cea de-a doua parte a cărţii *Literatura, afinităţi colective. Jurnal de lectură* scriitorul a inclus comentarii docte la cărţile unor scriitori români notorii, cum sunt Mircea Cărtărescu, căruia i-a dedicat şapte cronici, Gheorghe Crăciun, Ana Blandiana, Ioana Pârvulescu, Alina Mungiu-Pippidi, Gabriel Chifu ş.a. – mulţi şi buni, foarte buni, dar şi asupra unor scriitori promiţători care s-au lansat adineauri în literatură. Vitalie Ciobanu este scriitorul dăruit cu har şi dăruit scrisului. Eseurile şi cronicile semnate de el reprezintă un antrenant spectacol al ideilor, al argumentării, al limbajului (elevat), al frazării (ample). Observaţiile pe care le lasă pe foaia de hârtie şi în grafica pixelilor constituie un tablou al memoriei literaturii.

5 decembrie 2014

■

Concert la Chişinău de Ziua Naţională a României

Un concert excepţional, dedicat Zilei Naţionale a României, susţinut de cunoscutul pianist Viniciu Moroianu şi Orchestra Naţională de Cameră condusă de maestrul Cristian Florea, a avut loc la Sala cu Orgă pe data de 27 noiembrie 2014. Organizatori: Ambasada României în Republica Moldova şi Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chişinău.

Programul a inclus: Marţian Negrea – Isbuc (Tarantella) din Suita „Prin Munţii Apuseni”; Joseph Haydn – Concertul în Re major pentru pian şi orchestră; Dinu Lipatti – Concertino; Sabin Pautza – Jocuri.

Viniciu Moroianu s-a născut la Bucureşti, în anul 1962, într-o familie de muzicieni. A absolvit Universitatea Naţională de Muzică din Bucureşti, unde a studiat cu prof. Gabriel Amiraş. A fost distins cu premiul I la competiţii naţionale în 1973, 1977 şi 1978, este laureat al concursurilor internaţionale de la Paris („Guilde française des artistes solistes”, 1979) şi Bucureşti („George Enescu”, 1991). De asemenea, a fost distins cu Premiul Colegiului Criticilor Muzicali pe anul 1981 pentru interpretarea Sonatei a III-a pentru pian de George Enescu şi cu Premiul Fundaţiei „Dinu Lipatti” pentru restituirea şi prezentarea în concert, în 1992, a Fanteziei op. 8 de Dinu Lipatti. A susţinut primul său recital la vârsta de 10 ani, iar patru ani mai târziu a debutat ca solist cu orchestra. Activitatea sa artistică include peste 700 de apariţii scenice, în recitaluri, concerte camerale şi ca solist cu orchestra. Are un repertoriu vast, incluzând prime audiţii şi lucrări ample mai rar abordate. Ca partener de lied a colaborat cu solişti vocali precum Eduard Tumagian, Leontina Văduva, George Emil Crăsnaru şi Georgeta Stoleriu. A concertat cu toate orchestrele filarmonicilor din ţară şi a susţinut numeroase recitaluri şi concerte camerale.

„În generaţia lui, este poate chiar primul. Îi întrevăd un viitor strălucit în arta pianistică” – afirma Valentin Gheorghiu la Radio România în 1998.

■

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria “Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon: 022 237541) şi la sediul redacţiei.

Contrafort

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chişinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chişinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 41392

„Moldovenească” - mamă (vitregă) a limbii române?

Situată între două sărbători cu tematică lingvistică – 31 August şi 26 septembrie – , Ziua Limbii Române omagiată pe 12 septembrie în capitala Italiei (la iniţiativa ICR Bucureşti şi a prestigioasei instituţii Accademia di Romania din Roma) a avut ca punct de plecare lansarea volumului meu *Limba română – „între paranteze”? Despre statutul actual al limbii române în Republica Moldova*. Prezentarea pe care am făcut-o, o istorie punctuală a limbii române dintre Prut şi Nistru din 1812 până astăzi, a constituit o bază pentru dezbaterile care s-au declanşat în partea a doua a manifestării. Sensibilă în sine, cum a calificat-o domnul director al Academiei, Prof. Dr. Mihai Bărbulescu, tema a aprins spiritele, constituind un imbold pentru reflecţiile proprii ale celor prezenţi în sală: studenţi şi masteranzi, filologi şi istorici, membri ai diasporei basarabene (în special ai Asociaţiei „Dacia”) şi ai diasporei româneşti din Italia, intelectuali italieni de marcă. Or, în contextul acestor dezbateri a intervenit cu comentarii pertinente şi dl Alessio Colarizi Graziani, traducător în Senatul Republicii Italiene, scriitor şi vorbitor al limbii române, care a adus un elogiu celor două limbi-surori, sugerând cumva că italiana nu are o sărbătoare propriu-zisă (aşa cum are româna) şi că în provincia sa natală se vorbeşte în grai, dar acesta nu se opune limbii italiene, ci e înglobat în ea ca limbă comună, literară şi exemplară.

de
Eugenia Bojoga

26 septembrie - Ziua internaţională a Limbii/Limbilor

Faptul că nu fiecare limbă beneficiază de o sărbătoare aparte nu lezează cu nimic prestigiul acesteia. Mai ales dacă e vorba de mari limbi de cultură, cum este şi cazul limbii italiene, fiindcă nimeni nu îndrăzneşte să-i conteste individualitatea sau să-i îngrădească sfera de utilizare. De altfel, asupra acestor aspecte s-a discutat în cadrul Conferinţei Internaţionale a drepturilor lingvistice, organizată între 6 şi 9 iunie 1996 la Barcelona, din iniţiativa Comitetului de traduceri şi drepturi lingvistice al International PEN Club şi CIEMEN (Escarre International Center for Ethnic Minorities and the Nations) şi cu sprijinul UNESCO, la care au participat 66 de organizaţii neguvernamentale (ONG), 41 de filiale PEN din lume şi 41 de experţi internaţionali în jurisprudenţa lingvistică. Or, cu acea ocazie s-a afirmat că limbile, indiferent de statutul pe care îl au într-o comunitate de vorbitori, trebuie să se bucure de aceleaşi drepturi. La sfârşitul acelei întruniri s-a adoptat în unanimitate *Declaraţia universală a drepturilor lingvistice* (*Declaración Universal de Derechos Lingüísticos*).

O altă iniţiativă importantă a fost cea din 1999, când UNESCO a desemnat data de 21 februarie drept Ziua internaţională a limbii/limbilor materne, o decizie luată pentru a comemora moartea a cinci studenţi din fostul Pakistan (astăzi Bangladesh), care au revendicat în 1952 recunoaşterea limbii bengali ca limbă de stat. Şi în acest caz scopul Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură a fost să protejeze diversitatea lingvistică şi să promoveze învăţământul plurilingv în toate ţările lumii.

Cel mai mare răsunet însă pe continentul nostru l-a avut o altă iniţiativă de amploare: 2001 – An European al Limbilor, un eveniment de excepţie la scară internaţională, deoarece pentru prima dată în istorie limbile erau sărbătorite pe parcursul unui an întreg. Beneficiind de multiple şi diverse manifestări culturale şi ştiinţifice dedicate nu doar limbilor vorbite pe bătrânul nostru continent, dar şi idiomurilor minorităţilor sau ale imigranţilor stabiliţi în Europa, 2001 a fost un an în care s-a meditat profund asupra valorii intrinseci a fiecărei limbi, asupra importanţei sale ca expresie a identităţii culturale, ca mijloc de inteligibilitate naţională şi transnaţională, ca instrument de coeziune şi de interacţiune între indivizi şi între state, ca posibilitate de deschidere spre un univers cultural şi comercial tot mai amplu şi mai bogat[1]. Cert este că niciodată până atunci limbile nu fuseseră atât de valorizate, niciodată până atunci nu avuseseră un ecou atât de puternic şi nu reverberaseră atât de profund la nivelul conştiinţei colective a ţărilor de pe întregul continent. Pe cale de consecinţă, la finele lui 2001 (când la noi au venit la putere comuniştii lui Voronin) s-a decis ca în fiecare an în data de 26 septembrie să se sărbătorească Ziua Mondială a Limbii/Limbilor.

De atunci lingvişti şi sociologi, jurişti şi politicieni, scriitori şi vorbitori au început să mediteze profund asupra viitorului limbilor noastre. Or, în contextul globalizării, al erei Internetului şi al supremaţiei crescânde a limbii engleze, opinia curentă în mediul ştiinţific este că în următorii 50 de ani s-ar putea să dispară de pe faţa pământului cam 40% dintre limbile şi dialectele actuale[2]. Altfel spus, indiferent de faptul că sunt limbi majoritare sau minoritare, regionale sau locale, dominante sau dominate, toate limbile vor fi antrenate într-o concurenţă acerbă şi doar cele puternice vor învinge. Ce înseamnă a fi puternic pentru un idiom la nivel naţional şi internaţional? Înseamnă a avea mulţi vorbitori nativi şi străini, înseamnă a oferi valori culturale în această limbă, folclor şi cinematografie, muzică populară, presă, învăţământ, publicitate, comunicare. E adevărat, sunt multe criteriile care arată vitalitatea unei limbi. Însă punctul de referinţă îl constituie numărul de vorbitori nativi, precum şi cunoaşterea/învăţarea limbii respective în lume.

„Limba română în lume”

O serie de evenimente dedicate limbii române care s-au desfăşurat în ultimele luni demonstrează interesul crescând pentru limba noastră. Astfel, între 9 şi 13 octombrie la Arizona State University Phoenix, SUA (unde funcţionează cel mai mare lectorat de română din lume), a avut loc o conferinţă internaţională cu titlul *Limba română în lume,* la care au participat cercetători şi cadre didactice din peste 20 de ţări, care se ocupă de studierea şi predarea limbii române. Or, această manifestare ştiinţifică de anvergură a avut ca temă de dezbatere promovarea limbii române pe meridianele lumii.

Între 24 şi 28 iunie a. c. la Universitatea din Granada a avut loc o altă manifestare ştiinţifică: Colocviul internaţional intitulat *Predarea limbii române ca limbă străină. Misiune, materiale, manuale* (organizat de Universitatea din Granada, de Lectoratul de română al universităţii şi de Institutul Limbii Române din Bucureşti). Întrunind profesori şi lectori de limba română de la 44 universităţi din lume, colocviul şi-a propus să ofere o dezbatere în ce priveşte metodele actuale de predare a limbii române în străinătate.

De altfel, de coordonarea centrelor în care se predă româna în afara graniţelor se ocupă Institutul Limbii Române de la Bucureşti (ILR), care a fost înfiinţat (în cadrul Ministerului Educaţiei Naţionale) tocmai pentru a promova limba noastră în lume. ILR acordă suport didactic şi material instituţiilor în care se învaţă limba română şi profesorilor antrenaţi în această activitate. Dar ILR mai are în vizor şi elaborarea unor manuale performante şi a altor studii/lucrări de specialitate, atestarea cunoştinţelor de română în conformitate cu cadrul european comun, susţinerea logistică a lectoratelor de română din străinătate. În plus, Institutul Limbii Române a demarat un proiect de anvergură *Limbă, cultură şi civilizaţie românească* (în parteneriat cu Ministerul Educaţiei din România şi cu alte state membre UE), al cărui obiectiv vizează predarea cursului opţional de limbă, cultură şi civilizaţie românească copiilor români înscrişi în unităţi de învăţământ din Belgia, Italia şi Spania. Cursul a debutat în 2007, având parte de o creştere continuă a numărului de elevi. Drept dovadă, în prezent sunt înscrişi peste 5 000 de elevi cu vârste cuprinse între 3 şi 18 ani[3].

Aşadar, în peste 43 de ţări ale lumii există centre în care se poate învăţa româna ca limbă străină (la 10 universităţi din Germania, 8 din Italia, dar şi în Spania, Franţa, Olanda, Suedia, Finlanda, Elveţia, Argentina, Mexic, la Universitatea din Oxford din Marea Britanie, la Columbia University New York din SUA, la University of Delhi, India, în Canada, la Universitatea din Bejiing, China, la Universitatea din Heidelberg...). Mai mult ca atât, la Universităţile din Praga, Berlin şi Viena limba română se predă de mai bine de o sută de ani. De fapt, la Universitatea din Sankt Petersburg

(Continuare în pag. 11)

ICR Chişinău - Conferinţe publice într-o carte

Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chişinău în colaborare cu Antena din Chişinău a Agenţiei Universitare pentru Francofonie şi Universitatea de Stat din Moldova a organizat lansarea volumului *Programul de Studii Avansate al Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chişinău. Conferinţe publice* (Ed. CEP USM, 2014) - ultima etapă a proiectului amplu cu acelaşi nume care s-a desfăşurat în perioada martie 2012 - iunie 2013 la Chişinău şi Bălţi.

Proiectul a presupus organizarea unor prelegeri publice în limbile română şi franceză susţinute de conferenţiari universitari din România, Franţa, Italia, Germania, Elveţia, Canada etc. în 4 universităţi din Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău şi Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălţi. Printre invitaţii programului ale căror prelegeri au fost incluse în acest volum se numără: Otilia Hedeşan, Adrian Papahagi, Franz Lothar Altmann, Mircea Babeş, Sorin Lavric ş.a.

Volumul conţine variantele în română şi în franceză ale celor mai bune prelegeri prezentate în cadrul programului.

Evenimentul a avut loc pe 8 decembrie în Sala Senatului Universităţii de Stat a Moldovei. Volumul a fost prezentat de: acad. Valeriu Matei, directorul ICR Chişinău; Roman Kwiatkowski, responsabil birou Antena din Chişinău a Agenţiei Universitare pentru Francofonie (AUF); prof. univ. dr. hab. Otilia Dandara, prorectorul Universităţii de Stat din Moldova pentru activitatea didactică; prof. univ. dr. hab. Ludmila Zbanţ, decanul Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine a USM, coordonator volum; conf. univ. dr. Claudia Cemârtan, decanul Facultăţii de Litere a USM; conf. univ. dr. Ion Gumenâi, decanul Facultăţii de Istorie şi Filosofie a USM, şi conf. univ. Alexandru Solcan, decanul Facultăţii de Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative a USM.

■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr.126, Chişinău.
Tel.: 022 21 42 03.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: 022 24 10 00.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

„Şi va fi frig în numărul impar…”

Coperta cărţii aduce (uşor) a kitsch (distonând cu stilistica poeziei). Unul sentimentaloid, jenant (pentru că e un fel de ilustrare a durerii şi parcă nu s-ar cuveni să o comentez). Senzaţia la fel de jenantă e dublată de un compartiment cu fotografii, anexat la sfârşitul cărţii, cu un

de

Mircea V. Ciobanu

titlu (poetic!): „Memoria oglinzii”, ceea ce produce o confuzie şi mai mare, or, fotografiile sunt document pur, iar poemele – cu toată încărcătura emoţională autentică – sunt artă pură.

Ceea ce urmează e poezie autentică, atât de bine construită, încât, aplaudând performanţa, constaţi că volumul nu e o reflecţie a durerii la moartea mamei, precum *o expresie poetică a durerii*. Poetul e un animal omnivor, alimentând viaţa poemelor până şi din moartea celor dragi.

Tema începea în volumul anterior, *Fiinţe, umbre, epifanii* (Arc, 2011). Acolo nostalgia baştinei se îngemăna cu dorul de tatăl plecat dintre cei vii (*Pahare vărsate peste faţa de masă*), de mama zbătându-se între viaţă şi moarte (*Cucul din cusătură*, dar şi alte poeme), cu propriile suferinţe pe patul de spital (*Bufniţa poetului* ş.a.), toate generând meditaţii asupra efemerităţii existenţei pământeşti.

În volumul recent, **Ferestre stinse de îngeri**, există un Arcadie Suceveanu bine cunoscut de cititor. Şi este aici un Suceveanu al dramaticului imediat, al unui autenticism spontan. Cartea are un epigraf zguduitor, care ar fi putut fi un poem desăvârşit: „Ai terminat de murit, Mamă,/ de-acum nu mai/ mori”. Versurile sunt extrase din poemul *Groparul Florea*, un text emblematic, incluzându-i pe un Suceveanu minimalist şi autenticist la început şi pe un altul, rece, calculat, parnasian, creator de artefact, ingenios, baroc, autor al fineţurilor, dublat de un imaginar poetic recognoscibil.

Iată începutul, minimalist, cum spuneam: „Groparul Florea se arată mândru/ de groapa pe care a săpat-o/ adâncă şi dreaptă/ «N-ai dat de tata?», întreabă sora hamletian”. Scena mă duce la *Acasă, pe câmpia Armaghedonului*, de Marta Petreu. Dar imediat (asta se întâmplă şi altor minimalişti) vin imagini arhetipale, mitologia ne însoţeşte până şi cele mai obişnuite episoade ale vieţii, cu atât mai mult cele de la limita transcendenţei: „Umbra rămâne afară/ umbra nu ţi-o poţi lua cu tine/ Îngerul tău o va împături/ în patru, în opt, şi o va depune/ la depozitul de umbre”.

Prins în echilibristica jocului la limita dintre lumi, imaginile nu se dau uşor îmblânzite, riscând să alunece fie în patetism excesiv, fie în trivial: „Satul tău de altădată s-a mutat/ sub iarbă şi se numeşte acum/ satul celălalt – / singura unitate teritorială/ care în acelaşi timp există/ şi nu există sau, mai exact,/ există deodată în două lumi,/ ca flacăra şi cenuşa aceluiaşi/ foc”. Frumos începutul strofei, cu satul mutat sub iarbă, mai comun jocul median, dar „flacăra şi cenuşa aceluiaşi foc” e o expresie cu valoare de maximă. Urmează versurile care au devenit epigraful cărţii, apoi un vers-strofă cu o metaforă memorabilă: „Între noi, cerul se face de sticlă”. Eu aş fi pus punct poemului aici, ultima strofă fiind inutil explicativă.

Poemul se conjugă perfect cu un poem (*Cucul din cusătură*) din volumul anterior: „Varul din tavan e-o prelată albă/ sub care se ascunde cerul. Mama ridică mâna/ vrea s-o dea la o parte,/ dar se răzgândeşte, ezită,/ mai aşteaptă o vreme – nu, nu aceasta e ziua/ când se va înfăţişa la Împărat”. În final, presimţirea morţii devine mai acută decât moartea: „Afară, iarba/ se izbeşte de prag şi izbucneşte/ în lacrimi”.

Dacă tema e constantă, formulele expresive sunt diferite. Pe lângă minimalismul extrem şi artefactul de tip minulescian sau dimovian, descoperim aici ecouri din poezia populară, vizitată de Arcadie Suceveanu şi anterior, mai ales în formele ei arhaice, de colind. Ritmuri şi viziuni folclorice arhetipale, din aria bocetelor şi a cântecelor de plecare, se resimt, d.e., în emoţionantul tablou din *Niciodată n-ai fost aşa*: „Stai în pat înalt/ de busuioc şi tămâie/ cete de îngeri îţi zboară/ la căpătâie/ arhangheli şi serafimi/ au venit să te vadă/ caleaşca lor/ te-aşteaptă în livadă…”. Aceste imagini parcă vor să-mi combată replica privind coperta cărţii: totul face parte dintr-un spectacol pe care nu îl pot înţelege până la sfârşit.

Or, tot ce se întâmplă între moarte şi înmormântare e un melanj bizar de durere, tristeţe, meditaţie, dar şi: ritual, obiceiuri, improvizaţii pe o carcasă de tabieturi. Parcă ar fi un scenariu de film, cu episoade disparate, dar concentrate în jurul unui eveniment comun, al unei dureri comune. Unii critici s-au grăbit să spună că volumul ar fi un poem unitar. Prefer totuşi această concepţie, de *volum unitar*, decât de „poem”, căruia i s-ar fi văzut prea multe fisuri.

Fireşte (în asemenea cazuri, „firesc” este cuvântul potrivit), nu toate textele din carte sunt capodopere, nu toate sunt scrise la aceeaşi intensitate a actului creator, chiar dacă *actul trăirii* este de fiecare dată autentic. Dar unele texte sunt adevărate revelaţii poetice şi pot intra în virtuala antologie a poeziei la acest subiect trist.

Moneda de aur e un poem demn de a fi reţinut: „Într-o dimineaţă/ cu ceaţă deasă de noiembrie, 1952/ Mama venea de la starea civilă/ cu certificatul meu/ de naştere// Într-o dimineaţă cu ceaţă deasă/ de noiembrie, 2012/ vin eu, fiul ei, de la starea civilă/ cu certificatul ei/ de deces”. Paralela este prea liniară, prea periată şi pudrată cu acelaşi strat de ceaţă poetică, vor spune unii. Dar tocmai acest minimalism al unei revelaţii (nimic în plus, decât poate ceaţa lui 2012, pe care poetul o exportă şi în 1952) este surprinzător.

Paralela e completată de concluzia poetică: „Mama îmi aducea începutul/ eu îi aduc rezumatul”, urmată de *un alt fel de rezumat*, o antiteză revelatorie cutremurătoare: „Mama îmi purta flacăra/ eu îi port cenuşa”. Şirul de paralelisme poetice continuă la aceeaşi tensiune estetică: „Mama îmi aducea laleaua Siretului/ eu îi aduc Stixul de sulf şi pucioasă”. Pleonasmul evident „sulf şi pucioasă” e din categoria spontaneităţii, a unei curgeri cu greşeli… organice. Cum se întâmplă în poezia populară.

Continuând paralelismele cu trivialităţi pretenţioase gen: „De la punctul acela eu începeam să fiu/ de la limita aceasta/ ea începe să nu mai fie” (strofă de care poezia se putea lipsi), poezia se încheie frumos: „Între noi doi stă cerul ca o plombagină (mai sus era: „Între noi, cerul se face de sticlă” – *mvc*)// Ce uşor/ sare soarele dintr-un cer(c) în altul/ descoperindu-şi ambele feţe deodată/ ca o monedă de aur/ la risçă”.

Tulburător este *Cântec de leagăn pentru părinţi*: „Tată bun, deschide geamul dinspre flori/ Uşa cea de iarbă las-o descuiată/ Îngerii cu goarne ce vestiră-n zori/ Ţi-au adus mireasă… Nu te bucuri, Tată?” Versurile amintesc de cântecele sentimentale ale lui Adrian Păunescu (sic!): „Legănaţi în ritmul lumilor dintâi/ Într-un colţ de cosmos, într-o stea uitată,/ Vă vom spune seara, blând, la căpătâi/ Basmul vechi al lumii cu *A(ţi) fost odată*”. În fine, un final personalizat, tabloul purtând semnătura maestrului Suceveanu: „Iau mormântu-n braţe – nani, somn uşor/ Două cruci de sânge-n mine se-mpreună / Nani-nani, Tată, să nu cazi din nor/ Nani-nani, Mamă, să nu cazi din lună”. Cântecul îşi aşteaptă compozitorul şi interpretul.

Inevitabilă, în context, metafizica motivelor existenţiale: „Dumnezeu care a cuprins lumea/ într-o singură propoziţie/ scrie acum la viaţa mea/ aplecat asupra unui text viu infinitezimal/ ce miroase a piatră însorită şi ploaie/ a lacrimă şi cenuşă”. Materia şi spiritul sunt un tot întreg, într-o ecumenică privire filosofică şi teologică: „Într-o perfectă desăvârşire/ carnea şi gândurile se adună, se întreţes/ nervii subţiri se leagă-n silabe cu oasele/ parcă ieşiţi – *paca-paca, paca-paca* – din maşina/ de cusut Singer, cea din podul/ copilăriei”. Un Dumnezeu croitor, ţesător, asamblor şi creator, prezentat ca un operator la un mecanism complex, sau lăcătuş la un sistem de angrenaje ce funcţionează automat – asta se reţine. Un sens oarecare, voit, căutat, ar fi superfluu, în măsura în care chiar Dumnezeu s-ar putea să abandoneze textul (care este chiar viaţa poetului, sau *Viaţa*), „fără să mai explice dacă a pus în textul acesta/ vreun sens” (*Text şi absenţă*).

Ca într-o antologie tipologică a structurilor lirice, textele de natură existenţială şi textualistă (precum cel anterior invocat) se alătură unor poeme sentimental-paseiste (aş zice chiar sămănătoriste, dacă nu ar fi fost „modernizate” de versul liber). Aşa e poemul care dă titlul cărţii: „Căsuţă verde, roşie, albă –/ ou de Paşti încondeiat/ cuib de cuci la marginea lumii// ţi-ai tras pleoapele peste ochi – nani-na// cu plecarea mamei/ se scurge din tine, ca dintr-un ou viu,/ flacăra, viaţa…”. Salvarea vine nu din renunţare, nu din atenuare, ci din forţarea imaginii care alunecă, blagian (vezi: *Paradis în destrămare*), în expresionism: „Podeaua ta se va scurge-n pământ/ necolindate ferestrele se vor usca în pereţi/ fluturii de var se vor desprinde din tencuială/ şi se vor destrăma în lumină”. Împăcând cumva paseismul „pereţilor coşcoviţi” în manieră labişiană cu expresionismul blagian, poemul sfârşeşte… *vierian*: „Căsuţă verde, roşie, albă – de acum cine mă apără? Cine mă ştie?”

Ciclul se încheie cu un poem marca Suceveanu: „Nu te mai văd… De-acum dinspre Carpaţi/ Veni-vor numai îngeri înghеţaţi/ Maimuţa timpului sărind fardată/ Prin pomii lui Nicicând şi Niciodată”. Onirismul, în poezia română, face casă bună cu suprarealismul (adică făuritorii de vise sunt prieteni cu povestitorii de reverii), dar şi cu jocul de cuvinte (un *joc al dragostei şi întâmplării*) de sorginte urmuziană şi dadaistă: „Şi va fi frig în numărul impar/ Iar de Crăciun va ninge tot mai rar/ Şi mă voi exila într-o gutuie/ Ca-ntr-un azil, şi mă voi bate-n cuie”.

Este aproape incredibil cum un poem de factură păunesciană (*Cântec de leagăn pentru părinţi*) încape în aceeaşi carte cu o poezie de acest gen: „În gări vor plânge anii mei recruţi/ Vor deraia tramvaie-n Cernăuţi/ Pe linii reci, subţiri cum e stiletul…/ *Die Niemandrose*! (cum a spus poetul)”. Nu vreau (ba vreau, dar nu sunt sigur că e bine s-o fac) să citez poemul integral, dar mai reţin: „Şi-mi voi juca trecutul ca pe-un rol/ De nufăr alb în temple de nămol” – o imagine relevantă a aristocratismului spiritual în mocirla unei realităţi nocive.

Cartea are şi o „Addenda cu doi prieteni plecaţi”, incluzând poeme dedicate memoriei lui Grigore Vieru şi Eugen Cioclea. Poemele sunt diferite, după cum diferiţi sunt poeţii evocaţi. Cel intitulat *Variaţii pe tema poeziei cu ochi albaştri* îl evocă pe Grigore Vieru în modul în care Marin Sorescu îl evoca pe Shakespeare în poemul omonim: prin intermediul titlurilor şi imaginilor din opera protagonistului.

Cel dedicat lui Cioclea e scris în cheia poemelor nonconformistului poet, dar şi a poeziei populare, cu sincope de logică, create (şi compensate) de automatismul versificaţiei şi de expresivitatea involuntară: „Iese Corbul din oglindă/ Însoţit de-un crai de ghindă.// – Ce vrei, Corbule, ce-ţi pasă?/ Uite, ţi-am adus mireasă”. Dacă începutul e un joc (postmodernist), profan-apocrif, cu poemul lui Poe, atunci finalul, memorabil, joacă pe imagini din biografia lui Cioclea, pliate pe motivul arhetipal al lui Caron şi structurate pe un ritm popular-livresc recognoscibil: „Hai, bătrâne barcagiu,/ Că-ţi dau ortul pe-un rachiu,/ Îţi dau cartea, îţi dau pixul,/ Să mă treci cu bine Stixul”.

Arcadie Suceveanu, ***Ferestre stinse de îngeri*** (versuri). Editura Prut International, 2014, 104 pag.

▣

Sub dalta morţii

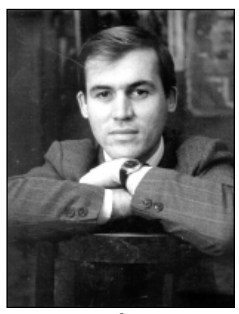

de
Grigore Chiper

George Vulturescu a debutat editorial relativ târziu – cum s-a întâmplat cu mai mulţi optzecişti –, la o vârstă când unii autori mai precoce publică roman sau chiar romane. Cu toate acestea, se impune ca un poet prolific, constituind una dintre vocile remarcabile şi originale ale poeziei române actuale.

După debutul său din 1988, cu volumul *Frontiera dintre cuvinte* – titlu semnificativ şi pentru căutările artistice de mai târziu, inclusiv pentru volumele de care ne vom ocupa imediat –, poetul editează la 2-3 ani câte o plachetă, iar la aproximativ 10 ani – volume antologice. Nu este nici primul şi probabil nici ultimul scriitor care să recurgă la antologii pentru a face un bilanţ, a limpezi o etapă de creaţie şi, bineînţeles, pentru a se menţine pe scena literară, mereu înghesuită.

Până în prezent remarcăm în scrisul său trei etape de evoluţie: sfârşitul anilor ’80 - începutul anilor ’90, perioadă pusă convenţional sub semnul „Ochiului orb”; anii ’90 - mijlocul anilor 2000, perioada „Nordului”, şi actualitatea reprezentând simbioza celor două etape, dar şi urmărirea unor noi corolare ale lor.

În ultimii ani, poetul sătmărean publică trei volume – toate având în comun conectivul „şi”: *Aur şi iederă* (2011), *Grota şi literele* (2013), *Negură şi caligrafie* (2014). Nu numai prin titlul sugestiv, dar şi prin conţinutul susţinut temeinic, poetul stabileşte o relaţie copulativă şi compatibilizează noţiuni doar aparent contradictorii. Volumele pun în ecuaţie scrisul şi realitatea evaluată multidimensional: o realitate propriu-zisă, contingentă, alta dispărută şi memorată sub aspectul unei infrarealităţi şi a treia, imaginată, un fel de construcţie mentală poetică. Aceste zone preferenţiale conţin numeroase variaţii, digresiuni, „impurităţi” şi inevitabile intersectări. Ţinând seama şi de faptul că fiecare volum numără peste o sută de pagini cu poeme lungi, amplu dezvoltate, asistăm la proiectarea unor adevărate saga.

Grota şi literele din volumul omonim nu pot avea, într-o poezie lirică, decât valoare simbolică. Simbolul literelor este transparent şi recurent nu doar în literatură. Grota trimite direct la acea infrarealitate amintită mai sus.

Poetul se joacă încontinuu cu „literele” şi „grota”, obţinând efectul/efectele de prismă, de suprafaţă şi profunzime. Deplasarea pe scala prismei, asemenea unui reostat, creează multiple definiţii ale poeziei. În această permanentă căutare a locului pe care îl ocupă literele în raport cu alte sfere de existenţă şi activitate umană se află *ars poetica* sa. Numai poezia are capacitatea să vadă şi să reţină ceea ce se întâmplă în adâncurile fiinţei, omenirii şi naturii. Profesiunea de credinţă a poetului este că numai poezia e în stare să dea o imagine acestui tablou fluid subteran, absolut invizibil din exterior. Poetul agreează, pe linie blagiană, o astfel de poezie, în contrast cu care se prezintă abaterile, non-poezia incapabilă de re-creare a lumii: „Unii poeţi îi duc calului la grajduri/ doar tava digresiunilor/ în loc să urce pe crupă şi să treacă în galop cu el/ de pe câmpul verde pe pagina albă// „Nu mai sunt cai pe câmpiile din sat, fiule”,/ îmi spune mama// Sărace verb: tu auzi copitele lor/ răscolind/ pagina albă – câmpia ta de nervi/ un cuvânt muşcă: are dinţi de lup” (*chipul călăreţului*). În continuare, scrisul participă, ca element obligatoriu, la crearea unei prisme cu imagini trecând din una în alta: „Acum a vedea înseamnă să răsuceşti/ cheiţa cutiei magice:/ calul negru începe să alerge cum vrea şi/ unde vrea/ nu te poţi ascunde nici într-un tufiş când scrii/ în urmele copitelor din luturi se strâng/ picăturile de rouă// în ele vezi acum chipul călăreţului”.

Volumul **Grota şi literele** e compus din două compartimente, diferenţiate în ceea ce priveşte invocarea şi evocarea obiectului poeziei. *Scaunul gol de lângă foc* reclamă, aşa cum sugerează şi titlul, o absenţă: dispariţia unor prieteni sau a unor realităţi dintr-o vârstă a Edenului pierdut. Tema e deci scrisul şi amintirea, readucerea în prim-plan a unor secvenţe din copilărie, familie şi satul natal, peste care se aşază mitologia cunoscută a Orbului şi Nordului. Dar, dincolo de însemnele caracteristice ale poeziei lui George Vulturescu, se developează *hic et hunc* o mitologie proprie: satul, care îţi oferă contactul nemediat cu natura primară, precum şi cartea, care îţi oferă accesul la cultură. Toate formează un triunghi sau un patrulater. Poetul se zbate să facă alegerea între laturile figurii, iar poezia migrează de la o faţetă la alta. În consecinţă se naşte poezia sa: „nu pot decide fiecare literă, nu pot decide dacă vrea să fie aripă sau solz de reptilă”, afirmă în poemul *precum cârtiţa prin lut*.

Cu fiecare poem îşi exprimă propensiunea pentru mit, profesiunea sa de creator de mituri, încât unele poezii iau forma unor legende ca *Cei care uzurpă cu ochiul*. Bunăoară, în *Uniforma zeilor* găsim o explicaţie a devenirii eului său, iar poemul *Drojdie pură* e precedat de un fragment din *Craii de Curtea veche*, în care e vorba despre întruchiparea legendelor sacre.

Înclinaţia sa mai amplă spre epos e întărită şi de faptul că numeroase poeme au un fir epic, „deconstruit” prin mijloace lirice. Povestea relatată are situat în centru un caz ieşit din comun sau o secvenţă afectivă. De exemplu, *Moartea câinelui*. Poemele cu coloană narativă conţin, de obicei, mai multe personaje, fiecare înzestrat cu replică. Atare personaje încropind dialoguri poetice apar în poemele *Scaunul gol de lângă foc, Intervenţie în gravura de pe frontispiciul unei fântâni* sau *Poeţii printre ruinele cetăţii* (în care se poartă un dialog dincolo de bariere cu câţiva poeţi decedaţi). Trebuie amintit şi de mijloacele multiple de intertextualitate ca forme ale dialogului cultural.

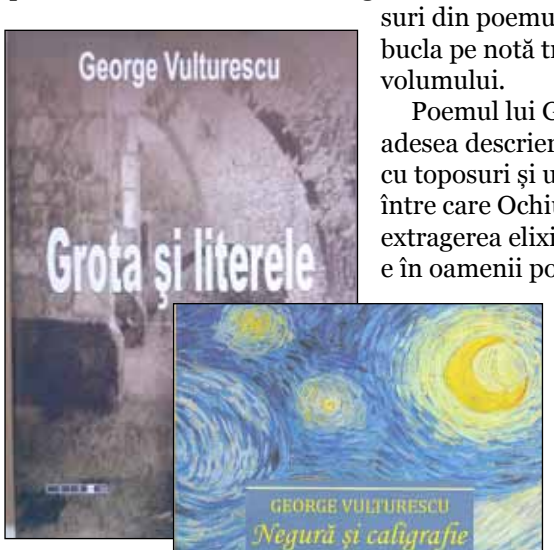

Al doilea ciclu, *Viespe de grotă*, evocă poetic figurile a doi sihaştri, Misail şi Daniel. Poemele ciclului sunt numerotate, ceea ce ar induce, şi pe această cale, ideea de unitate artistică.

În jurul termenului „grotă” se formează un adevărat câmp lexical: cavernă, chilie, hău, latrină, găvanele ochilor, craniu gol, mormânt etc. Însuşi termenul de bază se încarcă semantic cu semnificaţii pitoreşti: de la „grotă ca labirint existenţial”, „grotă ca meandre ale scrisului”, până la „grotă ca tenebre cu reverberaţie în imaginarul omului”. De la text la text, portretul iniţial al sihastrului, care „sub calota craniului său duce o grotă” săpată „singură în noaptea creierului său”, devine mai explicit.

Portretizarea unei figuri ascetice dintr-o epocă imemorială: „mi-ar trebui o cămaşă de lână ca să nu simt frigul/ iernii din stâncă, dar ne-ai poruncit *să nu purtăm/ două rânduri de haine, nici încălţăminte, nici toiag*” (4) are scopul de a crea un fundal de contrast şi totodată de a edifica un reper. După ce profilează chipul sihastrului aflat în lucrarea sa, intervine şi funcţia poetică: artistul ca sihastru: „Sunt în grota mea zilnică, în cavernele/ literelor mele” … „ezit, ca şi tine, între piatra stâncii şi cristalul/ cuvântului” (8).

Grota se impune totodată cu semnificaţie directă, conotând valoare nu mai puţin dramatică. Mai întâi aflăm că „ochii nu-mi sunt de nici un folos” (10), apoi „când îmi scot aparatul auditiv/ sunt ca într-u mormânt” (9). Deconectat de la principalele simţuri ale vieţii, eul gândeşte „contururile imaginilor din memorie” şi „spinii spectrelor” (10). Astfel, sintagma „grota creierului” capătă un sens cât se poate de tangibil.

În **Negură şi caligrafie** aventura Ochiului orb şi tutela Nordului continuă cu noi şi nebănuite resorturi. Poezia se înfăţişează şi aici drept spectacol magnific, cu personaje care îşi ştiu rolul sau care improvizează: „unul e Row, orbul”, „celui cu tichie îi spun Cap Roşu”, „mai e Gleb”. Personajele sunt introduse stând la taifas la o masă a nobililor, beau din pahare-le umplute cu scotch şi discută despre Mitteleuropa, ca în *Poem scris cu bufoni*, amintind în felul acesta de atmosfera din *Craii de curtea veche*. În scena bahică şi chezaro-crăiască nu pot lipsi referinţele culturale şi poetice: „beau din versul lui Paul Celan/ «duc golul la gură cu plinul»”. Nu e singurul poem în care asistăm la o conversaţie din cadrul unui cerc de poeţi morţi: „Îi mai aud pe bufoni smintindu-se de râs:/ «Dacă mori, o, conte,/ care ai un ochi orb şi unul teafăr,/ vei deveni în întregime un ochi orb?»”. Sunt ultimele versuri din poemul amintit, care închid bucla pe notă tragică şi dominantă a volumului.

Poemul lui George Vulturescu e adesea descrierea unei întâmplări, cu toposuri şi universuri umane, între care Ochiul orb e preocupat de extragerea elixirului poeziei. Poetul e în oamenii portretizaţi, iar poezia – în faptele evocate: „Vartolomei a murit. Focul nu se mai aprinde/ potrivind iasca pe cremene şi izbind cu/ oţelul amnarului./ Iar poezia e în obscurul străzii şi scormoneşte/ după sublim prin tomberoane./ Literele sunt doar firimiturile unui ospăţ…” … „Nu repet şi eu – de la o literă la altă literă –/ drumul lui Vartolomei căutând iască/ de la un copac la altul?…” (*Iască şi cremene*). Poetul descoperă poezia în uzual, iar uzualul capătă dimensiune mitică.

Curiozitatea volumului e un poem (scos şi pe coperta a patra) despre Chişinău şi scris la Chişinău: „În parcul din Chişinău/ corbii croncănesc deasupra Clasicilor/ găinaţul se depune pe luciul pietrei// Pe alei trec femei cu coapse de piatră/ ochiul de piatră al morţii crapă/ când le priveşte/ căci moartea e acolo/ dar n-o văd decât statuile cioplite/ moartea trece printre ele/ precum alunecă stâncile pe povârnişurile muntelui/ piatră pe piatră// Trece şi un poet îngândurat:/ «- Mâine, mâine, al cărui chip/ îl va lua piatra?..»// «Piatra nu ia decât chipul morţii,/ la el lucrează dintotdeauna, zic busturile/ Clasicilor./ Numai versul e mâine/ moartea e azi/ scrie-l, poete,/ numai când scrii eşti una cu versul tău// Mâine e doar piatra/ şi ea nu aude corbii/ numai dalta morţii lucrând…» (*Dalta morţii*).

Plimbarea pe Aleea Clasicilor îi serveşte prilejul de a scrie un tulburător poem – de fapt, o elegie concepută într-o bună şi cunoscută tradiţie românească – despre Poetul prins de bustul său şi Poezia care există atâta timp cât se scrie.

George Vulturescu rămâne un poet la fel de inventiv şi tenace în a epuiza temele poeziei sale. Acolo unde la sfârşitul plachetei pare că nu mai e nimic de continuat, poetul dibuie alte cărări. Căci saga nu se încheie – nu-i aşa? – niciodată.

George Vulturescu, **Grota şi literele**, Editura Eikon, Cluj, 2013

George Vulturescu, **Negură şi caligrafie**, Editura Eikon, Cluj, 2014

■

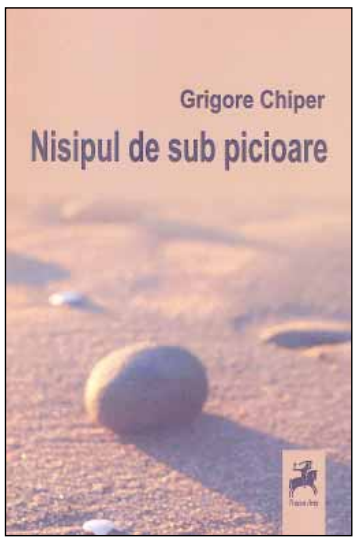

Grigore Chiper, **Nisipul de sub picioare** (proză scurtă). Editura Tracus Arte, 2014

Grigore Chiper publică un al doilea volum de proză scurtă, **Nisipul de sub picioare,** la 14 ani după *Violoncelul şi alte voci* (Timişoara, 2000), pentru care a obţinut Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova. Proza sa explorează universul relaţiilor umane într-o scriitură delicată, sobră, economicoasă, plasând naratorul la o anumită distanţă a „obiectivării” faţă de scenele şi caracterele pe care le descrie.

Volumul mai conţine şi pagini de proză documentară şi Jurnal, scrise în ultimii ani. Însemnările dedicate evenimentelor din biografia autorului intră într-un dialog insolit cu povestirile din prima secţiune, sugerând un „transfer” al ficţiunii artistice în realitatea propriu-zisă şi viceversa. O carte admirabilă, care mai întregeşte tabloul destul de arid al prozei basarabene contemporane.

Corp și identitate

de
Alexandru-Florin Platon

Nu știu dacă mă înșel, dar cred că raportarea noastră la lume și la semenii noștri se exprimă, preponderent, în termenii conștiinței (sau, în general, ai spiritului). Faptul că spunem despre ceilalți că „au *minte*” (sau nu...), că sînt „binecrescuți” sau lipsiți de „bunăcuviință”, că sînt „inteligenți” sau „proști”, „plini de duh” etc. denotă, invariabil, o calitate sau o atitudine spirituală. La fel se întîmplă atunci cînd vrem să evocăm, lapidar, o preschimbare care ne privește sau îi privește pe cei apropiați – bunăoară, „maturizarea”, prin care înțelegem o evoluție a intelectului. „Sentimentul sinelui” este, și el, tot o expresie a conștiinței (mai exact, a identității).

Dar corpul? Joacă el vreun rol în toată această coregrafie a stărilor de spirit? Georges Vigarello este convins – și cu bune argumente – că da. Voi arăta imediat care sînt acestea, dar nu înainte de a preciza că istoricul francez se numără printre cei mai nimeriți pentru o asemenea demonstrație. Din 1978 și pînă astăzi, Vigarello a publicat, ca autor, coautor, editor sau simplu „contributor”, nu mai puțin de 16 volume. Direct sau indirect, toate sînt legate de antropologia corpului – o disciplină de graniță, apărută în urma confluenței dintre istorie și antropologie, preocupată – *grosso modo* – să decodeze semnificațiile asociate corpului și practicilor corporale în diverse contexte cultural-istorice. Începînd cu Robert Hertz (autorul unui deosebit de interesant eseu despre „preeminența mîinii drepte” – 1909), Marcel Mauss și Norbert Elias (primul – autor al unui text celebru pînă astăzi: *Les techniques du corps*, al doilea – „părintele” nu mai puțin faimoasei teorii despre procesul civilizării, centrată, de asemenea, pe corp și gesturile sale), studiile în acest domeniu s-au acumulat într-un ritm rapid, ajungînd să definească un cîmp istoriografic pe cît de vast, pe atît de variat. Georges Vigarello este, în Franța, unul dintre reperele sale cele mai importante. De la raportul dintre „puterea pedagogică” și corp (prima sa carte, în 1978), pînă la istoria siluetei (apărută în 2012), trecînd prin practicile igienice, „viol”, „metamorfozele grasului”, noțiunea de „virilitate”, „sport”, „frumusețe” etc., puține sînt aspectele acestei istorii care i-au „scăpat” autorului. Era nevoie și de o istorie a simțurilor, pentru ca lista să fie completă. Acesta este – mult simplificat – subiectul prezentei cărți.

Teza ei este că, în pofida aparențelor, corpul are un rol de prim ordin în „cunoașterea” de sine și în interacțiunea noastră cu lumea. Desigur, nu a fost dintotdeauna așa. Pînă tîrziu, în epoca modernă (secolele XVI-XVII), corpul a fost imaginat ca un însoțitor mai degrabă pasiv în tot acest proces. Cunoașterea era concepută, esențialmente, ca o rezultantă a acțiunii celor patru simțuri „exterioare” (văzul, auzul, mirosul și tactilul), ordinea lor fiind, ea însăși, grăitoare pentru însemnătatea fiecăruia. În antropologia creștină, văzului, bunăoară, îi era atribuit un rol esențial în „dez-văluirea” transcendenței: toate revelațiile (numite – fapt semnificativ – viziuni sau vedenii) „decurgeau” din acest simț. În combinație cu văzul, auzul apare, la rîndul său, legat, în Antichitatea tîrzie și la începutul Evului Mediu, de același fenomen, aflîndu-se la originea unor convertiri spectaculoase, ca aceea a Sf. Apostol Pavel sau a Fericitului Augustin. Simțul olfactiv era un indicator al sanctității. Corpurile sfinților erau adesea imaginate ca emanînd parfumuri delicate. Diabolicul își făcea „simțită” prezența în același fel, dar prin mirosuri fetide (care, în paranteză fie spus, au rămas pînă în ziua de azi unul dintre semnele distinctive ale alterității morbide). În toate aceste complexe interacțiuni, trupul nu era închipuit decît ca un suport pasiv, a cărui sănătate psiho-somatică (cum am spune astăzi) depindea de echilibrul a patru umori (sîngele, fierea, limfa și flegma), aflate în legătură cu patru elemente fundamentale (apa, aerul, focul și pămîntul) care, potrivit științei timpului, structurau universul vizibil. Deși nu era creditat cu o capacitate cognitivă proprie, corpul era, totuși, conceput ca un important mijloc de contact cu lumea înconjurătoare, prin rețeaua complexă de corespondențe (naturale și astrale) în care era prins.

Georges Vigarello trece repede peste aceste preliminarii, oprindu-se la epoca Luminilor cînd, după opinia sa (corectă), începe ceea ce am putea numi „revoluția sensibilului”. Marea descoperire a acestei epoci, cînd a început reconstrucția individualității umane într-o „cheie” mai complexă decît aceea a umanismului renascentist, a fost cunoașterea senzorială. Mai trebuie, totuși, spus (ceea ce autorul nu face) că acest proces nu ar fi fost posibil fără reconfigurarea imaginară a corpului însuși, după alți parametri decît cei tradiționali. Progresele cunoașterii anatomice (datorate mai cu seamă lui Andreas Vesalius, puțin înainte de a doua jumătate a secolului al XVI-lea) și, un secol mai tîrziu, teoria circulației sangvine a lui Harvey au avut darul de a comuta privirea (și curiozitatea cercetătorilor) dinspre „exterior” spre „interiorul” corpului, care a început să fie explorat și cartografiat sistematic, exact după modelul geografic, al vremii. Trupului „deschis”, legat prin mii de fire de lumea înconjurătoare, i s-a substituit corpul „închis”, conceput ca un ansamblu complex de organe, la limită ca o „mașină”, a cărei bună funcționare nu mai era imaginată ca depinzînd de echilibrul umorilor, ci de corecta „întreținere” a fiecărei componente (de atunci și pînă astăzi a rămas, în limbajul curent, obiceiul de a numi piesele unei mașini „organe”, ca în expresia „organe de mașini”).

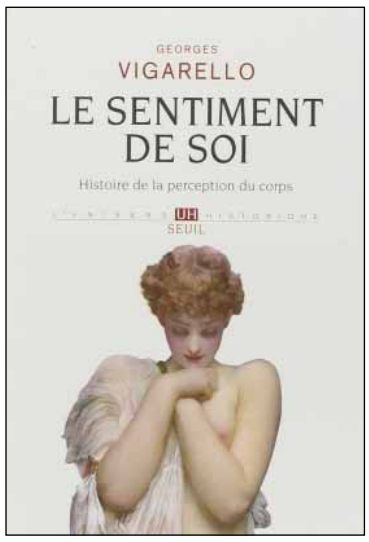

„Luminile” aduc în prim-plan, așadar, senzațiile. Cele fizice, în primul rînd – precum durerea, foamea sau setea, toate trei explicate ca fiziologii – dar și cele spirituale, ca dragostea sau – mai nou – pasiunile, privite, de asemenea, din punct de vedere „funcționalist”, asemenea unor fluxuri care „curgeau” prin „circuite” mai mult sau mai puțin precis identificate. Sufletul însuși era imaginat ca o entitate cu o mișcare specifică, palpitațiile sale fiind „simțite” – cum scria Jean-Baptiste Van Helmont, un autor din secolul al XVII-lea – spre „orificiul superior al stomacului” (p. 43). Tot ca o senzație era descrisă și bucuria, evocată sub forma unei „răspîndiri ușoare a spiritelor [în corp], asemenea unei căderi de rouă” (Marin Cureau de La Chambre, către 1640). Un veac mai tîrziu, acest gen de expresii s-a multiplicat aproape exponențial, trăirile senzoriale îmbogățindu-se prin noi expresii: „spasme”, „sufocări”, „simpatii”, „fierberi” etc. „«Simt deci exist» s-a asociat acum – scrie Vigarello – cartezianului «gîndesc deci exist», însoțindu-l pînă astăzi (p. 246). „Spiritului” și „sufletului”, care, în Evul Mediu și la începuturile epocii moderne, descriau interioritatea în discursul religios și medical, li s-a alăturat, în a doua jumătate a celui de-al XVIII-lea veac, „sinele”, o noțiune nouă, denotînd capacitatea perceptivă a corpului.

Un pas mai departe în explorarea capacității senzoriale a corpului a fost făcut, la începutul secolului al XIX-lea, prin descoperirea nervilor, cu rezultatul schimbării opticii față de comportament, gesturi și mișcări: acestea nu au mai fost interpretate ca manifestări ale unui „spirit” conform cu normele sau, dimpotrivă, „necugetat” (cum erau caracterizate de *regulae*-lor monastice gesturile și mișcările dezordonate), ci ca acte pur senzoriale. „Un univers sensibil, subteran, brusc descoperit – scrie Vigarello – și-a dezvăluit, astfel, logica. A fost inventat un «sens al corpului», global, sintetic, ... ca un fundament infinit mai complex a ceea ce pretinde să fie individul” (p. 157). Între descoperirea nervilor și „inventarea” psihicului, normal sau patologic, continuitatea a fost logică, știința medicală a epocii stabilind-o imediat, ceea ce a dus, în veacul XX, la o extensie considerabilă a sensibilului – un fenomen la care asistăm și astăzi. „Îmbogățirea reperelor și a obiectelor, profunzimea sporită, consolidarea sentimentului de «sine»” – scrie autorul – i-au făcut pe oameni să se gîndească din ce în ce mai mult în funcție de „prezența lor fizică”. Ultima etapă a acestui îndelungat proces al autodescoperirii constă, actualmente, în modelarea sinelui prin intermediul corpului. Dansul, exercițiile, tehnicile de autosugestie și de relaxare sînt, toate, subsumate acestui nou obiectiv, ca, de altfel, și operațiile estetice, astăzi din ce în ce mai sofisticate și generatoare de noi identități. Nu sînt, acestea, prefacerile finale din istoria (de „abia” trei secole) a corpului și a sentimentului de sine. Vor urma, cu siguranță, și altele (unele se întrevăd, deja), care vor scoate la lumină noi și noi semnificații ale acestui „însoțitor” tăcut al nostru, dar atît de important pentru felul în care ne autodefinim.

Georges Vigarello, ***Le sentiment de soi. Histoire de la perception du corps***, Paris, Éditions du Seuil, 2014 ■

Noi apariții la Editura Polirom

Marius Chivu, ***Sfîrșit de sezon*** (povestiri). Editura Polirom, Colecția: Fiction Ltd., 2014

Vizuale, cinematografice, povestirile ce compun volumul își plasează cu predilecție acțiunea în cotidian: cel al orașului, marcat de însingurare, sau al unei lumi rurale privite cu nostalgie și cu conștiința acută a dispariției sale ineluctabile. Solitari, eroii se caută pe ei înșiși, îl caută pe celălalt, dar cel mai adesea așteaptă ceva: să vina zorii ca să plece la spital, să se termine o petrecere pentru a regăsi în pat trupul fierbinte al femeii, să primească un SMS sau un telefon de împăcare... Violența, moartea par să pîndească permanent o existență fragilă, într-un univers în care prietenia și erosul pot construi punți salvatoare între individualități. Cu îndrăzneli de limbaj pe care unii le vor considera șocante, prozele din *Sfîrșit de sezon* sînt din această perspectivă o elocventă ilustrare a sensibilității contemporane.

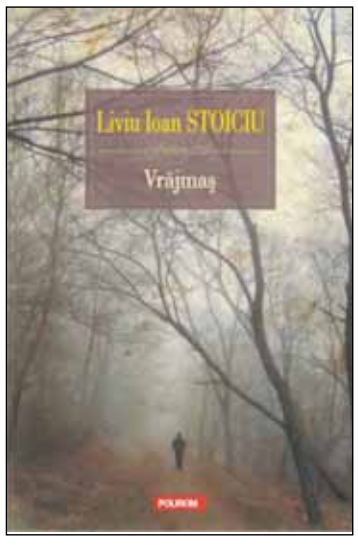

Liviu Ioan Stoiciu, ***Vrăjmaș*** (roman). Colecția: Fiction Ltd., 2014

Iordache, absolvent de geografie repartizat ca profesor într-o comună din Oltenia, e nemulțumit de viața pe care o duce și se călugărește. După o aventură de o noapte cu o străină va părăsi însă mănăstirea, fiindcă amintirea păcatului nu-i dă pace. Își găsește liniștea mult dorită alături de Oana, o tînără văduvă frumoasă și bogată, însă la un moment dat citește pe Internet tot felul de teorii esoterice și pseudoreligioase. Curînd, Iordache începe să creadă că e vizitat ba de înger, ba de diavol. Mai mult, are convingerea că este controlat prin telepatie de un misterios personaj din București, Ivan, un jurnalist pe care sentimentul ratării îl împinge spre esoterism. Așadar, își părăsește iubita însărcinată și se refugiază pentru scurtă vreme la altă mănăstire, apoi urma i se pierde. Plecată în căutarea lui Iordache, Oana ajunge să-i împărtășească neliniștile, iar în mintea ei încolțește bănuiala că fiul pe care urmează să-l nască ar putea fi o întrupare a diavolului...

Ana Rapcea

interval

îţi vei purta răsuflarea
pe sub inima mea
ca pe sub o
înveninată de moarte stea

greul de tine
mi se va rupe de pe buze
ca un suspin
şarpe de aur
daruri de vin
ori de venin

din preaplinul inimii mele
vorbesc şi îţi scriu
între un mort
şi-un nenăscut
tu eşti singurul viu

dar de unde trezie inimă
plină de somn
stai ba în palmele
ba sub călcîiul
prealuminatului domn

rîzi înrobită de plîns
ca o furnică
ca o desfrunzită
ca o nemernică
ca o pitică

stea răsfăţată
de care aş vrea să despoi
geamătul
punte spre care
să nu mai privesc înapoi

mono

maladie străveche
pe-apucate tîrziu
bestiarul devine
un veşmînt străveziu

de ţesuturi aprinse
printre nervi de oţel
levitînd peste şine
spre acelaşi duel

seară de seară
aceleaşi figuri
aceleaşi unelte
aceleaşi armuri

sit

eşti frumos ben
eşti cel mai frumos dintre cîini

trebuie pentru asta să te fereşti din ochii mei
ca nu cumva beată de toamnă şi dragoste
să vreau să te ucid

eşti la fel de solubil în ploaie
şi aproape la fel de singur

e o toamnă frumoasă

atunci cînd am stat pe trunchiul
acela mare rotund
ca o bucată de linişte
te-ai gîndit nu-i aşa că va înverzi bătrînul
de atîta bucurie şi pace

eram fericită atunci de parcă-aş fi fost
la întîia chemare a iubirii

sînt cea mai tandră
cea mai suavă şi tînără bestie
şi tu mă adulmeci cumva altfel

mi-ai dibuit oarecum sufletul
deşi nu cunoşti desăvîrşit meşteşugul înotului
în mările cele mai adînci ale singurătăţii

pentru că eşti de-o suflare cu mine ai înţeles
numai tu pînă acum
că sărutul neantului
este dulce

bună ziua

e o nebunie că mă gîndesc la asta
dar cred că dintr-un mare şir de femei tinere
tu nu m-ai deosebi chiar dacă aş fi cea mai frumoasă

m-ai uitat ori pentru tine eu pur şi simplu nu mai exist

şi ce mai contează că după închipuita
mea moarte din imaginaţia ta
viaţa mea continuă şi e fericită
şi uneori întîlnindu-ne îţi spun
bună ziua

poem pentru un poet

corup un nord întreg de temperaturi minime
avalanşele de Dumnezeu şi iubire
ce-au blocat trecerile dintre munţi
eu te mai aştept
şi e straniu

e atît de plicticoasă
această dinamică succesiune
de iubiri şi alte lumi
înţeleg: totul există atîta timp cît mai rămîne
măcar ceva din minunile precedente

să nu uit
ştiu ce voiam de la tine: o minune
ceva mi-a şoptit că eşti ultimul mag
zăpezile şi copacii te recunosc
deşi te-ai făcut vinovat
de atîtea ucideri

poţi să şi rîzi
acum sînt într-o deltă a amintirilor
marea e ceva mai încolo
ori mai exact – nu ştiu
sărutările de pe faţă şi umeri –
praful nu reuşea să le-acopere
eram o istorie nouă

mergeam prin oraş serile atît de fragilă
ţin minte deşi nu pot să reproduc şi senzaţia
să scrii o poezie şi despre mine –
uite îţi dau şi un indiciu
nu-mi merge în amor
şi la poker

poate doar ţie aş mai vrea să-ţi explic unele lucruri
deşi arăţi că nu mai ai nevoie
aş putea din economie de timp (al tău)
să comprim totul în doar cîteva imagini –
contează doar asta, nu?

viitorul îmi apare mai nebulos
decît un sistem astral
vizualizat de o minte bolnavă
un fel de incoerenţă a materiei
să ştii că nu-mi mai convine orice claritate
chiar dacă accept totul

dar mai ţii oare minte?
totul a început cu poezia aceea
poate că a fost cea mai frumoasă zi din viaţa mea
dar cînd a fost asta şi de ce a fost?
nu ştiu cine eşti tu
şi ce mă mai face să cred
într-o noapte de după-nviere

uneori am crezut că putem merge alături
deşi n-a fost o obsesie
uneori aveam nevoie să nu te văd mult timp
şi asta a fost probabil eroarea –
am făcut alt chip pentru tine
şi poate că prea am excelat în a-l face

am fost singură dar voi fi şi mai singură
nu cred în pierderi şi regăsiri spontane
exist pur şi simplu – cogito ergo –
trag linii achit conturi
achiziţionez praf naftalină şi uitare

de fapt am nevoie de linişte
mi-o închipui o sferă difuză lăptoasă
punctul care urmează totul
limitîndu-l la o singură existenţă
singură

e ridicol dar ne înghesuim pînă şi în moarte
alegoriile au fost dintotdeauna
o mare prostie
am pierdut multe sensuri cînd am înţeles aceasta
seminţele adevărului au căzut într-un pămînt
nepotrivit

am pielea uimitor de gingaşă
neverosimil de tînără încă
nu cred însă că ce a fost pînă acum
diferă prea mult de ce va fi mai departe
deşi nici asta nu e chiar atît de puţin
oricum
voaletele speranţei mai sunt încă în modă

doar atît fiind spus:
e pentru tine
deşi ştiu că tu ştii
tu ştii totul
dar pentru tine contează doar imaginea
eşti poet
iar platon ştia ce ştia

cert este un singur lucru:
m-am născut prea tîrziu

iar mai tîrziu decît tîrziu
braţele şi moartea întreţineau
o obişnuită relaţie de sinonimie

m-ai întîmpinat cu zîmbetul acela
de care se sinucid păsările

vedeam şi atunci
eşti dintre acei care nu ştiu să aleagă
între o femeie şi

Marea

■

Continuarea subiectului

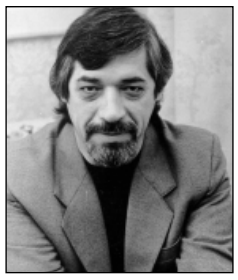

de **Leo Butnaru**

E, aproape, prima oară când mă conving, Iubite Maestre, că aţi avut absolută… (nu, nu, când zici „aproape prima oară” asta nu „armonizează” cu epitetul: absolut, absolută…); că aţi avut multă, pot spune, înlocuind epitetul absolut, dreptate, când presupuneaţi, ba nu, – când îmi spuneaţi să presupun eu, ceea ce, vă corectaţi peste câteva clipe, ar fi fost inutil, dacă nu aş fi cutezat şi, mai ales, dacă nu ar fi fost să încerc, în fapt, în practică, în… da, în creaţie… – că este un uimitor şi minunat dar, ca descendenţă din har – divin, bineînţeles, – să prevezi mişcările subiectului; mişcările în continuare ale subiectului de continuare tocmai a subiectului respectiv. Sigur, nu doar că ţin minte sfatul pe care mi l-aţi dat, ci am încercat să ţin cont de el în intenţiile mele – sfatul de a învăţa să construiesc subiectul cât se poate mai aproape de condiţia lui impecabilă, pentru că de desăvârşire ar fi inuman să vorbim – aici, prin *inuman* eu înţeleg, sugerez ceea ce este dincolo de firea şi posibilităţile omului, chiar dacă el este un creator redutabil de subiecte; acest *in-uman* însemnând condiţia divină, caracteristică doar Creatorului Suprem. Posibil, şi El, dacă ar folosi epitetul *in-divin* (alias: nedivin), s-ar gândi la ceea ce este specific bietului om în condiţia lui de creatură ce cutează să creeze. De ce – cutează? [Oh, iertare!… – Îmi vine să spun… cut(r)eză…] Pentru că acesta poate fi chiar un imbold venit de la Suprem, omul-creator părând necesar în calitate de simplă calfă care să facă şi ea ceva pentru diversificarea lumii.

Încep să vă dau dreptate, Iubite Maestre, că declanşarea a ceea ce lumea terestră (nu ştiu dacă şi Spiritul Suprem) a convenit să numească inspiraţie ar echivala cu o descleştare, care însă dă şi senzaţia că te afli în faţa unui adversar foarte puternic şi experimentat care, nu se ştie din ce motiv, va folosi puterea şi experienţa lui pentru a împiedica manifestarea puterii şi experienţei tale creatoare. Întru diversitatea lumii. Pentru că, la un moment dat, trăieşti sentimentul că te afli la un pas (la un rând încă nescris, la o trăsătură de penel neaşternută deocamdată pe pânză, la o notă încă nerotunjită în portativ…) de o catastrofă iminentă, că se apropie înfrângerea fatală, după care nu va mai urma vreo victorie, deoarece după înfrângerea fatală nu mai poate urma niciun soi de altfel de înfrângeri. Trăieşti sentimentul că puterea şi adversitatea celui experimentat, ce se opune forţei şi experienţei tale, e un mod de a te îngenunchea, totuşi, până la urmă sau chiar la acest început de partidă, de abordare a subiectului, de căutare a posibilelor mişcări de desfăşurare a lui. E o stare de preknockout, de luft, de prăbuşire în gol, pe lângă adversar, a floretei cu care-l înfrunţi pe acesta. Şi conştiinţa dramaticei, fatalei imposibilităţi de a te feri, de a te ocroti, la rândul tău, de lovitura floretei Lui ce-ţi va aduce sfârşitul. Oricât de încordat ar fi arcul firii tale, al muşchilor tăi, al agerimii şi norocului tău, el nu te va putea arunca din calea floretei ucigătoare.

De aici încolo, totul va fi târziu, chiar dacă acest *târziu* nu ar dura decât o clipită, două, trei, până ascuţişul floretei îşi va face treaba, ucigându-te. Să mai ai timp să-ţi spui că, totuşi, ceva a fost greşit în orânduirea lucrurilor şi a orândei tale, că forţele tale şi cele din exterior, ce s-au dovedit a fi agresive, letale, s-au aflat într-o inadecvare de poziţionare şi potenţă? De unde şi neîndemânarea ta de a ieşi din situaţia limită.

Şi, dacă e la mijloc – şi pretutindeni! – clipita fatală a curmării de conştiinţă, mai are rost, Iubite Maestre, să mă gândesc că aş putea descrie chiar tensiunea, absurditatea şi abisul acestei clipite fatale, a definitivei ieşiri din „circuit”?… Nu-mi dau seama…

Dar, totuşi, voi încerca să aplic uimitorul şi minunatul dar, ca descendenţă din har – divin, bineînţeles, – pentru ca să prevăd mişcările subiectului; mişcările în continuare ale subiectului de continuare chiar a subiectului respectiv care, iată, are a se termina într-un vârf de floretă, în floarea de sânge a fatalităţii… Poate, şi a fertilităţii…

▣

Leo Butnaru – autor şi traducător

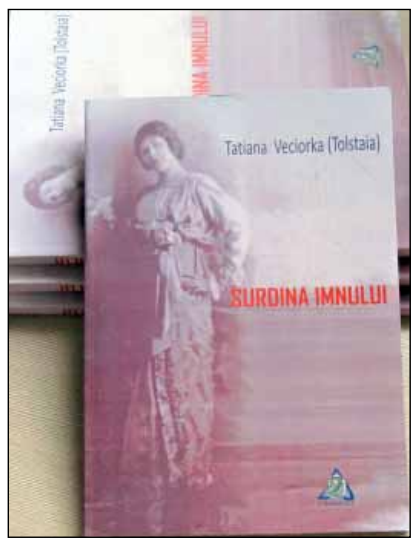

Leo Butnaru, *Cu genunchii pe zaruri* (poeme). Buc., „Tracus Arte”, 2014, 488 p.

Tatiana Veciorka (Tolstaia), *Surdina imnului* (poeme). Traducere Leo Butnaru. Ed. „Charmides”, 2014, 140 p.

Tatiana Veciorka (Tolstaia; 1892 – 1965) a făcut parte din „Sindicatul futuriştilor” ruşi, colegi fiindu-i I. Terentev, I. Zdanevici, Iu. Marr, A. Ciacikov. Semnează frecvent în publicaţiile literare periodice din Rusia şi Transcaucazia. Dacă primele volume de versuri, „Tandreţe neajutorată” (sub formă de manuscris) şi „Magnolii” (ambele apărute la Tbilisi în 1918), îi sunt marcate de influenţa Annei Ahmatova, în cea de-a treia carte, „Ispita afişelor” (Baku, 1920), este evidentă orientarea spre futurism. Volumul tradus în limba română e o antologie reprezentativă.

Un regal al criticii literare - Sud-Est cultural, nr. 3-4/2014

Numărul dublu, 3-4/2014, al revistei **Sud-Est cultural,** apărut după o lungă absenţă, ne oferă un adevărat regal al criticii literare din Basarabia. Remarcăm din start dialogul consistent purtat de Valentina Tăzlăuanu cu criticul şi eseistul Eugen Lungu, cel care a publicat trei cărţi în 2014 (*Panta lui Sisif* , Cartier; *Poetul care a îmbrăţişat luna*, Prut internaţional; *De ce spunem aşa, ARC*). Autorul *Raftului cu himere* – volumul său de debut („debut” e un fel de a spune, Eugen Lungu era, la acea oră, un eseist şi un critic afirmat) – s-a retras din avanposturile cronicii literare de mai mulţi ani. Iată ce spune: „exerciţiile critice pe marginea poncifurilor le-am abandonat. Nu mai am timp pentru prostii. Fiindcă ajungi un moment când biologia îţi lasă tot mai puţin viitor şi parcă ţi-ai dori să citeşti doar cărţile bune, ferindu-te de grafomania în care m-am scăldat o viaţă ca redactor la editură sau în calitate de colaborator al secţiilor literare de la diverse reviste. Sigur că e o utopie!” Aşa este! E. Lungu se contrazice graţios chiar în intervalul dialogului, atunci când face (din nou!) ample şi nuanţate observaţii critice pe marginea producţiei literare din ultimii ani.

Mircea V. Ciobanu (MVC) scrie – un adevărat exerciţiu de admiraţie – despre eseistica lui E. Lungu: „Dar vocaţia absolută a lui Eugen Lungu este eseistica. Glisarea pe suprafeţele netede ale unor opere perfecte sau scufundarea în grotele ascunse ale adâncimilor literare.” În finalul notelor sale, MVC îl propune pe EL (da, Eugen Lungu) în juriul Academiei Suedeze, pentru că prea o dau în bară hermeneuţii nordici.

Alte exerciţii critice din acest număr de revistă: Leo Butnaru scrie despre romanul postum al lui Serafim Saka, *Pe mine mie redă-mă* („Romanul memorialistic-eseistic *Pe mine mie redă-mă* este documentul unei stări de spirit în deschidere spre lume, spre înţelegere, în trecerea ei, cu încetul, într-o conştiinţă lucidă, traumatizată care devine temeiul caracterului, deloc ordinar, al celui care a fost Serafim Saka”); Vitalie Ciobanu comentează *Deziluziile necesare* – volumul de critică al lui Mircea V. Ciobanu, apărut tot în acest an; Arcadie Suceveanu semnalează o nouă apariţie în proza basarabeană: „Igor Volniţchi, prin romanul *Învaţă-mă să mor*, potenţează demersul novator al prozei noastre tinere şi merită a fi urmărit cu toată atenţia. Erudit şi fantezist, spontan şi livresc, lucid şi halucinant, el se arată ca un prozator cu talent definit, capabil de adevărate surprize”; Lucia Ţurcanu analizează cărţile de debut ale lui Alex Cosmescu (*Un spaţiu blând, care mă primeşte cum m-ar îmbrăţişa”*) şi Virgil Botnaru (*Return to Innocence*)…

Poezia e semnată de Silvia Goteanschi; proza de Mircea V. Ciobanu, Nicolae Popa; paginile de jurnal (Lituania) – de Leo Butnaru. Un număr de revistă de citit şi de păstrat. Dear fi măcar pentru a compara verdictele pronunţate acum cu viitoarele provocări literare ale autorilor recenzaţi.

(**vasile gârneţ**)

▣

Antologie de proză scurtă basarabeană la Praga

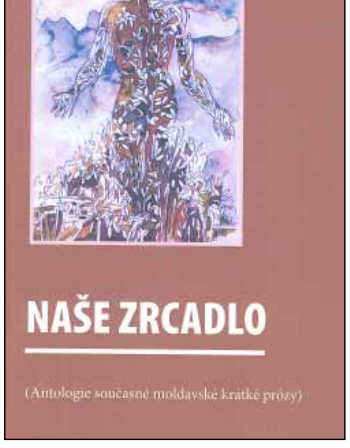

Naše Zrcadlo (Oglinda noastră). Antologie současné moldavské krátké prózy (Antologie de proză scurtă moldovenească), traducător Jiří Našinec, coordonator Nicolae Spătaru, imaginea de pe copertă aparţine lui Teodor Buzu, (originar din Basarabia), Praga 2014. Apare cu sprijinul Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Lista autorilor incluşi în Antologie: Vladimir Beşleagă, Andrei Burac, Vlad Zbârciog, Nicolae Rusu, Leo Butnaru, Claudia Partole, Lucreţia Bârlădeanu, Mihaela Perciun, Anatol Moraru, Nicolae Popa, Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Ghenadie Postolache, Vitalie Ciobanu, Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Iulian Ciocan, Mihail Vakulovski, Alexandru Vakulovski, Ion Buzu.

▣

Poezia, act de curaj

de
Mariana Codruţ

Supravieţuim datorită cutumelor, lui „aşa se face”, „aşa trebuie”, datorită locurilor comune şi clişeelor. Prin urmare, cutumele şi clişeele sînt un lucru bun dacă ne ajută să supravieţuim, să ajungem de la naştere pînă la moarte lin, precum o scrisoare prin poşta pneumatică. Dar unii nu vrem doar să supravieţuim. Ci să scăpăm de presiunea aerului cald propulsor, să mergem mai sus, să trăim mai intens, să înţelegem mai mult. Şi o facem: unii graţie cunoaşterii aşa-zis raţionale, alţii graţie intuiţiei, emoţiilor, alţii – privilegiaţii – graţie şi uneia, şi celorlalte. Poezia intră şi ea aici, este poate prima dintre căile mele de salvare. Însă nu orice poezie. Nu proliferantul tricot melodios ori şurubăreala ingenioasă de vorbe, de multe ori acoperind un fond de mitomanie estetică şi bovarism, ci poezia adevărată. Adică aceea care, emoţionîndu-mă de-adevăratelea, îmi provoacă un mic/mare şoc al cunoaşterii, făcîndumă să văd o faţetă a lucrurilor pe care nu am mai văzut-o înainte. Mă pot îndrăgosti, de pildă, de o floare numai fiindcă tocmai am citit o poezie care o salvează de rutina simţurilor mele.

Poezia este, aşadar, întotdeauna prospeţime. Iată cum încercam să spun lucrul ăsta într-o poezie din volumul de debut (1982):

(vai, înfiorat...)

vai, înfiorat de bucurie rămîn/ ridicînd capul dintr-o dată / în faţa cîte unui lucru / mereu întîlnit. îi refac fibră cu fibră / viaţa ignorată: încheieturile îi devin / transparente, respiră, palpită. / un halou roşietic intens i se aprinde / în jur, tulbură aerul în mici vîrtejuri, / răstoarnă tonele de praf / de pe cuvîntul care ţine lucrul acesta /captiv în pîntecul său. / apoi capul meu intră iar cu forţa în apă, / înfruntă crispat răceala curenţilor, / se micşorează, se turteşte, se măreşte, / primeşte lumina galbenă care-şi depune / ouăle misterioase în el. aşteaptă.

Sînt mirată, prin urmare, că atît de mulţi oameni, în loc să-i fie recunoscători că ea trezeşte la viaţă lumea, se întreabă: „la ce bun poezia?”. Găsesc acum (2014), spre confirmare parcă: „Poezia înseamnă şi să vezi cu prospeţime ceea ce fiecare a văzut deja” (J. Paulhan, *Les fleurs de Tarbes* ou *La Terreur dans le Lettres*...).

Cînd primesc texte de la poeţi începători să-mi dau cu părerea, caut să văd, înainte de toate, dacă sînt reflexivi, dacă au logică şi simţ lingvistic. Astea sînt, pentru mine, cele ce definesc talentul, cele care fac... pîinea talentului. Iar lecturile sînt drojdia care o creşte.

Logica: deşi *preţuiesc la extrem simplitatea, esenţializarea* – care, cred eu, se obţin greu, prin multă muncă –, nu am nimic împotriva arborescenţei, supraetajărilor, atît timp cît, la final, construcţia e armonioasă şi inteligibilă ca un copac. Copacul are o coloană vertebrală, o osatură clară, ajunge întotdeauna... în vîrf, chiar dacă se pierde în crengi mai mari, mai mici, şimai-mici şi în frunze.

Sînt mereu surprinsă, dar şocată e mai bine spus, că unii, care au depăşit de mult adolescenţa (cînd scrisul e o... supuraţie a vîrstei), îşi imaginează că se poate să fii/ devii scriitor fără a cunoaşte foarte bine limba în care scrii şi fără a citi, mereu şi mereu, „măiastra carte” a marilor poeţi, prozatori, gînditori români şi străini.

S-o fi întîmplînd lucrul ăsta – ignorarea limbajului şi a bibliografiei de specialitate – şi în alte domenii, ca muzica, cinematografia, pictura şi, de ce nu, istoria etc.? Sau numai „inspiraţii” cuvîntului cred că literatura se poate face în orice condiţii?

Poezia e, aşa cum o înţeleg eu, un drum spre miezul făpturii umane care scrie, fie ea gravă sau frivolă, robustă sau fragilă, „pozitivă” sau nihilistă, senzuală sau „frigidă”, fricoasă ori curajoasă etc. De aceea, în poezia pe care o citesc, eu caut întotdeauna să-l găsesc pe omul „nud” din autor. Adică pe cel care este, nu pe cel care-şi închipuie el că este, clădind în cuvinte tot felul de bovarisme, de autoiluzionări, de minciuni. Iar, dacă tot le clădeşte, măcar să fie convingător, lucru nu foarte la îndemîna oricui: la altă pagină sau la cea mai mică şchiopătură, va suna inevitabil strident ceva...

Dacă nu e un reflexiv, autorul nu-şi poate descoperi straturile de profunzime, „cămaşa” care e mai aproape de el decît „haina”. Şi va scrie cînd aşa şi cînd aşa, după cum îl bate vîntul clipei, al modei, al dorinţei de a avea succes rapid în faţa lui x sau a lui y, iar opera lui poetică va fi fără amprentă personală, fără culoare dominantă: un talmeş-başmeş de stiluri, teme, piruete...

Prin urmare, reflexivitatea îmi pare o condiţie *sine qua non* a poeziei. Ea furnizează nucleul dur al textului, materialul de bază. Şi, la unii, cei foarte interiorizaţi şi economicoşi, asigură acel „multum in parvo”, expresie care mi se pare pur şi simplu o definiţie a poeziei.

Ştiu că sună restrictiv, dar asta e, la urma urmei, poezia adevărată pentru mine: un act de curaj. Curajul asumării de sine.

▣

Raft

Silvia Goteanschi - Jocul pe funii lucioase

de
Nina Corcinschi

Cu **Dramaturgia lucioaselor funii** (Editura Vinea, 2014) de Silvia Goteanschi pătrundem în feeria unui frenetic joc de vibraţii ale imaginarului. O conştiinţă poetică sigură de sine închipuie lumi într-un fascinant vernisaj în mişcare. Arta irupe din imaginaţia inepuizabilă a poetei, dovadă a unui talent viguros şi a unei inteligenţe artistice capabile de palpitante, năstrușnice, imprevizibile mizanscene ale decorului intim. Un decor minimalist, cu o stilistică nepretenţioasă, sclipitor însă în insolitul imaginilor şi în atmosfera poetică de spectacol autentic. Titlul cărţii ilustrează foarte bine teatrul fanteziei versatile, ca un zbor graţios printre liane tropicale. Prima parte a volumului *Sub semnul şopârlei* pare şi cea mai reprezentativă în planul geometriei salturilor, replierilor şi unduirilor de viziune. Elementele realităţii care provoacă/dezlănţuie inspiraţia sunt crâmpeie de cotidian, situaţii scurtcircuitate („starea aceea de pârâit în buricul degetelor”), o crispare de gând, o fulguire fantasmatică – toate aflându-se într-o continuă şi rapidă interferenţă a unui flux al ondulărilor continue. Eul liric (o „femeie cu soare”) e preocupat să identifice „corpul care creşte în corpul meu”. Poezia nu e un mod oarecare de viaţă, ci un dat ontologic, prin care poeta se autodefineşte continuu: „din mine creşte o funie, se întinde ca iedera/ până aproape de cerul stocat/ e un mod de a strânge informaţii,/ de a survola/ zona dintre ochi ca teritoriu determinat”. Eul poetic „creşte”, ca să folosesc o sintagmă dintr-un banner electoral, din eul empiric, iar inspiraţia izbucneşte din umanitatea concretă şi complexă a acestuia, din dialectica sacrului şi a profanului, asumate în numele vieţii: „trebuie să mă conving că sunt vie./ să miros o floare, să sparg un geam,/ să mă agăţ de oameni, să-i sufoc/ celor mai rezistenţi să le prind funii/ de gât şi să trag de capete cu putere,/ cu multă putere”. Nodurile gordiene ale funiei, insolite până şi pentru Alexandru cel Mare („– n-am văzut în viaţa mea un asemenea nod gordian”), se înnoadă şi deznoadă în „descântecul”-joc al poetei, o hârjoană a fanteziei ei năvalnice în teatrul real al lumii: „sunt foarte mică şi-mi place să mă joc de-a oamenii/ mari, să-mi asum roluri”. „Tot ce încă funcţionează e jocul surprinderii” – iată miza din umbră, mereu prezentă a jocului. Peste tot dictează răsfăţul unei fantezii nebunatice, pulverizându-şi propriile înţelesuri într-un „mediu elastic”, pregătit să ia orice formă de adevăr („din multele adevăruri”), de aparenţă şi iluzie, de viu înţeles sau halucinant absurd.

Mişcarea lirică e graţioasă, de încolăcire, răsucire, unduire feminină, tulburând simţurile cititorului cu linii şi curbe într-o frământare mereu imprevizibilă. O poezie a *showing*-ului, cu reprezentaţiile vizuale ale multiplelor măşti, de bufon, de magician, de înger sau panteră neagră, prinse într-un fascinant ritual de gesturi. Jocul bufonard („sub cerul fulguind cu un pistol/ dansăm cadril şi spargem farfurii”), jocul ca act de magie („să transform oamenii în broaşte, să scuip inchizitori”) sunt executate, la infinit, cu un soi de gravitate trucată, ascunzând un surâs (ironic, adesea) în colţul ...versului. Orice formă ar lua, jocul e de o frumuseţe oarecum ezoterică, parcă răsturnând înţelesurile ştiute ale lumii, dar şi scăpând/lunecând înţelegerii imediate.

Raportarea la *celălalt* (care este poezia sau nik sau o altă ipostază a eului liric) e o soluţie de regie poetică, de proiecţie şi de înţelegere a contururilor din oglinzile propriului profil. Dialogul cu un alter ego al eului liric invocă bucuria şi nepăsarea ca alternativă-girofar pentru „ceaţa care se aşază peste oraş” (cum e în *jackpot* sau *baricentru*). O proiecţie simbolic-ironică a eului liric este Penelopa, dublură care prilejuieşte o curgere domoală a mărturisirilor despre trepidaţiile de creaţie ale unui implicit *hommo poeticus*: „penelopa, tu mă urăşti, pentru că eu stau în tine (...)/ pentru că nu mă poţi tălmăci şi eu mă bucur şi râd”. Altundeva, vernisajul e regizat în stilul suprarealismului lui Dali, pe funiile lucioase ale unei fantezii în care joacă un comic lugubru: „o altă faţă a mea sângeroasă/ cu ferăstrăul în mâini”. Cataclismele sufleteşti devin mai transparente spre finalul cărţii, când ochii caută cu înfrigurare prin labirinturile interioare pe cel care *„îmi lipseşte”*. Imaginaţia urcă pe muchia aceloraşi unduioase funii, într-un real pericol al căderii în vid. Poezia devine mai concentrată şi încărcată de sens, iar jocul capătă mize ontologice. Îşi face loc tot mai mult dragostea, viscerală şi spiritualizată în acelaşi ritm: „muşcă-mi buzele până la miere sălbatică./ lipeşte-ţi spatele de spatele meu, să ne curgă/ dragostea pe şira spinării ca o lacrimă/ de ivoriu”. Impetuozitatea eului liric, anunţată încă în prima poezie („Uneori simt/ o necunoscută plinătate/ ca un soare plesnind/ într-un altul mai mic”), pe parcurs se încarcă de dramatism: „înăuntru meu – e iubire cu sânge”. Spre sfârşitul cărţii jocul tumultuos al unei imaginaţii suficiente propriului spectacol e substituit de jocul grav al vieţii şi al morţii: „bulgării negri îmi sar în faţă/ strâng florile/ îi deschid tatei cutia toracică/ şi le pun acolo ca într-o vază”. Imaginarul poeziei se strânge ca un garou în jurul profilului tatălui: „nik aerul iese din mine în spirale tu eşti/ întotdeauna mic nu înţelegi de ce nu privesc/ cu tine pokemon de ce tata nu mai vorbeşte/ şi de ce ţigara trece prin mine ca un fier roşu”. La acest stadiu liniştea „devine cleioasă”, accentele discursiv-joculare se acutizează dramatic, versurile impresionează prin concizie şi nerv.

Lipsită de orice urmă de patetism, controlându-şi perfect emoţiile, poeta impresionează, fie că execută un joc pur al fanteziei, fie că jocul devine spectacol dramatic, cutremur interior. Lirica Silviei Goteanschi evoluează de la jocul fantezist-ingenuu al poetei cu viaţa, cu inspiraţia, cu poezia, la jocul grav al vieţii, al inspiraţiei, al creaţiei. O poezie matură, cu reguli implicând un întreg baroc al libertăţilor: de la cele de fantezie şi limbaj la inflexiunile trăirilor unei fete care se joacă, dar cu care şi destinul începe a se juca. Carabina poetică a Silviei Goteanschi e cu bătaie lungă şi precisă. Salvele ei le vom mai auzi, cu siguranţă!

_____

Silvia Goteanschi, ***Dramaturgia lucioaselor funii*** (versuri). Editura Vinea, Bucureşti, 2014

▣

Protest și literatură

de
Alexandru Tabac

Cum ne alegem cărţile? Iată o întrebare asupra căreia nu am zăbovit niciodată prea mult, adică la modul serios. Lăsând deoparte lecturile obligatorii, programate, încerc să pricep ce anume justifică alegerea unei cărţi în detrimentul alteia? Ce chimie interioară, ce fire nevăzute ne conduc, definitiv, spre un anume titlu? Alegerea cărţii nu mă scutește niciodată de supliciul angoasei, de viermuiala ezitării. Orice alegere, în limitele experienţei literare, e un chin. Alegerea, nu și lectura!

De data aceasta mi s-a întâmplat să deschid cartea la pagina de final și să văd semnat – *21 octombrie 2014*, și l-am simţit pe scriitor foarte aproape, aș putea vorbi chiar de o proximitate imaginară, era ca și cum autorul, așezat la masa de scris, termina cartea, o închidea, și în clipa următoare (12 noiembrie 2014) cititorul, de la celălalt capăt al mesei, începea lectura. Tocmai această minimă distanţă temporală m-a făcut să aleg **Fie-vă milă de noi! și alte texte civile**, cartea scriitorului Gabriel Liiceanu, într-un context în care tapajul electoral (alegerile prezidenţiale din 16 noiembrie) oferea un spectacol dezagreabil și suficiente motive de disperare. Un eveniment exterior și o inopinată aprehensiune interioară au decis soarta lecturii. Numai că și aici a intervenit un element spectaculos, începi cartea înainte de alegeri și o termini după ce afli rezultatul. Se produce o mutaţie, se schimbă și semnificaţia titlului, simţi că trădezi autorul, ceea ce părea iniţial disperare cumplită trece aproape insesizabil în ironie inteligentă, de la clamarea nedreptăţii la extazul speranţei.

Cartea conţine o serie de articole (apărute mai întâi pe contributors.ro), cele mai multe sunt scrise în ultimul an, dar găsim și câteva din anul de pomină 2012, și din 2011, chiar și din 2007. Genealogia lichelei, proliferarea lichelismului, marasmul clasei politice îl obligă pe scriitor la o redefinire a termenului, la o „updatare" semantică. Licheaua a evoluat în alt sens decât cel preconizat atunci, în ’89, a căpătat prestigiu, și-a „înnobilat" existenţa, și-a însușit noi „performanţe". Orgoliosul și ipocritul aforism „Nu ne vindem ţara!" *„nu era decât expresia retorică a depozitării prăzii în vederea ulterioarei ei împărţiri*". Autorul își manifestă stupefacţia și mefienţa faţă de contorsionismul politicienilor, faţă de furtul intelectual, faţă de minciuna imaculată, și ne oferă pe tapet o „fișă clinică" a derapajului social în care se instaurează, imperial, „igrasia morală". Articolele îmi apar astfel ca o răbufnire a normalităţii scriitorului, ca o contrapondere la mistificarea realităţii și ca o igienizare spirituală. Cineva trebuie totuși să vorbească!

În aceeași direcţie a justificării tardive (*De ce e România altfel?, De ce nu iau românii Premiul Nobel*), însă absolut necesare, cartea lui Gabriel Liiceanu se situează mult mai aproape de impactul pe care-l lasă gregaritatea minciunii asupra bunului-simţ, asupra civilităţii. Atunci când impostorii vorbesc despre impostură, e tot mai dificil să tragi linii de demarcare, deconspirarea impusturii intră în impas. Acest vălmășag confesional scoate la suprafaţă rolul intelectualului, selecţia valorilor, plagiatul și comisiile de etică, furia demolării, cazurile Horia-Roman Patapievici (scuipat în plină stradă), Mircea Cărtărescu (etichetat intelectualul Führer-ului), raportul dintre starea limbii române și performanţele statului, scandalul ASF-ului, „intelectualii lui Băsescu", valabilitatea opţiunii politice, mercenarii conștiinţei (Radu Beligan, contrazis de propriile panegirice la adresa conducătorului iubit) și (de)construcţia personajului Ponta. Nu pot să nu invoc în acest context alţi doi artiști remarcabili, Eugen Doga și Tudor Gheorghe. Mă bucură românitatea pe care compozitorul basarabean și-a descoperit-o după ’89, mă întristează, în schimb, mărturiile cu valoare documentară din cartea lui Mihai Ștefan Poiată, *Rockul, „Noroc"-ul & Noi*. Mă bucură muzica lui Tudor Gheorghe, dar mă întristează „viul" pe care ni-l recomandă sfătos, încât o piesă ca *„Au înnebunit salcâmii"* se lasă invadată de noi semnificaţii, alterându-și seninătatea „primordială". În cartea lui Gabriel Liiceanu mi-a atras atenţia o interpretare a pomenii electorale – „[...] ceea ce ni se „dădea" și ceea ce „primeam" era o infimă parte din *ceea ce ni se lua*".

***

Jurnal extim. Un titlu care-mi sare în ochi, mă amuză. *Extimitatea* transcende intimitatea. Sentâmplă destul de rar. Frunzăresc jurnalul lui Michel Tournier și dau peste un fragment care aduce în discuţie urma de artificialitate (sau poate gratuitate?) pe care o lasă literatura scriitorilor ce scriu în altă limbă decât cea maternă. Câteva exemple – Nabokov, Makine, Kundera etc.

Marius Daniel Popescu, cu romanul său **Culorile rândunicii**, tradus din franceză în română, respectă schema indicată mai sus. Nu e un roman de poveștit, ci de re-trăit, e de-a dreptul angoasant, reușește performanţa (greu de atins) de a-ţi transmite o stare de rău fizic. Conţine istoria unui expatriat român, ajuns lipitor de afișe, scriitor și ziarist în Elveţia, întors acasă pentru a-și îngropa mama, dar care e urmărit, vizitat de amintiri. Balastul comunist, partidul unic, copilăria, armata, revoluţia îi trimit flash-uri necontenit. Pare simplu, nesemnificativ, încă o istorie peste miile de istorii aproape similare. Însă autorul scrie o literatură destul de incomodă, fragmentată, stratificată și difuză concomitent, faptul c-a făcut parte din Grupul de la Brașov vine în întâmpinarea așteptărilor noastre, ne certifică mirarea. Redefinirea literaturii, redefinirea spaţiului literar sunt preocupările pe care insistă benefic autorul, raportul dintre realitate și ficţiune nu-și mai are rostul, el este practic anulat. Astfel de fraze devoalează intenţiile auctoriale – *„Orice cuvânt, luat în sine, reprezintă un text desăvârșit, publicabil și literar"./„Orice descriere, chiar și o formulă matematică, este o metaforă"*. Cu alte cuvinte, orice imagine poate oferi materie primă pentru un experiment literar. Mizând pe această teorie, textul autorului înglobează informaţii, imagini, cuvinte care reflectă propria lor existenţă și dreptul la o viaţă literară, depozitarea lor nu e deloc întâmplătoare (mai bine zis – scoaterea din depozit). Sursele literaturii se diversifică (o notă de plată, o reclamă, un joc pe telefon), materia epică își trage seva din realităţi pe care le-am considera „nedemne" să intre într-o carte. Trecerea rapidă, imediată, de la o scenă „horror" la una firească, cuprinsă de o acalmie înduioșătoare, crește efectul contrastului, îl degringolează pe cititorul obișnuit cu „literatura de relaxare". Unele fragmente seamănă cu niște secvenţe porno (în sensul pozitiv), adică sunt egale cu ele însele, reproduc fidel temporalitatea. Nu le poţi condamna.

Instrumentarul criticii literare recurge deseori la invocarea jocului de puzzle, dezordinea inițială vs. imaginea reconstituită, la „răceala" sau obiectivitatea camerei de filmat pentru a face accesibil un mod de înţelegere, pentru a apropia cititorul de sens. Sunt valabile și aici.

Gabriel Liiceanu, ***Fie-vă milă de noi! și alte texte civile***, Ed. Humanitas, 2014, 156 pag.

Marius Daniel Popescu, ***Culorile rândunicii***, Ed. Polirom, 2014, 200 pag.

■

Mihaela Perciun, **Mama s-a măritat,** Opera Omnia, proză scurtă contemporană. Editura TipoMoldova, 2014

Mihaela Perciun abordează aspecte foarte grave și triste ale realităţii noastre umane și sociale, zone până nu demult tabuizate pentru literatură, destinul femeii atât în vechiul regim, cât și în această așa-zisă democraţie. Autoarea vine în lumea scrisului având formaţie de biolog, adică văzând lumea mai altfel... (*Vladimir Beșleagă*)

Noi apariţii la Editura Cartier

Oleg Serebrian, ***Rusia la răspântie. Geoistorie, geocultură, geopolitică***. Cu o prefaţă de Christian Daudel, 2014

Rusia întotdeauna a fost la o răspântie de drumuri, o fatalitate derivată din geografie – periferie a Europei, periferie a Asiei și totodată centru al Eurasiei –, dar niciodată în decursul celor aproape 12 secole de istorie rusă povara alegerii căii potrivite n-a fost atât de grea ca la acest început de mileniu. Dificultatea alegerii se datorează și multiplicării opţiunilor, or, Rusia de azi nu mai are de ales, ca odinioară, o cale din două – latină sau greacă, așa cum a fost în secolul al XI-lea; un model slav *autohtonist* sau unul occidental, ca la finele veacului al XVII-lea; stilul autoritar al Vienei și Berlinului sau cel liberal-democrat al Londrei și Parisului, ca la finele veacului al XIX-lea. Trei căi mari, care se bifurcă la rândul lor, se deschid azi în faţa Moscovei – una imperială, care presupune refacerea unui ansamblu politico-geografic centrat pe Rusia; una eurasiatică, ce ar însemna o *orientalizare* a preocupărilor sale geopolitice; și una europeană.

Ion Ţurcanu, ***Antichitatea greco-romană la Nistrul de Jos și în teritoriile învecinate***. Studiu. Colecţia Cartier Istoric, 2014

Sarcina de cercetare care a stat în faţa autorului acestei cărţi a fost una cumulativă și de sinteză. O temă foarte cuprinzătoare, ca cea a cărţii de faţă, care are o lungă tradiţie de cercetare, reflectată într-un număr mare de studii, documente și alte materiale, se prezintă, convenţional vorbind, ca un lucru stabilit definitiv în elementele sale esenţiale. Aceasta nu poate fi revizuită în componentele ei de bază, ea rezistă la cele mai mari ambiţii novatoare; schimbarea, bineînţeles foarte necesară și tot atât de posibilă, nu se realizează decât treptat și pe parcursul unei perioade îndelungate. Dar nici un subiect istoric nu poate fi considerat ca fiind cercetat exhaustiv, nicio investigaţie istorică nu poate fi închisă, iar antichitatea greco-romană din sudul Basarabiei și din teritoriile limitrofe e mult prea departe de o atare perspectivă.

■

„Moldoveneasca” - mamă (vitregă)...

(Urmare din pag. 3)

româna a început să fie studiată şi mai devreme. Drept dovadă, în 1827 la Sankt Petersburg se tipărea pe cheltuielile statului *Gramatică Russască şi Rumânească* închipuită de Ştefan Margela. În prezent, limba română este predată chiar şi în Federaţia Rusă. La Universitatea din Sankt Petersburg, la Univ. din Moscova, la Univ. de Relaţii Internaţionale, la Universitatea Pedagogică „L. N. Tolstoi” din Tula ş.a. există catedre de limba română. De asemenea, există posibilitatea de a studia limba română ca specializare principală sau secundară la Universitatea Naţională „I.I.Mecinikov” din Odessa, la Universitatea din Ismail, la Universitatea „V. Briusov” din Erevan, adică în mai multe foste republici sovietice.

Pe lângă toate acestea, limba română beneficiază de circa 28 de milioane de vorbitori, ocupând locul 40 în lume după acest criteriu, fiind limbă oficială în Uniunea Latină şi în Uniunea Europeană.

Prin urmare, în timp ce româna se învaţă în universităţi din Europa, America de Nord, America de Sud, în Asia, apare întrebarea firească: *unde este predată limba „moldovenească”?* La ce universităţi din lume există lectorate de limba „moldovenească”? Aşa cum am văzut, nici măcar în Federaţia Rusă nu există acest „privilegiu”. Câţi vorbitori are limba „moldovenească”? Este ea undeva cotată? Ştim că, în virtutea inerţiei şi a politicii lingvistice din ultimii ani, în cadrul standardului ISO 639 a avut codurile proprii *mo* şi *mol*, însă în noiembrie 2008 ele au fost suprimate. Deci, în timp ce la nivel internaţional limba „moldovenească” este văzută ca un grai al limbii române, fără să aibă o identitate aparte, reprezentanţii partidului comunist au lansat o altă bizarerie pseudoştiinţifică, conform căreia limba „moldovenească” ar fi mama limbii române.

Noi găselniţe comuniste-druţiste

Aşadar, în timp ce pe alte meridiane se discută despre supravieţuirea limbilor în contextul globalizării şi al erei Internetului, în Republica Moldova comuniştii şi reprezentanţii altor partide de stânga caută „argumente” cu tentă ştiinţifică pentru a-i convinge pe ignoranţi şi răuvoitori de vechimea limbii „moldoveneşti”. Cert este că de când venerabilul scriitor Ion Druţă a lansat ideea că limba „moldovenească” ar fi mult mai veche decât limba română, scribii cu pretenţii de savanţi-filologi se tot dau cu părerea: să fie mai veche cu 500 de ani, cu 600 sau chiar cu 700 de ani? Aceşti autori caută cu ardoare virtuţile limbii „moldoveneşti” care să o facă deosebită de română şi, dacă s-ar putea, chiar să o complexeze pe cea din urmă, să o discrediteze şi să o aducă într-un con de umbră. Doar că fenomenul e total invers: orice ar face ei, moldoveneasca – în calitate de grai, adică variantă a limbii române ca limbă istorică – este cea care se subordonează limbii române ca limbă comună şi exemplară. Iată un exemplu: „TOATE documentele ne DEMONSTREAZĂ cu lux de amănunte că Limba Moldovenească este cu adevărat MAICA Limbii Române, după cum afirmă Marele nostru scriitor Ion Druţă, care s-a inspirat din Concluzia Marelui filolog (lingvist) român Iorgu Iordan”, scrie un oarecare V. Vieru, preşedintele Asociaţiei Istoricilor comunişti „Meleag Natal”, fără să ne divulge însă care ar fi aceste documente. Probabil că se referă la arhivele partidului bolşevic din fosta R.A.S.S. Moldovenească sau la directivele P.C.U.S. de mai târziu (de exemplu, la episodul din 1967, când la Bucureşti se pregătea organizarea celui de-al X-lea Congres Internaţional al Lingviştilor, iar „la acest forum sovieticii se aşteptau ca românii să atingă problema limbii moldoveneşti independente”[4]. Atunci tov. I. Bodiul, primul-secretar al P.C. al R.S.S.M., i-a convocat la o întrunire a Biroului Politic al P.C.M. pe cei mai cunoscuţi istorici, etnografi şi lingvişti din republică, pentru a le indica să scrie studii despre istoria Moldovei, despre naţiunea moldovenească, despre relaţiile de prietenie dintre moldoveni şi popoarele Uniunii Sovietice. În timp ce A. Lazarev trebuia să scrie despre „lupta de unificare a Basarabiei” cu patria-mamă, Uniunea Sovietică, N. Corlăteanu avea obligaţia să abordeze subiectul lingvistic: „dezvoltarea şi înflorirea limbii moldoveneşti”[5]).

Oricum, titluri de genul *Limba Moldovenească este maica limbii române*, *Limba moldovenească este bunica limbii române* sau *Mama limbii româneşti*[6] au devenit tot mai frecvente în publicaţia *Comunistul*, în care apar fel de fel de elucubraţii scrise fără jenă şi fără elementar bun-simţ. Născocirile lor se mai diversifică din când în când cu noi găselniţe la fel de absurde. Ba unii au pretenţii să le dea lecţii celor tineri pe această temă. Astfel, Vladimir Voronin, liderul partidului comunist din Republica Moldova, a ţinut o prelegere pentru studenţii de la Universitatea Liberă Internaţională din Chişinău în 13 aprilie 2013, în cadrul căreia demonstra că limba română s-ar fi luat de pe lună, iar românii ar fi preluat limba moldovenească: „Limba română nu a existat. Românii vorbesc limba moldovenească (...) România, când s-a format ca stat, a luat limba noastră moldovenească şi a numit-o română, pentru că statul se numea România”[7].

Premise greşite, sugestii stupide, argumente puerile, concluzii ridicole – acesta este palmaresul liniei argumentative a scribilor-filologi deveniţi peste noapte şi lingvişti. Ba unii au şi pretenţii de poligloţi, de cunoscători şi ai celorlalte limbi romanice, hazardându-se în afirmaţii ilare de genul: „Iată de ce oltenii-muntenii şi ardelenii AU PICĂ pe limba moldovenească: pentru că, faţă de limbile lor, ea este o limbă literară CURAT-MUZICALĂ de la sine. Mai cu dreptate ar fi să spunem că ea chiar este cea mai FERMECĂTOARE LIMBĂ din grupul limbilor romanice”[8]. Oare câte limbi romanice cunoaşte dl autor? A auzit vreodată cum vorbesc nativii acestor limbi? Are acest domn noţiuni elementare de ortoepie? Cunoaşte el oare regulile de pronunţie literară a cuvintelor limbii „moldoveneşti”?

Or, lingviştii romanişti, adică cei care se ocupă de studiul comparativ al limbilor romanice – spaniola, franceza, româna, italiana, catalana, portugheza –, afirmă că cea mai muzicală dintre acestea rămâne totuşi italiana. Explicaţia ştiinţifică este întru totul plauzibilă, întrucât în italiană cuvintele conţin mai multe vocale decât în alte limbi şi majoritatea cuvintelor din lexic sfârşesc în vocală, ceea ce imprimă o notă muzicală aparte limbii lui Dante.

Domnilor pseudolingvişti, mistificatori şi neştiutori! Înainte de a declara ceva, aveţi bunul-simţ şi vă documentaţi, mai deschideţi din când în când câte o carte. Sau dacă acest lucru nu intră în obişnuinţele dvs., atunci puneţi-i pe scribii dvs. să facă asta: să citească bibliografie la temă.

Orice student din străinătate (dar şi de la noi) care studiază filologie romanică ştie că sintagma *limba română* era uzuală cu mult înainte de întemeierea Statului Român în sec. al XIX-lea. Iar etnonimul *român* şi glotonimul *limba română* erau cunoscute nu doar de către cărturarii locului şi de populaţia autohtonă, ci şi de către străinii care au avut tangenţe cu teritoriile româneşti.

Astfel, Pierre Lescalopier scria în 1574 că „cei care locuiesc în Moldova, Ţara Românească şi cea mai mare parte a Transilvaniei se consideră adevăraţi urmaşi ai romanilor şi-şi numesc limba „românește”, adică romana/română” („Tout ce pays: la Wallachie, la Moldavie et la plus part de la Transylvanie, a eté peuplé des colonies romaines du temps de Trajan l’empereur... Ceux du pays se disent vrais successeurs des Romains et nomment leur parler romanechte, c’est-à-dire romain”[9]. Dovezi similare ne întâmpină şi la cărturarul croat Ante Verančić care, în jurul anului 1570, nota că „Vlahii din Transilvania, Moldova şi Ţara Românească se desemnează ca romani” („Valacchi, qui se Romanos nominant...” „Gens quae ear terras (Transsylvaniam, Moldaviam et Transalpinam) nostra aetate incolit, Valacchi sunt, eaque a Romania ducit originem, tametsi nomine longe alieno”)[10]. Ca să nu mai vorbim de sursele bibliografice interne, cum ar fi *Palia de la Orăştie*, în care pe la 1581-1582 scrie negru pe alb că „...văzum cum toate limbile au şi înfluresc întru cuvintele slăvite a lui Dumnezeu numai noi **românii** pre limbă nu avem. Pentru aceia cu mare muncă scoasem de limba jidovească şi grecească şi srâbească pre limba **românească** 5 cărţi ale lui Moisi prorocul şi patru cărţi şi le dăruim voo fraţi **rumâni** şi le-au scris în cheltuială multă... şi le-au dăruit voo fraţilor **români**,... şi-au scris voo fraţilor **români**”[11].

Acestea fiind spuse, stimaţi domni-scribi şi pseudosavanţi-filologi, ar fi bine să consultaţi cel puţin Internetul înainte de a comite propriile elucubraţii, să vă familiarizaţi cel puţin cu conceptele de bază ale lingvisticii, cum ar fi limbă comună/exemplară, grai local sau dialect etc. Aşa se procedează atunci când se redactează un studiu de lingvistică.

Revenind la prognoza unor lingvişti, apropo de viitorul limbilor şi de concurenţa dintre acestea, mă întreb: oare ce se va întâmpla peste 50 de ani cu limba „moldovenească” (în calitate de limbă separată de română)? Cam câţi vorbitori va avea? Dacă şi astăzi numărul acestora fluctuează în funcţie de conjunctura politică de la Chişinău? Va intra ea în competiţia limbilor puternice de pe glob? Sau într-o carte de curiozităţi cu fosile lingvistice?

Cât priveşte sintagma aberantă că „limba moldovenească este mama limbii române”, nu mă pot abţine să nu adaug un comentariu: este vorba de mama dreaptă sau de mama vitregă?

---

1. Sunt sintagme care aparţin lingvistului David Cristal, din a sa carte *The Language Revolution*, Cambridge, Polity Press Ltd., 2004, p. 10-11.
2. D. Crystal, *op. cit.*, p. 11-12.
3. Alte informaţii referitoare la activitatea ILR pot fi găsite pe site-ul http://www.ilr.ro/plr.php?lmb=1
4. Charles King, *Moldovenii, Rusia şi politica culturală* (trad. din engleză de D. Stanciu), Chişinău, Ed. ARC, 2002, p. 106.
5. Detalii în acest sens se găsesc la Ch. King, op.cit., p. 107-108.
6. P. Starostin, „Mama limbii româneşti”, în Comunistul, nr. 28 (904), 31 iulie 2014, p. 8.
7. Cf. http://bit.ly/1BnxmwS
8. V. Stratan, *Limba Moldovenească este maica limbii române*, cf. site-ul http://bit.ly/1zxJ3wW
9. *Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier l’an 1574 de Venise a Constantinople*, apud Paul Cernovodeanu, *Studii şi materiale de istorie medievală*, IV, 1960, p. 444.
10. *De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpinae*, in *Monumenta Hungariae Historica*, Scriptores; II, Pesta, 1857, p. 120, cf. http://bit.ly/1zxJ1Fu
11. *Palia de la Orăştie* (1581 – 1582), ediţie de V. Pamfil, Ed. Academiei R. S. R., Bucureşti, 1968.

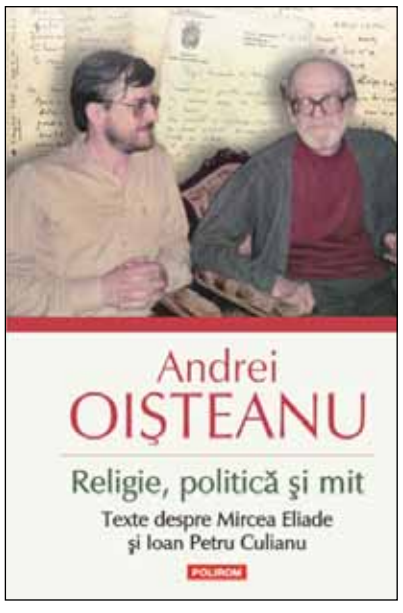

Andrei Oişteanu, ***Religie, politică şi mit. Texte despre Mircea Eliade şi I.P. Culianu.*** Editura Polirom, 2014

Este vorba despre o ediţie nouă, mult îmbogăţită faţă de cea din 2007. Volumul a fost lansat la Târgul de carte „Gaudeamus” de la Bucureşti în noiembrie 2014. Au luat cuvântul Andrei Pleşu, Florin Ţurcanu şi autorul, moderator fiind Daniel Cristea-Enache. Andrei Oişteanu nu evită subiectele delicate. Dimpotrivă. El abordează frontal problema derapajului spre Mişcarea legionară a lui Mircea Eliade în anii ‘30, misterele asasinării lui I.P. Culianu în 1991, relaţia lui Eliade cu Mişcarea hippie în anii ’60-‘70, raporturile celor doi istorici ai religiilor cu substanţele stupefiante, „despărţirea” lui I.P. Culianu de M. Eliade etc.

„Titlul volumului, *Religie, politică şi mit* – declară autorul într-un Cuvânt înainte –, mi-a apărut ca potrivit abia după ce l-am încheiat. În multe dintre textele din acest volum am urmărit modul brutal şi tragic în care, în feluri diferite, politica a irupt în destinul celor doi istorici ai religiilor. Lui Mircea Eliade (un teoretician al „terorii istoriei” şi al „boicotării” ei), politicul i-a marcat viaţa. Lui I.P. Culianu i-a marcat moartea. Faţă de cel dintâi m-am raportat ca discipol. Faţă de cel de-al doilea, ca prieten şi coleg de generaţie. Dedic această carte memoriei lor.”

Editura a avut inspiraţia să publice, pe coperta a patra a cărţii, două mesaje adresate autorului de către Mircea Eliade şi Ioan Petru Culianu:

Dragă Andrei Oişteanu,

N-am putut citi decît astăzi „Legenda românească a potopului”. Studiul Dumitale m-a entuziasmat. Ar trebui publicat într-o revistă străină „de specialitate” (i.e. folclor, romanistică, istoria religiilor). Sugerez Revue de l’Histoire des Religions. Dacă pregăteşti versiunea franceză, o pot prezenta eu Revistei. Din iunie îmi poţi trimite versiunea franceză la Paris (recomandat!). Ţi-am citit mai de mult şi alte lucrări. Sper că le vom putea discuta împreună. Cu prietenie, Al Dumitale, *Mircea Eliade*, Chicago, 23 nov. 1984

Domnule Oişteanu,

Am citit cu foarte mare interes cartea dumneavoastră *Grădina de dincolo* şi cred că este o apariţie deosebit de interesantă în cultura română, chiar importantă. Prin această lectură mi-am dat seama cărei tradiţii româneşti îi aparţineţi. Într-un fel, dumneavoastră vă reclamaţi de la Pârvan şi vă puteţi prezenta ca un urmaş al lui. Este o direcţie foarte fructuoasă. Pârvan a crezut, şi a făcut-o cu geniu şi cu fineţe, că poate descoperi o verigă între tradiţia populară românească şi o tradiţie preromană. Cred că cel care a reuşit să menţină un echilibru perfect în interpretarea acestor tradiţii rămâne Mircea Eliade, într-o carte exemplară cum este *De la Zalmoxis la Genghis-Han*. Mircea Eliade nu neagă raporturile de filiaţie între folclorul românesc şi tradiţiile locuitorilor preromani, însă le interpretează deosebit de prudent. *Ioan Petru Culianu*, Groningen, 30 oct. 1984

Lumina profesorului Vasile Anestiade

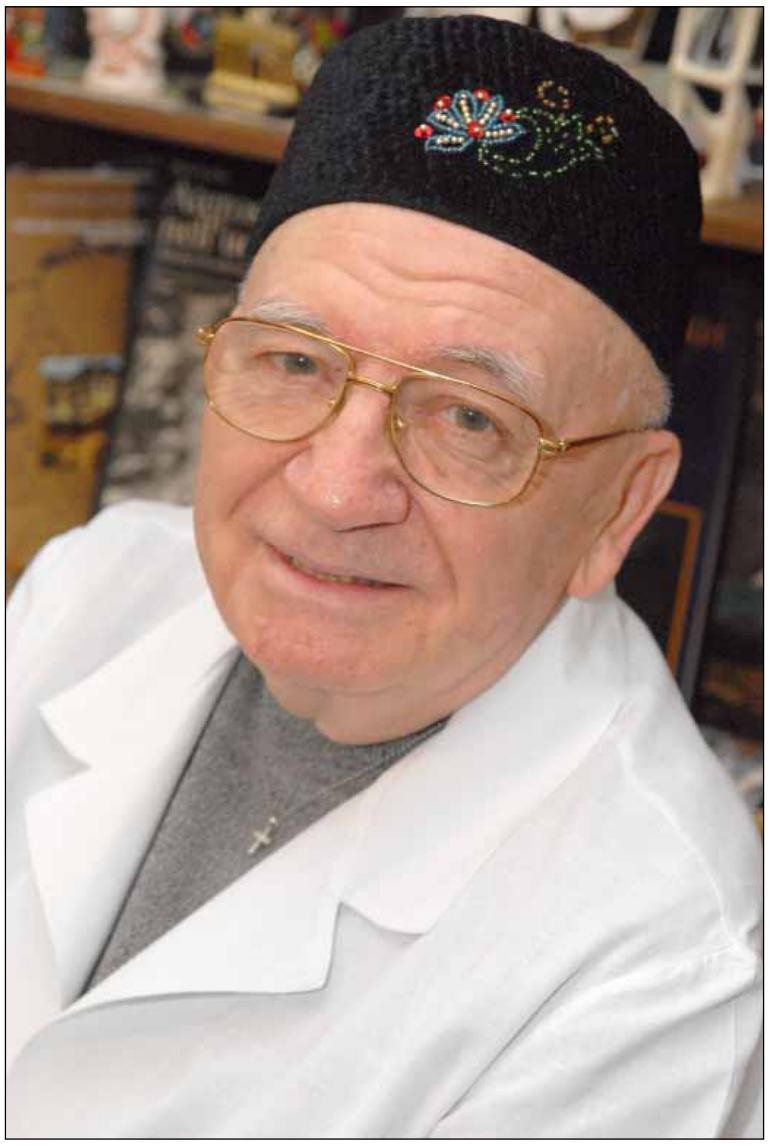

„E timpul să schimbăm destinul Basarabiei” – spunea academicianul Vasile Anestiade într-un interviu acordat ziarului *Adevărul*, ediţia de Chişinău, pe 2 mai 2013. Nu ştiam pe atunci că avea să fie ultimul interviu pe care îl făceam cu Domnia sa, după alte trei publicate în *Contrafort* în 1997, 2003 şi 2009 – dialoguri care au constituit, de fiecare dată, adevărate evenimente nu doar pentru lumea academică şi medicală, ci pentru întreaga intelectualitate din Moldova.

Născut la 4 mai 1928 la Sărătenii Vechi, judeţul Orhei, într-o familie care a mai dat medici renumiţi, între care chirurgul Nicolae Anestiade (autorul primei operaţii pe cord din Moldova postbelică), profesorul Vasile Anestiade a fost vreme de 23 de ani (între 1963-1986) rector al Universităţii de Medicină din Chişinău. A pregătit generaţii de medici care au salvat mii de vieţi omeneşti, în Moldova şi în lume, peste tot unde au ajuns să lucreze. A pledat consecvent pentru reformarea din temelii a Academiei de Ştiinţe, pentru transformarea ei în „Academia Moldovei”, de inspiraţie neoclasică, după modelul Academiei Eline. A avut o activitate de savant intensă şi prodigioasă. A inaugurat şcoli ştiinţifice şi direcţii de cercetare. A fost membru a numeroase foruri ştiinţifice de prestigiu din lume şi a fost onorat cu înalte distincţii de stat.

Ca medic, dascăl şi responsabil al unei importante instituţii de învăţământ superior, a cunoscut experienţe teribile, încercări cărora puţini le-ar fi făcut faţă. A fost lovit din toate părţile. Sovieticii l-au văzut drept un „naţionalist camuflat”, şi cu atât mai periculos. Drept un român nu tocmai „pur” l-au considerat „patrioţii noştri de serviciu”, motiv pentru care i-au purtat sâmbetele. Şi-a păstrat demnitatea, în pofida hărţuielilor şi şicanelor la care a fost supus. A pus bazele sistemului medical autohton, a promovat şi ocrotit tineri medici basarabeni – harnici şi talentaţi – de furia regimului sovietic, tocmai pentru că reprezentau un obstacol în calea degradării şi pieirii acestui popor, domeniul medicinei fiind şi unul dintre puţinele în Moldova în care politica de rusificare a suferit eşec. Tot academicianul Vasile Anestiade a salvat de la distrugere şi lăcaşuri de cult emblematice, cum sunt Mănăstirea Hâncu şi Biserica „Sf. Nicolae” din Chişinău.

Descendent al unei familii româno-eline, educat şi format în atmosfera României interbelice, domnul Anestiade a ţinut foarte mult la ideea de continuitate, de „lume bună”, de tradiţii aristocratice româneşti. Savant cu înalte principii morale şi profesionale, profesorul Vasile Anestiade a denunţat impostura de orice fel – politică, academică, medicală – a descurajat falsitatea, ipocrizia, corupţia, necinstea. Ajunge să dau numele câtorva medici renumiţi, mari personalităţi ale domeniului, ca să realizăm dimensiunea actului său pedagogic şi calitatea relaţiilor pe care le-a cultivat. Este vorba în primul rând de soţia sa, doamna profesor Zinaida Anestiade, şefa Catedrei de Endocrinologie a Universităţii de Stat de Medicină şi Farmacie, şi de fiul său, Vasile Anestiade Jr., care şi-a urmat părinţii în meseria de medic şi cercetător. Apoi doamna prof. Eleonora Anestiade-Vatamanu, şefă de departament la Institutul de Cardiologie din Moldova, cardiolog principal al Ministerului Sănătăţii; conf. univ. prof. Ion Coşciug, Catedra de Psihiatrie a USMF; conf. univ. dr. Ilie Ţiple, şeful Secţiei de Morfologie la Institutul de Medicină Urgentă; dr. Lilian Bîrzoi; doamna prof. Liliana Groppa, şefa Catedrei de Reumatologie a USMF; acad., prof. Stanislav Groppa, şeful Catedrei de Neurologie şi Neurochirurgie a USMF; acad., prof. univ. dr. Vladimir Hotineanu, preşedintele Comisiei Parlamentare pentru Sănătate; prof. dr. Gheorghe Nicolau; acad., prof. univ. Nicolae Ghidirim; prof. Gheorghe Cazacu; conf. univ. dr. Eremei Zota; prof. univ. dr. Gheorghe Ciobanu, directorul Institutului de Medicină Urgentă din Chişinău, şi mulţi alţii. Aceşti medici şi intelectuali au împrumutat din rigoarea şi marca personalităţii mentorului lor.

Eu am avut privilegiul unei prietenii frumoase, spirituale, unice cu domnul profesor Vasile Anestiade. O prietenie de două decenii.

Ne-am întâlnit prima dată în martie 1994, întâmplător, în faţa unui chioşc de presă. Întreba de mai multe ziare, şi atunci l-am îndemnat să ia şi *Mesagerul* – ziarul care îmi găzduia primele texte publicistice. Ne-am revăzut, câteva săptămâni mai târziu, ca vechi cunoştinţe, la o şedinţă lărgită a Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova, la care urma să se redacteze un protest al intelectualilor împotriva politicii românofobe a agrarienilor. O dată cu apariţia revistei *Contrafort*, în octombrie 1994, domnul Anestiade a devenit un prieten şi un susţinător fervent al activităţii noastre, al programului şi ideologiei noii generaţii de scriitori grupaţi în jurul revistei. Am fost fericit să descopăr în Domnia sa o structură afină: un spirit umanist, un vizionar, un renascentist, aş spune, gândindu-mă la deschiderile pe care le avea către un vast orizont de cunoaştere. A iubit frumosul: literatura, teatrul, artele plastice, îşi hrănea spiritul cu înţelepciunea filozofilor antici, îi citea cu pasiune pe Alexandru Paleologu, Octavian Paler, Constantin Noica, Neagu Djuvara, Andrei Pleşu, Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici...

Ne-a mai unit şi Radio Europa Liberă, post al cărui împătimit şi exigent ascultător a fost decenii la rând. Domnul Anestiade a avut un cult deosebit pentru Monica Lovinescu, i-a ascultat cu nesaţ şi pe alţi corifei ai Europei Libere, deveniţi la rândul lor legende: Emil Georgescu, Vlad Georgescu, Noël Bernard şi alţii.

Profesorul Vasile Anestiade s-a stins din viaţă la 13 noiembrie 2014. Cu el s-a năruit un stâlp de sprijin al acestei palme de pământ românesc. S-a stins ducând cu el o mare nelinişte pentru soarta celor care am rămas. Îmi pare rău că nu a apucat să se bucure de alegerea lui Klaus Iohannis ca preşedinte, pentru că a împărtăşit aceeaşi filozofie a „lucrului bine făcut” – comentariul meu radiofonic, consacrat acestei victorii extraordinare, a fost primul pe care nu l-a mai auzit... Regret, la fel, că nu am putut trăi cu Domnia sa emoţia votului din 30 noiembrie şi speranţa europeană a Moldovei pe care acest scrutin a salvat-o în cele din urmă.

Destinul lui Vasile Anestiade este calea unui om, a intelectualului basarabean, singular în multe privinţe. Un prieten devotat, sensibil, plin de afecţiune. Un gânditor care a sfidat prejudecăţile de orice fel, împărţind cu generozitate, aidoma unui făclier, lumină semenilor săi. A ţinut la acest popor bătut de toţi pereţii istoriei, a crezut că merită mai mult, că *poate* mai mult, dacă şi-ar învinge metehnele: lenea, invidia, egoismul feroce, aplecarea spre discordie, frica de diferenţă, aversiunea faţă de valoare, duplicitatea, lipsa de curaj şi de caracter.

Cred că cel mai preţios omagiu pe care i l-am putea aduce acestui Înaintemergător al nostru e să-i urmăm principiile de viaţă. Şi să nu-i trădăm aşteptările.

Vă vom păstra lumina, Domnule Profesor Vasile Anestiade, şi o vom transmite mai departe.

Vitalie CIOBANU

Eu cred în valorile universale, nu în apartenenţa ideologică

Vit. C.: *Stimate Domnule Profesor Vasile Anestiade, mi-aţi spus de multe ori că indiferent de vârsta omului, e bine să o privim doar ca pe o etapă, ca pe o „escală” existenţială. Pentru că mai avem speranţa că viaţa continuă şi că multe alte lucruri putem realiza. E un tonus foarte pozitiv.*

V. A.: Aceasta este convingerea mea: să nu te opreşti, să-ţi propui mereu alte obiective, care să-ţi confere sens vieţii. Am să vă mai dau un citat, din filozoful antic elin Democrit: „Oamenii imploră sănătatea de la zei, fără a şti că au mijloacele păstrării ei în propriile mâini.” Un adevăr valabil şi azi, ca şi atunci când a fost enunţat, cu 400 de ani î. Ch. Asupra nevoii de a fi activi la orice vârstă ne atrag atenţia şi alţi înţelepţi longevivi: Bernard Shaw, Goethe, Bertrand Russell, Stravinski ş.a. Durata (teoretică) a vieţii ajunge azi la 115-120 de ani. Pe de altă parte, ca om de ştiinţă sunt nevoit să apreciez starea fiinţei umane ajunsă la o vârstă înaintată, mai ales când eşti concomitent subiect şi „obiect” al propriilor cercetări. De aceea cred că a-ţi face proiecte nerealiste, de la un punct încolo, înseamnă să dai dovadă de frivolitate. Proiectele trebuie să fie rezonabile, e bine să fii conştient de capacitatea ta de a le realiza - vă spun acest lucru eu, care mă ocup de problemele Gerontologiei şi ale Juvenologiei. Nu pot să-mi imaginez că aş putea fi în afara cercetării, în afara prezenţei la anumite congrese ştiinţifice, unde rezultatele investigaţiilor sunt expuse în faţa profesioniştilor din domeniu, iar tu participi, pe viu, la dezbaterea lor.

Vit. C.: *Avem oameni de valoare şi în alte domenii. De ce atunci nu am reuşit după 1989 să formăm o elită capabilă să ia în mâinile sale destinul acestui popor, să-l aducă pe făgaşul unei dezvoltări democratice şi europene? E o carenţă de caracter a basarabenilor – incapacitatea lor de a se solidariza, individualismul acerb, păgubos –, nu ştim să vedem interesul naţional dincolo de orgoliile personale? Care să fie cauza?*

V. A.: În octombrie 2002, la Amsterdam, aflându-mă la congresul Academiei Internaţionale de Patologie, într-o discuţie liberă dar aprinsă, mi s-a adus următorul reproş: „Ori sunteţi cointeresaţi, Dvs. cei din Moldova, să menţineţi o instabilitate în zona în care trăiţi, instabilitate ce favorizează îmbogăţirea frauduloasă a conducătorilor voştri, indiferent de limba, etnia şi convingerile lor politice, ori nu sunteţi apţi a deveni o Irlandă, un Cipru, o Slovenie, o Estonie. Aveţi o populaţie polivalentă, creativă – pentru că se creează mai bine într-un loc în care se încrucişează diferite culturi şi civilizaţii –, aveţi o situaţie strategică Est-Vest de care aţi putea beneficia, asemeni Finlandei lui Paasikivi şi Kekkonen, doi preşedinţi care au folosit, după cel de-al doilea război mondial, o situaţie geostrategică similară pentru a ridica nivelul de trai în ţara lor. Dar nu o faceţi. Aveţi grijă. Urmaşii nu vă vor ierta această iresponsabilitate.” Discuţia a fost de lungă durată şi nu tocmai plăcută, cu participanţi din Europa şi din ţările vecine nouă, având propria experienţă a tranziţiei. Aceeaşi comparaţie, cu ţările mici ca şi noi, marcate de probleme etnice asemănătoare, mi s-a întâmplat să aud şi la un congres la Vatican, în 2000. Irlanda, Cipru, Slovenia, Estonia, ţări pe care le-am vizitat, au o situaţie economică incomparabil mai bună

→

decât RM, în pofida, de pildă, a conflictului politic dintre turci şi greci în Cipru. Mi-a fost de fiecare dată foarte greu să explic interlocutorilor mei „specificul nostru naţional”. Eu cred că în societatea basarabeană, problema capitală este asigurarea vitalităţii fiinţelor umane, iar axioma zilei ar trebui să fie *concordia civică*. În caz contrar, vom avea conflicte violente, sărăcie, demoralizare şi epuizare fizică. O spun ca medic, înainte de toate. Eu mă ţin minte din 1933, când a fost asasinat primul-ministru I. Gh. Duca de legionari, îmi amintesc şi de dictatura lui Carol al II-lea. Da, am simţit această dictatură, chiar dacă eram foarte mic. A fost o schimbare radicală. Dacă până atunci, în perioada când la putere se aflau partidele istorice, era democraţie şi în curtea Dvs. nu avea voie să intre jandarmul fără mandat, după instalarea dictaturii lui Carol puterea a devenit discreţionară. Nu mai zic de grozăviile ce au urmat – războiul, foametea, totalitarismul comunist. De aceea nu sufăr extremele, de orice culoare politică ar fi. Avem oameni dotaţi, dar ei nu au fost învăţaţi să coopereze. A fost încurajată concurenţa neloială, în care, evident, nu criteriile profesionalismului contează, ci capacitatea de adaptare într-un mediu vicios, impostura, ipocrizia, dublul standard, „manevrele interzise”. În Moldova talentele autentice sunt pur şi simplu strivite. Aşa se explică „exodul de creiere” la care asistăm. Mă bucură mult faptul că generaţia Dvs. încercaţi să realizaţi o aşa-zisă sincronizare cu Europa, cu Occidentul, aşezând pe primul plan *calitatea individuală*, nu „generozitatea” sloganului. Dar vorbim de o minoritate. Predomină interesele de grup, mentalităţile meschine, servilismul şi spiritul de vendetă. Tragerea sforilor în folos propriu şi împotriva interesului naţional este calitatea de căpetenie a autohtonilor noştri. Cred că de situaţia jalnică a Moldovei, de faptul că nu am devenit şi noi o Slovenie, se fac vinovate toate guvernările din ultimii 12 ani, sistemul *kakistokraţiei* – după inspirata definiţie a lui Dorin Tudoran, adică: puterea celor nechemaţi.

Vit. C.: *Rezumând răspunsul Dvs., am putea face următoarea ierarhie: influenţa fostei metropole, de care nu reuşim să ne desprindem; lipsa unei tradiţii istorice care a fost extirpată în cei 50 de ani de totalitarism „roşu”. În această perioadă s-a făcut o contraselecţie a elitelor: inşii periferici, lumpenii sociali au ajuns în fruntea bucatelor, iar oamenii de valoare au fost marginalizaţi, izgoniţi, umiliţi. În sfârşit: incapacitatea cronică de a coopera. E greu, în aceste condiţii să-ţi imaginezi o solidaritate socială, creată doar în baza unui instinct sănătos, care să ne indice, fără greş, ce e „bine” şi ce e „rău”.*

V. A.: Da, cred că expresia pe care o putem folosi în cazul compatrioţilor noştri este *daltonism moral, miopie morală*. Urăsc totalitarismul, nu sufăr autoritarismul, nici măcar în familie, cu atât mai puţin în societate. Nu am fost niciodată înregimentat, tolerat şi agreat de putere, din care cauză, în 1966 am fost şters din lista membrilor supleanţi pentru Sovietul Suprem al URSS, în 1969 mi s-a interzis să concurez pentru titlul de membru al Academiei din Moscova, până şi „democraţii” de la 1995, cu prilejul celor 50 de ani ai Universităţii de Medicină, nu au găsit de cuviinţă să spună un cuvânt despre activitatea mea. Ca să nu mai vorbesc de atacurile ce mi s-au făcut în presă, şi în cea de limbă „de stat” şi în cea de limbă „interetnică”. Am avut rude directe în România, ceea ce înainte de 1991 nu mă favoriza, dimpotrivă. Unii au luptat de o parte a frontului, alţii de cealaltă. Sora şi unul dintre fraţi (Boris) se aflau în România – acesta din urmă a făcut războiul în Armata Română (până la 23 august 1944 s-a aflat la antiaeriana de la Constanţa, iar după „întoarcerea armelor” a luptat împotriva nemţilor, în Carpaţi, pentru eliberarea Ardealului). Fratele Nicolae, mobilizat în armata sovietică, a ajuns până la Praga, iar sora Eleonora, care încă mai trăieşte, a participat la bătălia de la Berlin. Să nu vă pară dur ce o să vă spun: eu am instinctul demnităţii autohtone şi apreciez la etapa mea de viaţă trăită numai pe acei indivizi care prin fapte dovedesc că promovează *umanismul*: vorbească în orice grai, să strige orice lozinci, nu mă interesează doctrinele lor. Sunt oameni între oameni. Eu cred în valorile universale, nu în apartenenţa ideologică. Pentru asta sunt criticat şi azi. Important este omul, comportamentul, faptele sale. Nu se naşte nimeni rău de la natură, ci este format sau de-format prin educaţie. Am fi putut şi noi, basarabenii, atunci când ne-am declarat suveranitatea, să gândim o strategie, să nu aţâţăm în mod inutil spiritele, ori s-au găsit, aşa cum ştiţi, destui „patrioţi” tari de gură şi inconsistenţi din punct de vedere profesional, care au îngropat „cauza colectivă”. Ar fi trebuit să urmăm poveţele lui Andrei Saharov, care spunea: găseşte ceea ce-i uneşte pe oameni, fă-i să-şi conveargă interesele. El şi este, de altfel, autorul *teoriei convergenţei*. Saharov era de părere că trebuie să păstrezi ce e bun la tine şi să împrumuţi din Occident lucrurile ce pot fi aplicate, normele, instituţiile absolut necesare, indispensabile unei societăţi democratice. Or ce s-a făcut la noi? Valorile noastre sunt disprețuite, în schimb, doar pentru a se „bifa” într-o condică de merit, au fost invitaţi să ne dea lecţii unii reprezentanţi din Vest, nişte diletanţi, cu care s-au cheltuit sume enorme. Demnitarii noştri s-au plimbat prin Occident şi la întoarcere ne-au anunţat că trebuie făcut ca acolo. Dar ne putem măsura cu aceste mari puteri? Cred că le întrecem doar într-o privinţă: după numărul de funcţionari, stupizi şi ineficienţi. În Moldova birocraţia proliferează monstruos, or despre birocraţie s-a spus încă din Evul Mediu că este veşnic venală, veşnic coruptă, veşnic incompetentă. (...)

Vit. C.: *Ce calităţi apreciaţi mai mult la om?*

V. A.: Învăţătura creştină a fost pentru mine mereu o lumină. Şi dacă am văzut un om suferind, l-am ajutat cum am putut. Prima calitate la care ţin este *umanitatea*. A doua: am avut întotdeauna, instinctiv, o stimă faţă de cei care încearcă să-şi cultive spiritul, să se autoperfecţioneze. Încerc să mă împrietenesc cu aceşti oameni şi am reuşit adesea. Dacă m-aţi întreba şi ce detest mai mult,

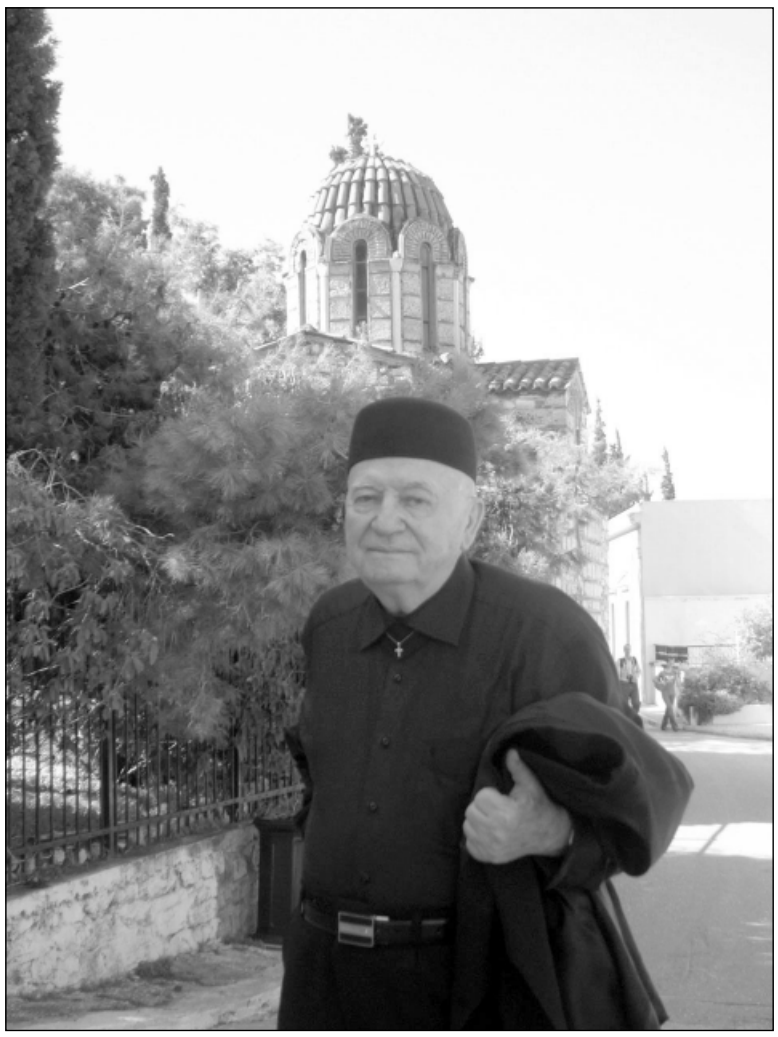

la defectele pomenite mai sus aş mai adăuga aplecarea multor conaţionali de-ai noştri spre fetişism şi idolatrie, e un lucru care mă consternează. În loc să se impună prestigiul intelectului, al profesionalismului, spiritul critic şi autocritic, în Basarabia înfloresc festinurile şi omagierile deşănţate. Dacă n-aş fi cunoscut alternative de conduită, nu m-ar durea atât. Norocul (sau nenorocul) meu a fost să am toată viaţa dascăli foarte buni, începând de la şcoala primară, i-am avut şi la liceu, şi la facultate, am cunoscut persoane de o modestie extraordinară, mai ales oameni de ştiinţă, oameni de mare cultură. Am trăit şi în mediul rural, unde erau nişte tradiţii şi datini foarte frumoase. Toate acestea s-au irosit, moravurile au decăzut.

Vit. C.: *Domnule Profesor, cum mai „arată” azi raportul dintre religie şi ştiinţă? Au fost înainte adversari ireconciliabili. Ulterior, o seamă de teorii şi lucrări ştiinţifice au încercat să apropie, să „compatibilizeze” cele două domenii. Aţi putea rezuma în câteva propoziţii punctul Dvs. de vedere în această privinţă?*

V.A.: Cred că l-aţi citit pe Joseph-Ernest Renan, care a apreciat activitatea lui Iisus Cristos de pe poziţiile ştiinţei istorice. Am cel mai mare respect pentru diferitele confesiuni religioase care au contribuit la cultura şi civilizaţia umană: creştinismul cu toate derivaţiile lui, religia mozaică, budismul, islamul. Dacă veţi analiza fenomenele din univers şi ce afirmă despre ele anumite doctrine religioase, veţi afla numeroase puncte de tangenţă cu ştiinţa. Pentru că ce altceva este religia decât o suită de observaţii, la nivelul marii înţelepciuni, acumulate timp de mii şi mii de ani, observaţii confirmate mai apoi pe *căi* ştiinţifice? Athenagoras, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului (între 1948-1972), avea o reflecţie memorabilă despre adevăr, sintetizând experienţa milenară a generaţiilor de înţelepţi: *„Niciun om nu poate spune cu certitudine, în ciocnirea şi conflictul credinţelor potrivnice, care este adevărul, sau că el este sigur că posedă adevărul, aşa încât oricine ar trebui să simtă că este posibil ca un altul, tot atât de cinstit şi de sincer cu sine, chiar dacă are o opinie contrară, ar putea fi în posesia adevărului”*. Cred că merită să medităm mai profund asupra acestui dicton, deşi el a fost şi mai este dur criticat de anumiţi teologi dogmatici. Eu respect tradiţiile, canoanele rezonabile, îi respect pe oamenii care cred, dar nu suport fanatismul religios, adică suspendarea raţiunii, devoţiunea oarbă. Acest fanatism provoacă azi cele mai mari tragedii în lume. Relaţia religiei cu ştiinţa e o temă inepuizabilă. Ştiinţa, cum spuneam, a confirmat prin mijloace specifice multe din observaţiile empirice, conţinute în „cărţile sacre”. Mă refer nu la informaţiile rezultate în urma unor investigaţii stricte, sistematice, ci la observaţiile de zi cu zi. Empirismul este „vestibulul” obligatoriu al ştiinţei. Această problemă se pune mai ales acum, când cercetarea a ajuns la un nivel extrem de ridicat. Mileniul al treilea va aparţine preponderent biologiei. Nu în zadar se spune „ştiinţă şi medicină”. Fiindcă medicina e mai mult decât ştiinţă, este *artă*. Hippocrates considera că dacă medicul a discutat cu bolnavul şi discuţia nu i-a uşurat acestuia din urmă suferinţa, înseamnă că acela nu e un medic adevărat, pentru că nu a ştiut să atingă substratul spiritual al pacientului. Aceeaşi idee a formulat-o recent, la Chişinău, acad. Ev. Ceazov: „Înţelepciunea e superioară ştiinţei”. Astăzi, viitorul medicinei ţine în mare măsură de arta de a neutraliza super-stresul. Stresul este strict necesar pentru existenţa fiinţei umane. Însă dacă depăşeşte limitele firești, el devine nociv, şi astfel, ne întoarcem la *patobiologie* – o ştiinţă care se întemeiază pe capitalul de înţelepciune al omenirii, învestit de-a lungul veacurilor.

(*Contrafort* nr. 3-4/2003)

Onoarea de a-ţi apăra numele

Vit. C.: *Stimate domnule Profesor Vasile Anestiade, cum am putea descrie situaţia de azi a ştiinţei, cercetării în Moldova? Mai au şanse savanţii, tinerii talentaţi să se afirme într-un stat de la periferia Europei, împotmolit într-o tranziţie fără orizont?*

V. A.: Cercetarea în Republica Moldova are o evoluţie constantă în anumite domenii. Avem entuziaşti pasionaţi ai ideii de progres, care obţin rezultate de răsunet, chiar şi cu mijloace modeste. Va fi nevoie de mulţi ani pentru a reveni la nivelul şi volumul investigaţiilor ştiinţifice de dinaintea epocii de tranziţie, dar aşezându-le pe baze moderne, europene. Principala problemă a cercetării la noi o constituie exodul masiv al tinerilor dotaţi – o adevărată „hemoragie”! Alţii, care-au mai rămas – ambiţioşi şi dedicaţi activităţii lor – muncesc în condiţii foarte grele. Profită, în schimb, cei ce nu se pot considera „supradotaţi”, dar care se bucură de susţinerea materială a unor părinţi înstăriţi şi de protecţia potentaţilor zilei. Aceştia vor prelua în scurt timp „ştafeta” administrativă. Mediocritatea combinată cu protecţionismul alcătuiesc un amestec toxic, distrug bazele societăţii, descurajează competiţia onestă. Realitatea noastră, inclusiv cea „academică”, reprezintă, în mare măsură, întruchiparea doctrinei staliniste a „pregătirii cadrelor naţionale”. E vorba despre o pătură de foşti absolvenţi mediocri, recrutaţi, în mod premeditat, din rândurile tinerilor activişti comsomolişti şi partinici. Dintre aceştia, azi, veţi observa pretinşi specialişti multiplu premiaţi, ajunşi înalţi demnitari, deveniţi, contra plată (în dolari), membri ai unor academii-fantomă din New York, Kazan etc., împănaţi cu titluri de „oameni ai anului”, mari amatori de ordine şi medalii, autori de „Memorii” emfatice, deşănţate, unele scandaloase, bolnave de marasm, veţi întâlni falşi savanţi care nu sunt în stare să redacteze o cerere în limba română sau să-şi scrie autobiografia fără să comită greşeli elementare de gramatică. E

timpul lor... Academia Franceză are 46 de membri, A.Ş.M – peste o sută, produşi pe bandă rulantă! Sensul cuvântului „academic”, care îşi are echivalentul în noţiunile *modest, sobru, măsurat, riguros*, nu există pentru mulţi dintre ei. Se ivesc apoi şi necazurile involuţiei senile. Acest fenomen al mediocrităţii agresive, laolaltă cu indiferenţa autorităţilor faţă de dezvoltarea medicinei în Moldova, a produs o situaţie dezastruoasă. Este unul din motivele de bază ce a determinat Departamentul de Stat al SUA să recomande americanilor care ne vizitează – e vorba de o notă consulară emisă în decembrie 2006 şi preluată de presa de la Chişinău – să nu se trateze în Republica Moldova, întrucât asistenţa medicală de aici este sub orice nivel imaginabil pentru ei; în caz de mare necesitate, de maladie fulgerătoare sau de agravare a unei boli mai vechi, li se propune să „evadeze” cu prima ocazie în Occident. Iată unde am ajuns. Americanii pot alege, dar moldovenii? (...)

Poate a venit timpul să fim mai atenţi, mai cinstiţi unii cu alţii. Să nu jignim fără motiv, să încercăm să acordăm semenului nostru şansa de a-şi apăra onoarea şi mult/puţinul pe care l-a realizat de-a lungul anilor, în pofida unor împrejurări ostile şi inumane. Eu cred în miturile şi învăţăturile civilizaţiei eline, care au consacrat-o drept o doctrină mult mai tolerantă decât religiile monoteiste şi decât toate regimurile politice care au vrut să impună o viziune unică, totalitară, asupra lumii.

(*Contrafort*, nr. 1-2/2009)

E timpul să schimbăm destinul Basarabiei

Vit. C.: *Stimate Domnule Profesor, Vă propun să vorbim puţin despre familia Dvs. De unde provine acest nume, Anestiade, cine au fost bunicii şi părinţii dumneavoastră?*

V. A.: Bunicul meu Ioakimos Anestiadis a fost fiul lui Anestis – elen, preot la Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, locuia în Büyükdere, pe malul Bosforului. Anestis înseamnă „înviatul”. Hristos anestis – Hristos a înviat! Am vizitat de mai multe ori Patriarhia Ecumenică, însoţit de nepoata mea, profesor dr. Eleonora Anestiade-Vatamanu, dorind să cercetez urmele strămoşilor mei. Anestis a avut un singur fiu, Ioakimos, stabilit la Atena. A fost invitat provizoriu de nobilii basarabeni spre a le instrui odraslele (un fel de liceu în familie). Le preda latina, elina şi slavona. Tot el mai era şi vechil la moşia boierului Mavromati în Sărătenii Vechi, a cărui casă s-a păstrat la Chişinău pe strada N. Iorga – azi servind drept reşedinţă pentru înalţii oaspeţi de stat. Boierii autohtoni l-au îndemnat să plecat pe Ioakimos (care avea 28 de ani), căsătorindu-l cu Ana (22 de ani), fiica preotului Nicolae Popovici, ctitor de biserică. În 1887 în familia lor s-a născut Christoforos, care s-a căsătorit cu Ana Croitoru-Braşoveanu, codreancă din Isacova-Orhei. Aceştia sunt părinţii mei.

Vit. C.: *În ce relaţii v-aţi aflat cu părinţii, cu fraţii? Aţi fost o familie „tradiţională“ din acest punct de vedere sau mai... voluntară, având în vedere provenienţa sa neobişnuită?*

V. A.: Era o familie tradiţională, cu un puternic iz conservator-ortodox şi relaţiile în familie erau severe, corecte, strict ierarhizate. Mama nu recunoştea nimic în afară de medicina ştiinţifică. Cheltuia totul pentru a-şi salva copiii. Numai pe Tamara de cinci ani nu a putut-o salva de meningită. Tata activa ca inginer, era un excelent specialist în morărit. Sovieticii l-au obligat să răspundă şi de alte câteva întreprinderi. Aflat într-o deplasare, a răcit şi a murit de pneumonie la 19 februarie 1945. Fraţii: Nicolae, Boris, Sozont, Gheorghe (singurul care mai e în viaţă dintre ei). Cel mai legat am fost de Nicolae, care a devenit un ilustru chirurg. Sora Eleonora are 94 de ani. Dânsa a luptat ca medic în Armata Sovietică, ajungând până la Berlin. Numele îi este gravat pe zidurile Reichstagului. Nicolae, cu sovieticii, a ajuns la Praga. Boris a luptat în Armata Română, a salvat de la bombardamente portul Constanţa. La 23 august 1944, a întors armele, eliberând Ardealul. Pe Olimpia, evacuată din Basarabia, o „vânau” sovieticii să o deporteze în Siberia. Numai o întâmplare fericită a făcut să rămână la Spitalul Regal din Bucureşti, unde lucra. Profesorii Nicolau şi Pavel au intervenit pe lângă conducerea de vârf a statului pentru a nu fi expulzată în URSS. Iată ce destin halucinant – un frate şi o soră au fost în Armata Sovietică, altul în Armata Română, şi o altă soră – prigonită. Tragedia Basarabiei.

Fotografii de Vladimir Colos şi Vlad Ciobanu

Vit. C.: *Domnule Profesor, mai credeţi că demersurile unor intelectuali reuşesc să schimbe lucrurile în această periferie a Europei, care este Basarabia?*

V. A.: Cred că doar intervenţiile unor intelectuali, care şi-au construit faima şi recunoaşterea publică prin meritele muncii lor, mai au capacitatea azi să schimbe ceva. Dacă-i iei politicianului funcţia pe care o deţine, îi vor rămâne banii, adică încă o şansă să corupă o anumită parte a societăţii. Dacă îl deposedezi şi de bani, nu mai înseamnă nimic. E doar un politician frustrat. Or, un intelectual onest are capitalul cel mai de preţ – credibilitatea, e ceva ce nu îşi pierde valoarea, credibilitatea nu poate fi cumpărată. Ea poate fi doar irosită. Şi în Moldova, din păcate, asemenea ispite sunt o sumedenie, pentru că sărăcia e prea mare şi posibilităţi de a-ţi face cu cinste meseria sunt foarte puţine. Dacă nu ar exista un sprijin din exterior, care să se acorde pe criterii de valoare şi integritate morală, intelectualii noştri, mai ales oamenii de creaţie, ar fi pierduţi. Acesta e bilanţul trist al celor două decenii de independenţă: cei care au militat cel mai mult pentru libertate – intelectualii – trăiesc la limita subzistenţei. Şi oricât ar părea de paradoxal, acum tot intelectualii sunt priviţi cu speranţă, pentru că politicienii, cei care au preluat sloganurile mişcării de eliberare naţională, ne-au tras pe sfoară.

Vit. C.: *Cum calificaţi prestaţia Academiei de Ştiinţe a Moldovei în marile dezbateri care s-au purtat după 1991?*

V. A.: În pofida criticilor ce i s-au adus, Academia noastră a avut totuşi un comportament onorabil în situaţii complicate. S-a situat de partea adevărului istoric şi acest lucru este foarte important într-un teritoriu în care problema identităţii nu a fost rezolvată şi unde e mare nevoie de modele, de repere necoruptibile. Ceea ce mi-aş dori eu ca decan de vârstă al Academiei este să se instaureze ideea ca, în orice împrejurare şi oricine ar fi la putere, oamenii de ştiinţă sa-şi păstreze onestitatea şi demnitatea, să nu facă servicii care să-i dezonoreze, să se situeze deasupra politicului. Ei pot să consilieze, să facă o expertiză, când situaţia o cere, dar să nu se angajeze politic, pentru că aceasta este o lovitură grea pentru întreaga ştiinţă. Şi conducătorii se cuvine să le respecte „suveranitatea academică”. Integrarea europeană nu se poate realiza prin promovarea unui idiom fictiv, stalinist, care ne trage spre trecut. Limba română este una dintre cele 27 de limbi oficiale ale Uniunii Europene, ce îi împiedică pe guvernanţii de azi să recunoască acest adevăr? Desigur, nişte meschine calcule electorale, care mizează pe ignoranţa unei părţi a populaţiei, pe ura de sine cultivată de propaganda şi educaţia de tip sovietic. Este umilitor să te bazezi pe asemenea surse de „legitimare”.

Vit. C.: *Domnule Profesor, Moldova deţine mai multe recorduri triste în materie de sănătate: suntem primii în Europa la hepatite, la bolile cardiovasculare, la cancer. Spitalele noastre suferă de o lipsă acută de echipament modern, deşi avem destui profesionişti, oameni bine pregătiţi, mulţi dintre ei discipoli ai Dvs. De ce oare conducătorii Republicii Moldova nu au acordat mai multă atenţie acestui domeniu vital, deşi au beneficiat de numeroase granturi din Occident?*

V. A.: Medicii, foştii mei studenţi, azi se afirmă mai uşor peste mări şi oceane decât acasă, unde Medicina are statut de cenuşăreasă. Avem veritabili eroi, medici care se sacrifică: mor în cabinet, din cauza stresului şi a epuizării, după operaţie, după ce au salvat viaţa pacientului. Avem şi zbiri, elemente cinice şi criminale. Numai arta, opera ingenioasă a unor medici şi manageri devotaţi spiritului lui Hippocrates, mai menţine în stare de funcţionare acest domeniu. Oamenii devotaţi trebuie insistent căutaţi, descoperiţi şi susţinuţi de o guvernare înţeleaptă şi de o societate respectuoasă şi înţelegătoare. Or, la noi, dimpotrivă, medicina este eclipsată, batjocorită, ponegrită. Să reînviem stima divină faţă de profesionalism, să combinăm entuziasmul tinerilor cu experienţa seniorilor. Munca trebuie plătită după merit, altfel îi vom pierde pe ultimii specialişti, care vor lua calea exodului. Optimizarea instituţiilor medicale este necesară, dar nu pe seama populaţiei. Nu poţi lăsa localităţi întregi fără nicio soră medicală, care să facă măcar o injecţie sau să măsoare tensiunea arterială unor bătrâni. Trebuie să oferi soluţii alternative, nu să invoci, mecanic, considerente economice. La fel de haotică e şi distribuirea medicamentelor. Comuniştii şi-au adus şi ei contribuţia la această „operă” malefică: au distrus Institutul Naţional de Farmacie. Au dezagregat complexul „Farmaco”. Din această cauză au murit academicianul Vasile Procopişin (fondatorul Serviciului Farmaceutic din Republica Moldova) şi profesorul Boris Parii, directorul Institutului Naţional de Farmacie. Reforma trebuie să fie în folosul cetăţenilor, nu spre a-i mulţumi pe contabili.

Vit. C.: *Basarabia ar fi putut fi un teritoriu al conviețuirii armonioase dintre naționalități. Cum să-i convingem pe minoritari să devină loiali statului moldovean, să învețe limba română, să fie respectuoşi faţă de cultura noastră naţională?*

V. A.: Aş zice mai rău: moldovenii înşişi, mai cu seamă tinerii, nu-şi perfecţionează limba maternă. Ruşii declară că numeroşi autohtoni vorbesc incorect limba română: „De ce-am învăţa-o noi?” Chiar aşa, de ce?... Autorităţile noastre ar trebui să aibă grijă faţă de pericolul escaladării tensiunilor interetnice, fiindcă se poate ajunge la ciocniri sângeroase. În cei circa 20 de ani de „independenţă” Basarabia a avut şansa de a-şi construi un destin mai demn. Chiar dacă datele de pe teren sunt în bună măsură diferite, nu ar fi deplasată o comparaţie cu Finlanda, de exemplu, care a ştiut să reziste Imperiului Rus printr-o politică inteligentă şi fermă. Reunificarea cu România a fost ratată, deşi a existat un moment propice la începutul anilor ’90. Tentaţia noilor conducători de a se aburca la putere a fost mai mare decât dorinţa de a făuri idealul naţional. Vorba ceea: „Să fii calif măcar pentru un ceas”. Guvernanţii post-sovietici au „gemut” sub călcâiul imperiului sovietic, pe care, de fapt, l-au servit, cum să nu profite de ora lor „astrală”? Misiunea autorităţilor statului este să creeze un stat de drept pentru toţi cetăţenii, să asigure condiţii de dezvoltare economică şi atunci vom convinge şi minorităţile etnice să ne înveţe limba şi să ne respecte valorile naţionale.

Vit. C.: *Domnule Profesor Vasile Anestiade, aţi trecut prin mai multe regimuri politice – România regală, URSS –, dar şi prin „hopurile” Moldovei independente. Ce mesaj aţi dori să transmiteţi concetăţenilor noştri?*

V. A.: Eu fac apel la instruire, la cultură. Fac apel la conduita umană, la regula de aur milenară şi la cele şapte poveţe ale înţelepţilor antici: 1. Gândeşte-ţi sfârşitul vieţii; 2. Cunoaşte-te pe tine însuţi; 3. Totul cu măsură; 4. Nimic în plus; 5. Să nu te înfurii niciodată; 6. Garanţii – nimănui; 7. Cei răi sunt mai mulţi. Acum trei ani, publicaţia *The Economist* făcea nişte predicţii foarte sumbre în legătură cu Republica Moldova, considerând-o un stat incapabil să se întreţină, un stat măcinat de ură, invidie şi trădare. Nu-i poţi contrazice. Republica Moldova este subjugată relaţiilor de nepotism şi corupţie, iar asta boicotează promovarea adevăratelor valori, a profesioniştilor, a celor capabili de performanţă. Important mi se pare să încetăm cu ezitările acestea nesfârşite între Est şi Vest. Misiunea generaţiilor tinere este să desfiinţeze frontiera dintre Moldova şi lumea civilizată. Să întoarcem foaia destinului. Nu se poate ca atâtea vieţi să se irosească în van, la nesfârşit. (*Adevărul*, 2 mai 2013) ▣

Norman Manea, cel mai tradus scriitor român contemporan, a sosit la Chișinău pe 9 octombrie a.c. pentru o dublă lansare de carte la Biblioteca „Onisifor Ghibu” (*Laptele negru* și *Pe contur*, apărute în acest an în seria de autor la Editura Polirom din Iași) și pentru o întâlnire-dezbatere: „Scriitorul în totalitarism” – programată a doua zi la Universitatea de Stat din Moldova. Tot pe 9 octombrie s-a acordat Premiul Nobel pentru Literatură și câțiva prieteni mi-au spus, doar aparent glumind, că laureatul Academiei Suedeze din acest an va acorda primul interviu la Chișinău, consacrând orașul și Republica. N-a fost să fie, a câștigat francezul Patrick Modiano, dar ideea că Nobelul literar românesc are (trebuie să aibă) o legătură cu Chișinăul îmi place tot mai mult. Noi, basarabenii, știm să așteptăm. Vom invita și la anul, în aceeași perioadă, alt scriitor român nominalizat la Nobel, iar dacă cei din Regat nu vor reuși, va trebui în cele din urmă să câștige premiul un român basarabean...

***

Cele două cărți lansate la Chișinău pun în valoare calitățile excepționale ale scriitorului complet care este Norman Manea. Eseistul grav, sobru, subtil și nuanțat din *Laptele negru* – o carte despre Holocaust, dar și despre literatura care s-a scris pe această temă. „Literatura, spunea scriitorul la lansare, dar și în interviurile acordate presei, nu este făcută neapărat pentru astfel de teme radicale cum a fost Holocaustul. Oroarea intră greu în pagină, tragedia tinde să se transforme în clișeu și obligația scriitorului este să evite clișeul...”.

Citat: *„Ruşinea” germană este nu doar germană, ci una a umanității întregi. Cine nu vede în Holocaust o punere sub semnul întrebării a omenescului însuşi nu are, cred, vreo şansă reală de a-i percepe adevăratele dimensiuni şi semnificaţii.”* („Monumentele rușinii”, pag. 107)

În volumul *Pe contur*, care adună scrierile autorului despre literatură din perioada comunistă, până la emigrarea sa în 1986, Norman Manea se arată un remarcabil critic literar, cu un bogat instrumentar de exeget, realizând ample prospecțiuni teoretice. A scris despre majoritatea scriitorilor importanți ai momentului, despre colegii săi de generație (generos, urmărindu-le evoluția de la o carte la alta), dar și despre vârfurile Generației ’80, debutanți pe atunci (Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Adina Kenereș, Alexandru Vlad...). Farmecul criticii făcute de scriitor, cel care comentează din interior, care cunoaște secretele meseriei...

Citat: *„Anodinul aparent al vieții zilnice devine pentru Sorin Titel un ospitalier teritoriu de travaliu artistic, într-o suită de narațiuni păstrând necesarele intervale incerte ale compoziției românești, în registre și tonalități adecvate, printr-un dialect expresiv, în vecinătatea limbajului popular (bănățean), căruia îi păstrează savoarea. Bocetul laic, surdinizat, reia, rotind, confesiunile care – paradoxal și nu prea –, referindu-se, toate, la trecere, îmbătrânire și stingere, compun, printr-un soi de vibrant cor* a capella*, un tandru oratoriu închinat vieții.”* („Vitrina”, pag. 29)

***

În cele ce urmează, propun cititorilor revistei noastre ample fragmente din dialogul pe care l-am purtat (Vitalie Ciobanu, Maria Șleahtițchi, Vasile Gârneț) cu Norman Manea la lansarea de la Biblioteca „Onisifor Ghibu”, eveniment care a adunat un public numeros și select. Scriitorul a fost însoțit de soția sa, Cella Manea, și de Silviu Lupescu, directorul Editurii Polirom.

Dialog cu Norman Manea la Chișinău

Vitalie Ciobanu: **Domnule Norman Manea, cum ați reușit să legați aceste punți între Occident și Orient, rămânând un scriitor foarte român în sensibilitate, evident grație limbii române în care ați continuat să vă scrieți cărțile, și în același timp „accesând”, cum am spune noi azi, universalitatea?**

Norman Manea: Aș mulțumi, întâi, pentru cuvintele foarte flatante care s-au spus aici despre mine. Întâlnirea mea cu Chișinăul este oarecum întârziată, iar „debutul” meu literar aici nu mai este la o vârstă foarte tânără, cum vedeți. Dar sper să ne întâlnim cândva în cărți și în gândurile noastre scrise sau spuse. Mă întrebați despre relația Est-Vest prin literatură. Cum știți, toți cei care scriem, întâi am citit. Și ca cititori granițele au dispărut. Am citit ceea ce ne trimitea și Estul, și Vestul, și în acest proces de formare spirituală am preluat ceea ce este mai bun din ambele părți.

S-a întâmplat că, foarte tânăr, copil fiind, am fost aruncat spre Est (*deportarea în Transnistria, la vârsta de 5 ani* – n. m.) și, la maturitate, sau poate dincolo de maturitate, am fost aruncat spre Vest. Trăiesc de peste 25 de ani la New York, care este un soi de... – eu l-am numit orașul „Da-Da” al exilaților –, este un fel de conglomerat al planetei însăși, cu oameni veniți de peste tot, și asta o arată și strada. Dacă circulați, dacă mergeți pe stradă, vedeți întreaga planetă. Deci, acolo dintr-odată mi-a scăzut importanța și narcisismul, am văzut că nu sunt și nu suntem „buricul pământului”, că există multe „burice” peste tot și că fiecare vine cu traista lui de povești și de probleme. Și am dobândit o anume solidaritate, dincolo de formare, de deformare, de limbă, de religie, de spiritualitate. Estul și Vestul se întâlnesc în multe feluri. S-au întâlnit adesea prin războaie, prin resentimente, prin ură. Se întâlnesc întotdeauna și prin cultură. Există acest fluid al ideilor și al expresiei care circulă dintr-o parte în alta și se întoarce dintr-o parte în alta. Eu astăzi sunt un exilat, poate că am fost totdeauna unul. Nu-mi pare rău că sunt. Exilul e o experiență foarte dură, probabil știți, dar e o experiență umană fundamentală. O vedem în mitologia greacă și în Biblie, o vedem cu toții proiectată în contemporaneitate, unde migrația și așa-zisa globalizare accentuează această mișcare dintr-o parte în alta.

Exilul e o dislocare dramatică și o dis-posesie, dar este în același timp, după părerea mea, un experiment pedagogic extraordinar. Pentru că ești zvârlit în necunoscut, unde trebuie să pui la lucru, să pui în acțiune și *necunoscutul* din tine. Având în față situații fără precedent, trebuie ca din tine să apară calitățile și defectele care să facă față acestor noi situații. Cum spuneam, este și un experiment pedagogic extrem de interesant, și extrem de util. Sigur că eșecul în exil este poate mai dureros și, în general, am observat și știu din jurul meu că atât calitățile, cât și defectele se potențează în exil, prin această însingurare, prin această rătăcire, prin această pribegie de cele mai multe ori nedorită. Dar este importantă, și cine reușește să învețe, să supraviețuiască și chiar să facă ceva din această experiență, are motive să fie mulțumit că i s-a dat o asemenea „pacoste”, un destin de pribeag.

Holocaustul este o tragedie a omenirii înseși, pentru că a pus sub semnul întrebării condiția umană și condiția omenescului

Vitalie Ciobanu: **V-ați mai propus să abordați acest subiect al copilăriei Dvs., deportarea împreună cu familia în Transnistria, pe care l-ați descris în „Întoarcerea huliganului”?**

Norman Manea: Îmi fac planurile cu prudență, pentru că am trecut de pubertate și din cauza asta m-aș feri să le dezvălui astăzi aici. Problema aceasta a tragediei umane, indiferent sub ce nume este ea, este greu de tratat în literatură. Literatura și arta sunt prin definiție forme de libertate absolută, ca o pagină albă, care îți permite să scrii orice. Însă o temă ca Holocaustul, Gulagul și altele asemănătoare nu prea îți permite orice. Îți limitează gradele de libertate ale creativității, a descrie oroarea nu este, ca să zic așa, foarte propriu literaturii și artei. Ceea ce poate face scriitorul, și cred că asta ar trebui să facă, este să nu fie un procuror. Noi avem destui procurori și nu toți sunt prea reușiți, dar să-i lăsăm în treaba lor. Scriitorul trebuie să intre în adâncul omenesc al tragediei. Și tragediile, toate tragediile, se transformă foarte rapid în clișee, inclusiv Holocaustul, inclusiv Gulagul și multe altele. După ce își găsesc locul în istorie, ele devin niște clișee. Scriitorul este practic ucis prin clișeu. El trebuie să umanizeze și să dea substanță acestei tragedii, să privească, după părerea mea, spre opresor și spre victimă cu același interes uman. Am spus acum câteva zile la FILIT, la Iași, că Holocaustul nu este doar o tragedie evreiască, ci este și o tragedie germană, pentru că nemții au fost transformați, dintr-unul dintre popoarele cele mai cultivate ale Europei, într-un popor de asasini. Și este o tragedie a omenirii înseși, pentru că a pus sub semnul întrebării condiția umană și condiția omenescului la care ne referim cu toții. Sunt multe religii

→

în lume, aproape toate propovăduiesc iubirea, aproape toate au declanşat războaie sângeroase, aproape toate au uitat că în toate religiile una din porunci, esenţială, este să nu ucizi... Nu vreau să intru în prea multe amănunte, spun doar că este foarte greu de scris despre Holocaust, mai ales de către cineva care s-a întâmplat să fie acolo şi să vadă până unde poate fi împins omul ca victimă şi ca opresor, călău. Este, aşadar, un tablou nu foarte optimist şi, din păcate, oroarea se repetă ciclic în istorie. Şi ne-am putea întreba – eu m-am întrebat public acum câteva zile –, dacă oroarea nu este cumva specifică omului. Pentru că din moment ce se repetă din nou şi din nou, înseamnă că e necesară. Şi din moment ce e necesară, înseamnă că e specifică celui care o face, care o produce. Vorbe frumoase de iertare şi de pocăinţă, mă rog, sunt şi ele binevenite, dar ce se întâmplă practic în lume, astăzi, nu mai vorbim în trecut, este la fel de înspăimântător de cum a fost acum câteva decenii sau un secol în urmă. Am avea motive să ne gândim la toate acestea. Vreau să spun că această carte, mă refer la *Laptele negru*, a încercat să abordeze problema tragediei evreieşti şi a condiţiei de evreu din punct de vedere nu doar moral, ci şi literar, analizând cărţi importante care s-au scris în lume despre această tragedie, despre această oroare. N-ar trebui uitat, şi o pomenesc aici, pentru că suntem într-o zonă creştină a Europei, că Iisus n-a fost nici român, nici rus, nici american, ci a fost evreu şi s-a adresat evreilor lui, arătându-le defectele, arătându-le capriciile, arătându-le, credea El, şi calea spre o izbăvire. Există o relaţie profundă, cum ştiţi, cred, între iudaism şi creştinism, şi a fost cu atât mai zguduitor faptul că Holocaustul s-a produs într-o Europă creştină. E drept că nemţii aveau un imn al lor în care vorbeau de „porcul de Iisus”, „porcul de evreu”. Pentru că nazismul era antireligios, era o religie ateistă şi care clama superioritatea germană nu din punct de vedere religios, ci din punct de vedere al rasei. Deci, ne-am putea gândi la toate acestea, chiar şi abordând un subiect despre literatură, cum am încercat eu să fac în această carte. E o temă foarte sensibilă şi dificilă. Cum probabil ştiţi, mulţi evrei s-au despărţit de Dumnezeul lor după Holocaust, considerând că i-a trădat. Alţi evrei au evoluat spre ateism sau spre alte formule de viaţă. Unii au rămas credincioşi, spunând, aşa cum a spus Einstein, că noi nu înţelegem exact ce vrea El şi nu trebuie să pretindem că înţelegem. Nu vreau să mă bag prea mult în această tematică şi această problematică, am venit la Chişinău cu două cărţi de literatură. Vorbind despre literatură m-aş simţi mai acasă, dar aceste teme nu pot fi evitate. Le-am amintit, sugerându-vă eventual să meditaţi la ele. Sper că măcar cărţile mele, pentru că eu nu pot să contez pe vitalitatea tinereţii mele, măcar cărţile să ajungă aici, la Chişinău, şi să vă provoace interes.

Maria Şleahtiţchi: **Aş vrea să vă întreb cum vă percepeţi ca evreu, odată ce aţi afirmat că nu sunteţi doar atât? Unul dintre principiile iudaismului este să nu fii doar atât.**

Norman Manea: Cum zicea Heine: „ghinionul de a fi evreu”. Fiecare face din ghinionul acesta ce poate. Eu pot să spun următorul lucru: că la cinci ani, când am fost deportat, eu nu eram evreu. Eram un copil de cinci ani. Habar nu aveam de toate problemele identităţii. M-am trezit într-un tren sinistru şi când s-au deschis, după mai multe zile, uşile vagonului de vite, am văzut că eram aşteptat cu puşti, cu bătaie, cu jaf şi aşa mai departe. Ce poate un copil să înţeleagă din această bruscă schimbare, de la universul protector la familiei – eram, mărturisesc cu ruşine, foarte alintat la vârsta aceea –, şi brusc e aruncat într-un hău din care nu înţelege mare lucru, decât că totul a devenit incert, şi că nu ştie ce se va întâmpla peste jumătate de oră. Deci, nu eram evreu. M-am întors în 1945, aşa cum am scris, ca un bătrân de nouă ani. Şi atunci mi-am pus toate întrebările. Nu prea mi s-au spus poveşti, nici acasă, nici în timpul deportării. Eram foarte însetat de poveşti. Şi povestea comunismului m-a atras foarte tare. La nouă ani cred că ţi se iartă această greşeală. Toţi o să fim fericiţi, toţi o să fim egali, ce bine o să fie. Nu eram foarte prost, aşa că m-am trezit relativ repede, văzând că între dogmă şi realitate există o mare diferenţă şi că nu ai voie să discuţi această diferenţă. Până la urmă, aceasta era definiţia totalitarismului de la noi, deşi la noi, în România, totalitarismul comunist a fost definit ca un amestec între Stalin şi Caragiale şi cam asta a fost, de fapt. Românii sunt un popor hedonist,

cărora le place viaţa şi bucuria, mai puţin speculaţia asta misticoidă, cred. Şi, firește, s-au adaptat la comunism, pentru că nu exista altă soluţie. Iar scriitorii care scriu despre perioada de dinainte de ’89 cred că ar trebui să ţină seama de această „zonă gri” şi să vadă exact ce s-a întâmplat, şi de ce unii au colaborat, sigur, fără a ierta pe cei care au făcut rău. Şi au fost destui, din păcate.

Am încercat, apoi, după ce m-am eliberat de dogmă, să intru în vraja literaturii şi să mă înrădăcinez în literatura română. Am făcut ce-am putut: am scris, am citit, am şi publicat, până când şi această himeră care e literatura s-a cam văzut strangulată în anii fericirii multilateral dezvoltate. A trebuit să plec din nou. Am plecat aiurea, am nimerit aiurea. Dar am avut şi noroc şi, până la urmă, după şocuri repetate, m-am descurcat. A rămas însă înrădăcinarea în limba română, a fost puternică şi am rămas în ea. Probabil că din cauza asta sunt aici, la Chişinău, în faţa Dvs.

Am fost întrebat deseori în interviuri cum mă vad eu ca evreu, pentru că există celebra propoziţiune a lui Freud: Ce rămâne dintr-un evreu care nu e religios, nu e naţionalist şi nu cunoaşte limba Bibliei? Răspunsul lui, cam hâtru, era: MULT! El n-a spus ce anume, pentru că era greu, dar a spus MULT. Eu sunt în această situaţie. Nu sunt religios, nu sunt naţionalist de niciun fel, şi nu cunosc limba Bibliei sau n-o cunosc destul, doar aşa, să mă uit pe acolo. Deci, am fost întrebat adesea şi am răspuns că eu îndeplinesc condiţiile de evreu. Adică, sunt născut dintr-o mamă evreică. Asta e una din definiţii, pentru că, aşa cum ştiţi, tatăl nu contează şi nici nu se ştie cine e. Dar mama e decisivă – ea te-a născut, asta e. Am şi scris în *Întoarcerea huliganului* că ea a fost pentru mine Dumnezeu, pentru că ea m-a născut. Eu nu ştiu să mă fi născut Dumnezeu. Deci, ea a fost originea. În al doilea rând, sunt circumcis. N-am fost întrebat. La şapte zile, că aşa e obiceiul. Nici Iisus n-a fost întrebat dacă vrea să fie circumcis sau nu, aşa au decis părinţii. Sunt aceste elemente esenţiale pentru evreitate? Pot fi sau nu. Am căutat o altă definiţie a evreităţii care să mă reprezinte. Şi am găsit o definiţie că evreul este împotriva idolatriei. Da, asta da! Împotriva idolatriei nu e numai evreul, este oricine e împotriva idolatriei. Se poate el defini şi ca evreu? Dacă vrea. Da, sunt evreu prin această definiţie şi, în plus, prin destin, prin istorie, prin biografia mea. *For Better or for Worse*, cum spun americanii, e o biografie evreiască. Aşa a fost să fie şi mi-o asum în totalitate. Deci, vă place, nu vă place, asta e marfa.

Maria Şleahtiţchi: **În volumul *Pe contur*, pe care îl lansăm astăzi, Dvs. aveţi multe texte în care susţineţi, sprijiniţi Generaţia ’80. Aveţi cronici despre poetul Mircea Cărtărescu, despre proza lui Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun şi alţi optzecişti. M-am bucurat să constat acest lucru şi întrebarea ar fi cum vedeţi astăzi Generaţia ’80?**

Norman Manea: M-am simţit foarte ataşat de Generaţia ’80, este adevărat. Chiar mai mult decât de aşa-numita promoţie ’70 în care eu am fost încadrat. Mi s-au părut cultivaţi, mi s-au părut originali. M-am împrietenit cu mulţi dintre ei şi la vârsta mea, incomparabil mai apăsătoare decât a lor, am făcut faţă chiar şi unor beţii comune, ceea ce deja e o performanţă. Plecând din România, i-am pierdut şi pe ei. Cu unii dintre ei am rămas în contact, cu unii nu, alţii au murit, s-au prăpădit, s-au risipit ş.a.m.d. M-am simţit alături de ei şi am scris un fel de manifest în apărarea lor şi în sprijinul optzeciştilor, pentru că mi se părea că ei aduc un suflu nou în literatura română şi că sprijină o cauză, pentru ceea ce a tot pledat Lovinescu, adică pentru sincronizarea culturii noastre la cultura mondială. Ei erau foarte sincronizaţi, chiar mai sincronizaţi decât noi, mai bătrânii – eram şi noi destul de sincronizaţi, dar ei erau mai mult. Mi-a plăcut tinereţea lor, originalitatea lor. Acum e târziu pentru toate, dar cărţile îşi au şi ele rostul lor. Şi această carte, *Pe contur*, conţine şi ataşamentul meu faţă de ei, cum conţine ataşamentul meu faţă de Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Geo Bogza, Blecher şi mulţi alţii. Tot ceea ce mi s-a părut valoros în literatura română m-a atras şi am şi spus la plecare că locul acesta, cultura aceasta m-a format şi deformat, firește, într-un mod esenţial.

Vitalie Ciobanu: **În ce relaţii sunteţi cu critica literară, cu criticii importanţi din literatura română? Ce credeţi despre această înverşunare a criticilor noştri de a cuprinde necuprinsul, adică obsesia lor pentru *Istorii* literare, ajungându-se în cele din urmă la o parţialitate atât de vulnerabilă, omiţând autori sau tratându-i superficial?**

Norman Manea: Mă cam puneţi la colţ şi o să mă încurc în vorbe. Relaţia mea cu Nicolae Manolescu, unul dintre autorii care au scris o *Istorie* a literaturii, nu a fost foarte fericită şi nu aş vrea în niciun fel să-l critic din cauza asta. La primul meu volum el a scris o cronică foarte negativă şi Miron Radu Paraschivescu, care m-a lansat cu mult zgomot, i-a răspuns într-o polemică în *România literară*. De atunci relaţia noastră a devenit mai cordială. El mi se pare un om foarte inteligent, foarte cultivat. Din păcate, cred eu, şi e o părere strict personală, cam frivol, adaptându-se diverselor stări ale

sale. Dar criticul este şi el până la urmă un om, şi orice istorie, cu atât mai mult a literaturii, este personală şi parţială. Eu am publicat în America un volum care se intitulează *Scriitorii români despre scris*. A trebuit să fac o antologie şi mi-am dat seama cât de dificil e să alegi din tot acest univers mişcător numai câteva nume. Şi firește că am greşit în multe cazuri, am uitat, am ignorat, am supraapreciat. Este inevitabil. Dar timpul le rezolvă pe toate, de cele mai multe ori nu neapărat bine, dar noi ca scriitori şi ca persoane publice – şi asta spun despre mine, nu e nicio regulă şi nu impun nimănui să fie într-un anume fel – trebuie să pornim resemnaţi pe acest drum. Dacă devii persoană publică, o să fii scuipat, o să fii criticat, o să ţi se facă tot felul de drăcii. Eu am avut parte de multe din astea. Din păcate, nu sunt o fire foarte rezistentă, dar am citit când eram tânăr romanul comunist *Aşa s-a călit oţelul* şi de-atunci n-am uitat chestia asta. Sunt fragil, sunt vulnerabil, sunt deprimant şi deprimat, dar sunt tare ca oţelul.

Uniforma ţine cald uneori la vremuri grele. Decât să stai gol, în bătaia crivăţului, pui uniforma şi te mai protejează. Dar nu este pentru artist şi pentru scriitor

Maria Şleahtiţchi: **Eu revin la întrebarea despre relaţia intelectualului cu uniforma. Despre trădarea intelectualilor şi despre „intelectualul ca diversiune”, ca să preiau o sintagmă a lui Vasile Gârneţ, care a publicat şi o carte cu acest titlu la Polirom.**

Norman Manea: Ce să vă spun? Există, cred eu, o incompatibilitate fundamentală între un artist şi uniformă. Nu mă refer, desigur, la scriitorii care erau în armată şi scriau pentru *Glasul Patriei*. Scriitorul, artistul este prin definiţie un spirit independent. Dacă vocile scriitorilor nu se diferenţiază, dacă nu are, fiecare dintre ei, o voce absolut personală, înseamnă că nu există ca nume distinct în acest ansamblu atât de drăcesc. Deci, există o incompatibilitate, după părerea mea, între uniformă şi cultura, viaţa artistului. Mulţi scriitori şi artişti au fost obligaţi să îmbrace uniformă, îi ştim. Alţii au vrut *ei* să îmbrace uniformă, s-au simţit astfel mai apăraţi. Uniforma, ştiţi, ţine cald uneori la vremuri grele. Decât să stai gol, în bătaia crivăţului, pui uniforma şi te mai protejează. Dar nu este pentru artist şi pentru scriitor. Vă pot da multe exemple, mai ales în perioada premodernă, în Uniunea Sovietică, în Germania hitleristă, chiar şi acum, în dictaturile islamice, unde sunt scriitori care îmbracă uniforma. Este fundamental contradictoriu, cred eu.

Maria Şleahtiţchi: **Dar şi în democraţie scriitorul îmbracă uniformă?**

Norman Manea: În democraţie de obicei primesc un salariu. Găsesc o sursă de sponsorizare. Ce este democraţia şi prin ce se deosebeşte, până la urmă, de sistemele totalitare? Democraţia e un compromis, este din punct de vedere moral superior totalitarismului, pentru că e un continuu compromis între majoritate şi minoritate. E o negociere a vieţii de fiecare zi, pentru a găsi un remediu mai mult sau mai puţin acceptabil. Dictatura vine cu o utopie, cu o ideologie, şi ne cere tuturor să fim perfecţi. Noi nu suntem perfecţi, suntem imperfecţi prin definiţie. Doar Adam a fugit cu iubita lui Eva din paradis, deşi Domnul le-a spus să nu mănânce compot de mere. Aşa suntem. Şi aici stă, după părerea mea, şi frumuseţea omenească, şi marile potenţialităţi ale omului. În această imperfecţiune care mereu se autoanalizează şi în care găseşte noi resurse de continuitate şi de creativitate. Aşa văd eu lucrurile, fără să impun nimănui nimic. Capitalismul de astăzi, în faza în care a ajuns, a demonstrat că celelalte forme de administrare a societăţii sunt mai proaste. Nu zic... Cum a spus Churchill, democraţia e cea mai puţin rea dintre formele de convieţuire. N-a zis că e perfectă, că e minunată... Şi ţările democratice, eu trăiesc într-una din ele, sunt imperfecte, sunt multe lucruri teribile. Dacă într-o tară ca America vă uitaţi la contraste, la discrepanţa dintre sărăcie şi bogăţie, vă cutremuraţi. Şi multe altele. Nu vreau să inventariez totul. Dar pornesc pe ideea unei şanse de îmbunătăţire, de progres, de ameliorare. Asta e formula democratică.

Vasile Gârneţ: **Două întrebări scurte. Mai întâi despre „taina” creaţiei. Cum scrieţi şi când scrieţi? Scrieţi cu stiloul, cu pana de gâscă, doar cu cerneală neagră eventual, scrieţi la laptop? Şi când scrieţi: dimineaţa, seara, la amiază?**

Şi a doua întrebare e despre traducători. Cărţile Dvs. sunt traduse în tot mai multe limbi şi inevitabil colaboraţi cu cei care vă traduc opera. Am desprins ideea, citind cartea-dialog pe care aţi făcut-o împreună cu Edward Kanterian, că traducătorii vă sugerează, pentru a le uşura lor munca, să scrieţi mai simplu, fără artificii. Cum vă descurcaţi cu această doleanţă a lor?

Norman Manea: Răspund mai întâi la a doua întrebare, pentru că e mai simplu: Nu mă descurc! Un critic literar român, foarte bun, când am plecat din România, mi-a spus următoarele: „Norman, un singur lucru vreau să-ţi spun: să nu te schimbi. Ai să fii sub tot felul de presiuni...” Am fost şi sunt, e adevărat. Sunt considerat un autor mai complicat. De fiecare dată spun: OK, în librărie când intraţi găsiţi tot ce vreţi – scriitori complicaţi, scriitori simpli, accesibili, puteţi să alegeţi ce vă place, ce vă convine. Nu mă siliţi pe mine să fiu altfel decât sunt. Eu ştiu că ar fi mult mai bine să fiu mai simplu din toate punctele de vedere. Şi nevastă-mea îmi spune să fiu mai simplu, şi maică-mea îmi spunea să fiu mai simplu. Aşa am fost, sunt mai întortocheat. Ce să fac? Există şi din ăştia, mai speciali.

Despre cum, când şi cu ce scriu. Aici e tot o poveste mai hazlie. În România am scris aproape numai de mână. Am avut o doamnă mai în vârstă, foarte plăcută şi cumsecade, care îmi bătea textele la maşină şi eu o plăteam din salariul meu imens de inginer. Ajungând în America, nu mai era doamna, nu puteam găsi pe cineva care să poată dactilografia în româneşte pe o maşină de scris, de acolo, şi a trebuit să trec eu la maşina de scris. Am cumpărat o maşină de scris electrică, că eram în America, eram într-o altă epocă. Şi am început să bat cu un deget, uneori chiar cu două. După aceea a apărut o maşină de scris care putea să şteargă un rând, şi am cumpărat-o, credeam că mă ajută. Şi m-a ajutat atât cât se putea. În orice caz, am început să-mi bat singur textele la maşină... Până la urmă a apărut computerul. N-am vrut computer, am refuzat câţiva ani drăcia, dar până la urmă m-am trezit că prietenul meu Philip Roth m-a luat şi mi-a spus: Uite, eu îmi cumpăr computer şi tu îţi cumperi la fel. Am găsit un instructor, ţi-l trimit şi o să te înveţe ce ai de făcut. M-a învăţat, n-am fost un elev foarte bun. Bat ca la maşina de scris şi de cele mai multe ori mă încurc. Asta pentru că am făcut Politehnica, am fost inginer, mă pricep la toate, şi când e de reparat vreo siguranţă în casă, soţia mea o repară. Asta e situaţia. Cartea la care am lucrat în ultimul timp am scris-o la computer, iar după aceea am rescris-o de mână. Pentru că m-am simţit mai aproape de text în felul acesta. Iar acum vine momentul când trebuie s-o culeg la computer din nou. Acestea sunt păţaniile lui Prepeleac.

Când scriu? Nu sunt foarte, foarte ordonat. Sunt un om, nu vreau să mă compar cu Dostoievski, acelaşi caz, un om de după-amiază. Dimineaţa fac lucruri relativ neînsemnate: răspund la e-mail-uri, cele primite de la preşedintele vostru, de la preşedintele american, la câteva mai urgente (*sala râde – n.m.*), iar după-amiază mă aşez la masa de scris. Câteva ore pot să lucrez. Cu vârsta a scăzut şi viteza şi randamentul, dar încerc totuşi să continui, cât se poate. Cum bine ştiţi, şi cred că ştiţi şi simţiţi acest lucru, nu suntem într-o meserie uşoară. Suntem într-o profesie relativ inutilă. Când am ajuns în America nu mai puteam să fiu inginer, nu puteam nici să fiu vânzător într-o drogherie, pentru că aş fi ruinat drogheria aceea foarte repede. Am avut însă noroc şi am fost angajat la un colegiu, aceasta este partea bună a Americii. Fiind scriitor, având deja cărţi traduse, am fost angajat şi m-am obişnuit, treptat, să dau din gură în faţa studenţilor.

Maria Şleahtiţchi: **Este America locul Dvs.? Pentru că exilul înseamnă să-ţi pierzi locul şi să te pomeneşti în alt loc. A devenit locul Dvs.?**

Norman Manea: Am spus asta şi la FILIT, dacă aţi fost acolo poate că aţi auzit. N-am vrut să plec din România şi am plecat, n-am vrut să ajung în America şi acolo sunt de 25 de ani, n-am vrut să mă întorc în România şi uite că sunt aici. Cred că cineva se joacă cu mine, dar n-am numărul lui de telefon ca să mă plâng. Dar e sigur că nu America ar fi fost opţiunea mea. America mă speria foarte tare, din cauza unei diferenţe de sensibilitate sau vulnerabilitate, mă speria prin pragmatismul americanului, un pragmatism total. Dar, din nou, am avut noroc, predau la colegiu, altfel puteam s-o sfârşesc foarte prost.

Vitalie Ciobanu: **Aveţi o carte, foarte interesantă, *Despre Clovni: Dictatorul şi Artistul*. Vorbiţi de două specii de clovni acolo, clovnul alb, care mai curând e măscăriciul stăpânului, cel care dă scatoalce, şi August-prostul, clovnul care umple pauzele între diverse numere artistice, executate de mari maeştri şi artişti, soarta lui fiind mai ingrată cumva – un om de umplutură, un comic de pripas. Cum aţi ajuns la aceste personaje, la aceste prototipuri ale clovnului: cel care ia în derâdere, dar şi cel care încasează?**

Norman Manea: Când am publicat aici cartea *Anii de ucenicie ai lui August-prostul*, care e un fel de colajroman despre August-prostul, am primit un telefon de la prietenul meu Paul Georgescu, un critic şi un prozator excelent, dar fără hibele lui ideologice – asta e altă problemă. Şi el mi-a zis, mi se adresa tot timpul „domnul Manea”, mi-a zis: „Domnu’ Manea, dumitale nu ţi se potriveşte drăcia asta. Dumneata eşti foarte serios, prea serios, ce ţi-a venit cu clovnii şi chestiile acestea?” Ce mi-a venit? Au fost două lucruri: în primul rând mi s-a părut că a contesta puterea şi pe aceştia care sunt la butoanele de comandă, autoritatea, pe un ton foarte serios, înseamnă a le acorda o exagerată importanţă. Şi a le mări în felul acesta suprafaţa. Şi atunci mi-a venit ideea, da, să-i contestăm, dar cu umor şi zeflemea, că-i mai coborâm puţin de pe piedestalul lor. Şi al doilea motiv a fost că m-am simţit eu, poate prin structură, puţin prea sensibil şi sentimental – ştiu că asta nu face bine în artă şi în literatură – şi am zis că numai dacă adaug puţin acid, cu glumă, cu sarcasm, mai echilibrez lucrurile. Nu ştiu dacă am reuşit, dar asta era tendinţa.

Vitalie Ciobanu: **Vă place Caragiale, l-aţi luat ca model?**

Norman Manea: Caragiale este favoritul meu absolut! Am şi spus de multe ori în interviuri, când eram întrebat ce-i doresc eu României, am spus că îmi doresc ca „O scrisoare pierdută” să nu mai fie actuală. Dar nu cred că mi se împlineşte această dorinţă. Scriitorii care au fost favoriţii mei, scriitorii care se confesează, au fost Caragiale şi Bacovia.

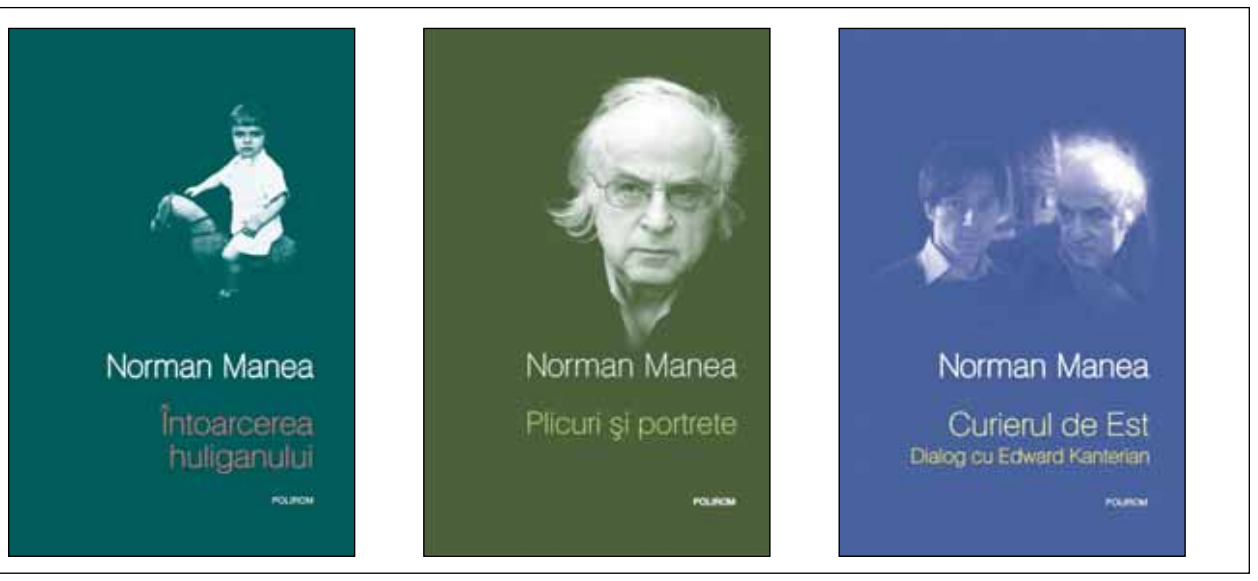

„Procesul” lui Kafka a fost o lectură esenţială pentru mine, pentru că dintr-odată întreg absurdul existenţei noastre, fie în capitalism, fie în socialism sau în islamism, se vede acolo cu acuitate. Şi solitudinea omului care nu aderă

Vasile Gârneţ: **Dar ce alţi scriitori din literatura română şi universală preferaţi şi, eventual, v-au servit ca modele?**

Norman Manea: Când eram elev, la Suceava, ştiam foarte multe versuri din Eminescu. Apoi am trecut printr-o perioadă de mare interes pentru Camil Petrescu, pe care l-am descoperit la Bucureşti, ca student, unde am descoperit şi alţi scriitori, care nu erau accesibili la Suceava. L-am descoperit pe Proust, în traducerea lui Radu Cioculescu, la biblioteca Institutului Român pentru Relaţii Culturale cu Străinătatea. Tot atunci am descoperit literatura română interbelică, care pentru generaţia mea a fost interzisă – Lucian Blaga, Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu, chiar Tudor Arghezi. Aceşti scriitori nu ne-au fost accesibili...

Am avut, pot să zic, perioada Proust, perioada Joyce, dar am avut la un moment dat, în anii şaptezeci, şi perioada Kafka. Îmi amintesc perfect, eram inginer-proiectant principal la Institutul de Proiectări Metalurgice din Bucureşti, şi aveam nişte legături de prietenie cu librăresele. Veneai la ele cu nişte cadouri, mici atenţii, cum se făcea pe atunci, şi ele îţi ţineau nişte cărţi. Şi m-au anunţat când a apărut prima dată *Procesul* lui Kafka. Librăria se deschidea la 9.00. Coada s-a format la 7.00. La această oră trebuia să semnez condica la lucru. M-am dus la serviciu, am semnat condica, şi l-am rugat pe şeful de atelier să-mi dea un bilet de voie. Aventurile lecturii, cum ar veni. M-am dus la librărie şi am luat cartea lui Kafka, care a fost o lectură esenţială pentru mine, pentru că dintr-odată întreg absurdul existenţei noastre, fie în capitalism, fie în socialism sau în islamism, se vede acolo cu acuitate, şi solitudinea omului care nu aderă. A omului care nu îmbracă uniformă, indiferent ce uniformă ar fi. Kafka este poate cel mai extraordinar scriitor evreu, dar tot el se întreabă: Ce am eu în comun cu evreii? Eu vreau să fiu lăsat în pace, singur în colţul meu. El avea foarte multe lucruri în comun şi cu evreii, á propos, cuvântul „evreu” nu există nicăieri în opera sa literară. El era profund evreu, dar nu îmbrăca uniforma evreului.

Vitalie Ciobanu: **Trăim într-o lume în care mass-media face legea. Cum e în America, cât de greu e să răzbaţi, să prinzi prim-planul pentru a te face cunoscut şi auzit? Era la CNN un talk-show al lui Larry King, apoi există Oprah, cu o emisiune mai culturală, care te consacră. Din experienţa Dvs., la atâţia ani petrecuţi în America, cum să faci ca să răzbaţi în acest hăţiş şi cum să faci ca vocea ta, ca scriitor, să conteze în spaţiul public?**

Norman Manea: Nu-mi place să dau reţete, nici măcar de prăjituri. Nu ştiu să vă spun exact ce ar trebui făcut, dar este în orice caz extrem de greu. Este o societate, cum am mai spus, profund pragmatică, în care principalul e să vinzi şi să cumperi. Şi cel mai important e reclama. Cum se zice, reclama e sufletul comerţului, dar e un suflet destul de năclăit şi nu foarte simpatic. Mass-media are un efect profund dominator şi manipulator la ora asta, dar nu cred că poate fi evitată. Suntem într-un anume punct al dezvoltării sociale şi nu prea se poate merge înapoi cu nimic. Deci, e o societate competitivă, pragmatică, obositoare, dar de fiecare dată când aud antiamericanismul acesta foarte ieftin, zic: OK, scoatem America de pe hartă, o să fie mai bine? Eu nu cred. Aşa cum e ea, imperfectă, cum suntem toţi. O să fie mai bună China, când va veni peste noi cu o cu totul altă etică, viziune şi istorie. Aceştia măcar, de bine de rău, sunt creştini, protestanţi, catolici, mă rog. La Los Angeles sunt 250 de secte religioase, ca să vă daţi seama

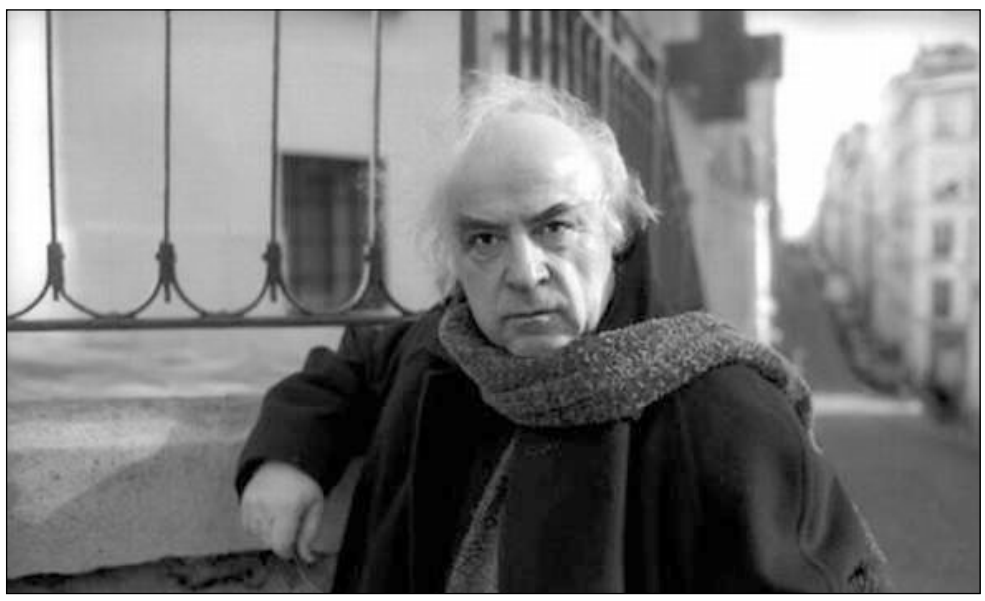

cum e Turnul Babel acolo. Dar nu cred că e bine fără ei, fără americani. Aşa cum sunt, ei au făcut lucruri foarte importante pentru omenire. În acelaşi timp, se află în faţa unor contradicţii tot mai acute. America de azi, după părerea mea, e mai puţin reuşită decât America anului 1988, când am venit acolo. Şi de ce s-a întâmplat asta? S-a întâmplat în primul rând dintr-o tot mai apăsătoare dictatură a banului. Aici, unchiul nostru Karl Marx, care nu era un profet foarte bun, dar chestia cu capitalismul şi cu opera lui, „Capitalul”, arată că le mai nimerea. Marx a spus că poate să vină o fază a capitalismului în care concentrarea de capital să devină atât de puternică şi apăsătoare, încât guvernele să fie dependente de marile corporaţii. Este exact ce se întâmplă în momentul acesta. Sunteţi înainte de alegeri. Bănuiesc că ştiţi cine sponsorizează pe cine, ştiţi cât costă o oră la televiziune. Până la urmă, totul e pe monedă. Asta, cred eu, subminează democraţia. Dar în acelaşi timp nu prea avem ce face, nu avem alternativă. Am încercat să creez un nou partid comunist în America şi nimeni n-a vrut să se înscrie (*râsete în sală* – n.m.). Să creăm aici, la Chişinău, unul?

Maria Şleahtiţchi: **Aici avem două.**

Norman Manea: Ooo, e un pluralism comunist... Revin la reclamă şi economie. Este o anume fază a dezvoltării atât americane, cât şi globale pe care nu putem s-o împiedicăm, dar, pentru că democraţia se consideră totuşi autoreglabilă şi îşi rezolvă treptat, prin propria ei mişcare, contradicţiile, să sperăm că aceste contradicţii, acutizându-se, vor obliga la o soluţie, la o remediere.

Vasile Gârneţ: **Domnule Norman Manea, avem aici în Est un vecin care nu ne lasă să trăim. Ne sufocă, ne atacă, ne pedepseşte politic şi economic, pe noi şi pe alţii. E vorba de Rusia lui Putin, cel despre care se crede că şi-a ieşit din minţi. Cum se vede din Statele Unite acest fenomen şi ce credeţi Dvs. despre ceea ce se întâmplă acum în Ucraina?**

Norman Manea: N-are probabil nicio importanţă ce cred eu, dar este o situaţie foarte periculoasă. America, şi cred că întreg Vestul, nu sunt dispuşi să intre într-un război. Au avut tot felul de războaie în ultimii ani, în ultimele decenii, războaie care, după părerea mea, au fost eşecuri. Adică, să te duci să democratizezi Irakul înseamnă să fii nebun. Să te duci în Afganistan şi să încerci să faci o societate modernă e aceeaşi chestie perdantă. O armată, cea mai puternică din lume, nu este suficientă pentru a învinge (vezi războaiele din Coreea, Afganistan, Irak). Pentru că există un război de gherilă, pentru că există terorismul acesta dement, care nu ştii de unde şi când îţi sare în faţă, aşa încât există o mare reţinere la ora asta de a intra într-un nou conflict. Deşi în ultimul timp opinia publică americană înclină oarecum spre o intervenţie, dar nu în Rusia. Putin, probabil că ştiţi, a fost un ofiţer de securitate. Gândirea lui este orientată spre acest tip de eficienţă. Celelalte criterii pentru el sunt mai puţin importante. A prins Occidentul într-un moment dificil, a reocupat Crimeea şi acum îi forţează, terorizează pe ucraineni. Opinia publică în America e foarte ostilă lui Putin şi foarte ostilă Rusiei în acest moment.

Există şi alte păreri, şi alte informaţii, cum că şi ucrainenii au comis fapte oribile, că mulţi dintre ei sunt „fascişti” şi „fanatici”. Lucruri controversate. Oricum, încercarea aceasta a Rusiei de a-şi reconstrui un imperiu sau un cvasi-imperiu este în momentul acesta foarte, foarte primejdioasă. Ce se va întâmpla, nu ştiu. Cred că Occidentul are o singură armă: presiunea economică. Le dai sancţiuni, îi excluzi din nişte organizaţii economice influente. Ruşii sunt tot mai strâmtoraţi, poate cedează aici, poate cedează acolo, dar occidentalii nu pot face lucruri mai drastice, cred eu, pentru că nu au suport popular. Nu vă puteţi închipui cum arată spitalele americane cu cei care s-au întors din războaiele astea, umiliţi şi nenorociţi. Nu se poate privi la rănile lor. Armele din ziua de azi sunt mai teribile decât oricând. Şi populaţia, firește, are o aversiune în momentul acesta faţă de ideea unei noi intervenţii. Ce să faci cu... „magia slavă”? Nu ştiu. E o situaţie grea şi plină de imprevizibil. Sunteţi aici prea aproape de ei, ştiu că e normal să existe o anume tensiune, dar s-au făcut paşi în sensul bun cu Moldova, pentru a se trage Moldova spre Vest, spre Europa, şi în felul acesta a-i acorda un fel de umbrelă protectoare. Să sperăm că această strategie va funcţiona în continuare şi că Rusia o să-şi vadă numai de vechiul imperiu şi o să se retragă spre Siberia şi spre alte zone îndepărtate, de unde nu ne poate face rău.

Pagini redactate de **VASILE GÂRNEŢ**

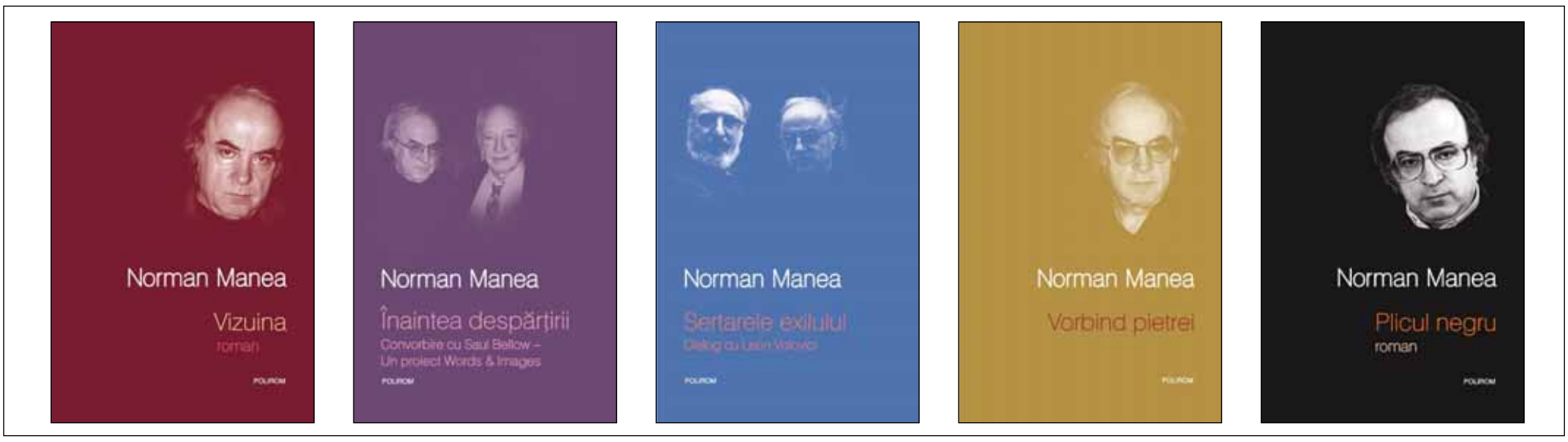

Marcel Gherman

Melies

(Capitolul 2, fragment din romanul modular „Multivers”)

Semăna cu un bibelou de cristal rostogolindu-se printre stele. O formă delicată ca un ou Faberge, dar care rezistase intactă timp de secole. Pe parcursul existenţei sale, o durată incomensurabilă, nicio forţă străină nu-i afectase vreodată ordinea interioară.

Ochiul unui observator neaşteptat, care ar fi privit din imensitatea vidului prin învelişul transparent, susţinut de o carcasă de metal, ar fi întrezărit o lume în miniatură. Pe suprafaţa interioară a sferei, orientate spre miezul ei, se profilau oraşe întregi. O forţă nevăzută, probabil, o sursă de gravitaţie artificială, menţinea întreaga construcţie într-un echilibru nefiresc şi totuşi stabil.

În acele oraşe, la fel ca în orice urbe de pe Pământ, viaţa se desfăşura din plin. Citadinii se agitau într-un du-te-vino permanent, mobilizaţi fiecare de grijile cotidiene. Pretutindeni domina vacarmul, chiar dacă, de fapt, nu se întâmpla niciodată nimic deosebit.

Pe străzile pavate cu caldarâm se deplasau în viteză automobile cu aburi. Vânzători ambulanţi îşi ofereau cu strigăte monotone preţioasa lor marfă. Un june pistruiat anunţa subiectul ultimului număr al ziarului L’Univers:

- Noi dispariţii misterioase!

Zumzetul firelor de telefon şi telegraf reproducea circuitul vital al acestei comunităţi umane, transmiţând orice, de la ştiri de senzaţie până la simple zvonuri. Domnii la joben şi doamnele cu crinolinele lor îşi făceau anevoie drum prin imensul furnicar.

Însă pentru cei pe care întâmplarea i-ar fi adus dincolo de periferiile oraşelor, marea agitaţie s-ar fi stins pe dată. I-ar fi întâmpinat pacea neţărmurită a pădurilor şi câmpiilor hidroponice. Desişurile de stejari, arţari şi nuci erau suficient de sălbăticite pentru ca un explorator imprudent să se piardă fără urmă în adâncul lor.

Mult mai civilizate păreau zonele de şes, unde erau cultivate diverse cereale, pentru necesităţile metropolelor devoratoare a tot. Cornul abundenţei nu se epuiza niciodată pentru această societate suspendată în propria sa singurătate. Cu terenurile cultivate contrastau întinderile vaste pe care plantele creşteau în deplină libertate. Locul ideal în care şi-ar fi găsit refugiu, printre maci şi romaniţe, o fire nostalgică după puterea tămăduitoare a naturii.

Ce-i drept, liniştea luncilor înverzite putea fi uneori ameninţată de o apariţie infernală, la zgomotul căreia toate gâzele ascunse în iarbă intrau în panică. Monstrul de fier, cu urletele înspăimântătoare pe care le scotea, se dovedea a fi de fapt doar o locomotivă ce trăgea după ea câteva vagoane. Motorul de mare capacitate lăsa o urmă de vapori condensaţi care se preschimbau încet în nori. O maşină pe care unii ar putea să o considere foarte demodată, chiar dacă pentru locuitorii micului habitat ea făcea parte din farmecul vieţii lor. Devenit simbol al acestei lumi, aspectul său rămânea neafectat de uzură, întotdeauna acelaşi.

Linia de cale ferată, ce şerpuia în spirală pe toată întinderea globului de cristal, oferea cea mai rapidă şi cea mai sigură modalitate de a se deplasa între centrele urbane.

Unica sursă de apă curgătoare, râul Rhone, urma un traseu la fel de întortocheat, în timp ce se scurgea lent prin canale de sticlă, vărsându-se apoi în lacul Geneva. Corpuri de iluminat plasate undeva în adânc făceau ca apa să-şi schimbe periodic culoarea pe parcursul zilei.

Umiditatea degajată de plante şi evaporată de pe suprafaţa bazinelor acvatice se ridica în atmosferă, formând microclimatul acestei lumi solitare. Uneori apa se transforma în nori, pentru ca apoi să coboare pe pământ în averse scurte.

Din orice punct se putea contempla panorama întregii biosfere, cu metropolele sale bizare şi cu zonele ce rămâneau nepopulate. În construcţia sferică erau şi porţiuni largi de sticlă, prevăzute pentru ca poeţii şi visătorii să poată admira strălucirea astrelor îndepărtate şi să se întrebe cu uimire: oare ce se ascunde dincolo de frontierele scurtei lor vieţi? Erau sute de miliarde de lumi, pe care probabil nu le vor vedea niciodată. Poate undeva departe, oameni asemănători cu ei îşi aveau chiar în acea clipă privirile îndreptate spre micul lor univers.

În centrul habitatului sferic se concentra cea mai puternică sursă de lumină, soarele electric, inima de foc ce făcea să se mişte întreaga maşinărie a acestei lumi.

Seara, soarele artificial îşi diminua intensitatea razelor până la cea a unei luni, provocând, ca într-o reprezentaţie de marionete, alternanţa între zi şi noapte. Atunci buchete de artificii eclatau cerul. Domni înveşmântaţi în fracuri şi doamne în rochii de bal ieşeau pe verandele palatelor. Răsunau valsuri, iar un pianist închina pentru a câta oară sonata lui Debussy unui clar de lună electric. Şampania curgea în valuri. Vocile petrecăreţilor se pierdeau departe în noapte. Şi astfel se scurgea timpul pentru ei, an de an, veac după veac.

Dar priviţi, chiar în această clipă se întâmplă ceva. Undeva, într-un cartier marginal, la intersecţia dintre Rue des Trois Mages şi Rue Saint-Germain, un tânăr cu respiraţia întretăiată aleargă bântuit de o teroare nevăzută. Din când în când el se uită cu spaimă în urma sa. Broboane reci de transpiraţie i se preling pe faţă. Este nebărbierit şi părul vâlvoi îi trădează firea nervoasă, căreia îi este străină ordinea şi rigoarea. Cu chipul şi hainele lui întunecate arată ca un corb ieşit dintr-o fantezie morbidă.

Poartă o manta prăfuită peste un costum la fel de neîngrijit şi o pălărie, toate de un negru ieşit parcă din întunericul unei cripte, culoarea damnaţilor. Straiele sale cândva scumpe sunt doar amintirea palidă a unui dandy decăzut. Altădată semeţ şi plin de speranţe, mândria şi demnitatea lui s-au pierdut cu desăvârşire. Searbăd şi gârbov, el pare aproape zdrobit la pământ de o povară grea, de care nu va putea scăpa niciodată. Sufletul acestui om este devorat de demonii trecutului său.

Grafică în stil steampunk

Imagine din filmul lui Georges Melies „Voyage dans la Lune” (1902)

Traversează strada Rue du Dauphin, printre automobilele ce claxonează strident, sperând să scape de urmăritor. O speranţă deşartă, după cum constată chiar în clipa următoare. Vânătorul rămâne pe urmele lui.

Continuându-şi cursa, îmbrânceşte o domnişoară ce-i stătea în cale şi imediat primeşte ca ripostă o lovitură de poşetă în cap şi câteva cuvinte de ocară.

Încet dar sigur, distanţa dintre prădător şi pradă se face tot mai mică. Orice iniţiativă a tânărului damnat se dovedeşte a fi zadarnică. Nimic nu-l poate scăpa de necruţătoarea-i umbră.

Dar iată că şi misteriosul urmăritor îşi face apariţia: un bărbat înalt, trecut de cincizeci de ani. Fiecare gest al său este calculat cu precizie. Nu face nicio mişcare în plus, alegându-şi calea cea mai scurtă până la ţintă, asemenea unui robot. Pasul său cadenţat aminteşte de cel al unui soldat prusac.

În pofida vârstei, pare un alergător perfect. Nu prezintă niciun semn de epuizare. Chipul lui îmbujorat se distinge imediat din mulţime, etalând favoriţi îngrijiţi cu minuţiozitate. Un observator mai atent ar descifra pe acest chip un soi de ironie implacabilă şi chiar o plăcere, marca ocupaţiilor sale constante. Maxilarele proeminente şi nasul uşor bombat în vârf sunt cele ale unui bătăuş profesionist, modelate în nenumăratele altercaţii din care ieşea mereu învingător. Energia debordantă pe care o degajă demonstrează şi o altă pasiune, cea de gurmand înveterat, practicată cu abnegaţie în momentele de repaus.

Părul roşcat ne face să-i bănuim o vagă descendenţă scoţiană. Poartă un chipiu tras adânc peste ochi şi un costum din tweed, la care se adaugă nişte cizme înalte, bine lustruite.

Tânărul îşi grăbeşte şi mai mult pasul. Acum el îl poate vedea clar pe cel care-l urmăreşte. E foarte aproape. Ambii pătrund în piaţa Place de la Concorde. Individul panicat încearcă pe cât posibil să se ţină în penumbră, departe de lumina felinarelor electrice. În mijlocul pieţei se profilează statuia unei zeiţe înaripate, cu numele adevărat uitat de toţi.

Unica speranţă de scăpare a fostului aristocrat este să ajungă la marginea oraşului. După ce a ratat biletul la tren, toate căile de ieşire sunt blocate pentru el.

Nu mai e mult. Poate că acolo va scăpa de bătrânul copoi. Ştie că anume acolo se ascunde intrarea în subterane. Nu o văzuse niciodată cu adevărat, ci doar pe o hartă veche, ajunsă la el din întâmplare. Intenţiona să se adăpostească în adâncul carcasei metalice de sub metropolă. Harta mai indica şi că undeva, în interiorul acelei structuri, s-ar fi aflat o rachetă în stare funcţională.

Din ultimele puteri, părăseşte Place de la Concorde printr-un pasaj îngust şi constată că a ajuns la capătul rezistenţei sale. Dincolo de un parapet, pe câţiva kilometri pătraţi se întinde lentila uriaşă, crusta protectoare a Habitatului. Mai departe nu e decât vidul.

I se pare că în lumina lunii artificiale percepţia realităţii îi devine mult mai acută. Îl străfulgeră un gând spontan: *poate oare cineva să scape vreodată din acest loc?* Se uită în jurul său, încercând să găsească trapa salvatoare.

Nu o zăreşte nicăieri.

Dar e prea târziu. Vânătorul îşi atinge prada, înşfăcând-o într-o încleştare de fier.

- Stai! În numele legii! Eşti arestat! Te-am prins, în sfârşit, nenorocitule. Eu, inspectorul Henri Perrault!

A doua zi, la sediul poliţiei, inspectorul Perrault se întreţinea într-o discuţie cu vechiul său camarad, comisarul Patrin, încercând să marcheze astfel un nou caz dus la bun sfârşit. Se aflau în biroul comisarului şi fiecare dintre ei savura câte o ţigară de foi.

- Ei, spune, cum de ai reuşit şi de data asta? Cum l-ai prins pe ucigaşul actriţei Flora Finch? Patrin avea obiceiul să-şi ironizeze prietenul.

- Simplu de tot, *mon commissaire,* îi răspunse inspectorul. Am bănuit de la bun început că e careva din anturajul vedetei. M-am interesat la teatru în legătură cu cercul ei de admiratori şi pe dată am aflat de acest tip scandalagiu, care mai că nu o ameninţase de câteva ori. Am pus să mi se deseneze portretul lui şi foarte curând am găsit un martor care l-a văzut ieşind din vila Florei Finch, chiar în seara omorului. De fapt, el era singurul care fusese acolo.

- Adică ai găsit o probă incontestabilă...

- Exact. Apoi am avut o intuiţie că nemernicul se ascunde pe undeva prin apropiere. Am umblat arătând încolo şi încoace poza lui şi în sfârşit i-am dat de urmă. Se pitise într-un hotel de mâna a doua. *Et voila!*

- Excelent! Iar acum locul lui e în Bastilia!

- Acolo să-i fie locul!

Bastilia era o clădire sumbră, cu vedere spre lacul Geneva, unde ajungeau toţi criminalii din Habitat. Nu erau prea mulţi, dar de la un timp numărul lor începea să crească în mod alarmant.

- Ai fost chiar mai rapid decât în cazul de luna trecută, îşi aminti comisarul Patrin, continuând să tragă din trabuc.

- Cel al hoţilor de tablouri? Un fleac! A trebuit doar să caut printre colecţionarii de pictură impresionistă posibilii cumpărători. Bineînţeles, în muzeul nostru nu sunt decât tablouri impresioniste.

- Ce-i drept, afacerea a luat o turnură delicată, atunci când, după ce hoţii au fost prinşi, bunicuţa unuia dintre infractori a vrut să şteargă urmele, încercând să ardă nemuritoarele opere de artă în sobă, împreună cu doi galoşi vechi.

- Din fericire, am reuşit să intervin la timp.

- Şi astfel lumea noastră a fost salvată pentru a nu ştiu câta oară de inspectorul Perrault! Ce ne-am fi făcut oare fără de Manet şi Monet?

- Ar fi fost o nenorocire!

După ce se amuzaseră, cei doi au admirat un timp colecţia de arme de pe peretele biroului. Armele erau o raritate în lumea Habitatului şi nu ajungeau în mâinile criminalilor decât în cazuri excepţionale. Astfel încât nici poliţiştii nu obişnuiau să apeleze la ele. Colecţia impresionantă era alcătuită în mare parte din revolvere şi cuţite, dar mai erau printre ele şi unele piese de anticariat de provenienţă necunoscută.

- De mult doream să te întreb, ce-o mai fi şi asta?, vorbi Perrault.

- Un bumerang australian, îi explică Maurice Patrin, deşi pentru ambii cuvintele „bumerang” şi „australian” îşi pier-

→

„Leviathan”, monstrul din noi

„Grandoarea şi temele pe care le abordează ne-au mişcat pe toţi!” Acesta este motivul pentru care filmul lui Andrei Zviaghinţev a câştigat, pe 19 octombrie 2014, marele premiu al Festivalului de film de la Londra (http://bit.ly/1tC6Gpx).

de

Iulia Badea-Guéritée

Ştiind că temele pe care le abordează sunt incapacitatea oamenilor de a se opune – efectiv – corupţiei endemice care roade din măruntaie societatea rusească, realizăm că grandoarea constă în arta cu care tânărul regizor rus reuşeşte să ne ridice ziduri de întrebări acolo unde teoretic nu am face decât să strângem din umeri.

Într-un oraş de pe marginea Mării Barents, Kolia locuieşte împreună cu soţia sa, Lilia, şi cu băiatul, Roma, pe care îl are dintr-o altă căsătorie. Vadim Şeleviat, primarul micii localităţi din nordul îndepărtat, doreşte să intre în posesia terenului pe care se află casa lui Kolia, o mică peninsulă cu vedere spre larg. Kolia se opune şi intră în angrenajul unui proces interminabil, ajutat de un fost tovarăş de armată, astăzi avocat la Moscova. Nu au nicio şansă şi pierd în faţa unui complet de judecată corupt, a unui primar care nu ezită să-l intimideze sau chiar să-l bată şi să-l ameninţe pe avocatul un pic prea zelos, curios sau incisiv. Kolia este singur în faţa zeilor, îşi îneacă amarul într-o sticlă de votcă, în mai multe chiar, iar povestea luptei sale cu morile de vânt se desfăşoară în paralel cu degradarea căsniciei sale. Lilia îl înşală cu avocatul, iar băiatul este în permanent conflict cu o mamă pe care nu o recunoaşte ca atare. Şi care nu îi poate înlocui mama decedată.

Un film despre pătrunderea insinuantă a capitalismului până în cel mai ascuns loc al Rusiei. Un film despre corupţie ca trăsătură de caracter a unei societăţi în derivă, cu pielea mai dură ca vântul, mai acidă decât umezeala acelui spaţiu, mai infinită ca marea, mai necruţătoare ca moartea. Dar şi un film despre capacitatea oamenilor de a lupta până la capăt pentru adevăr. Un film despre monstrul numit Corupţie, despre Leviathan.

Andrei Zviaghinţev a fost aplaudat în picioare la Londra. A fost la fel şi la Paris, după premiera pe care *Courrier International* a organizat-o la cinematograful „Luxor” (septembrie 2014). Iar filmul nu a putut fi văzut de toţi cei care ar fi dorit, pentru că nu au mai fost locuri. „Fript la foc mic” de diaspora rusească din Paris, care ar fi vrut să afle mai ales detalii generale, de tipul: „de ce toate personajele se refugiază în alcool” sau „cum şi ce crede despre recenta lege a lui Putin [iulie 2014], care interzice folosirea cuvintelor scabroase/murdare şi a înjurăturilor în operele de artă”, Zviaghinţev a fost întrebat totuşi şi ce crede despre fatalismul care este prezent, într-un fel sau altul, nu numai în filmele lui, ci în toate creaţiile regizorilor ruşi contemporani.

„Filmul este practic bazat pe un fapt divers din Canada, a răspuns regizorul, povestea adevărată a unui tractorist care se opune exproprierii şi care sfârşeşte prin a se sinucide. Am transpus povestea în Rusia contemporană, însă filmul a fost influenţat, în deznodământul său, de localitatea pe care am ales-o pentru filmări. Teriberka, în nord-vestul Rusiei, nu departe de Norvegia, a fost găsită după ce am parcurs vreo 700 km în jurul Moscovei şi am vizitat 70 de oraşe. Până la urmă, am dat de ea cu ajutorul lui Google Maps, undeva lângă Murmansk”.

Imaginea care inspiră titlul filmului, scheletul balenei eşuate, nu aparţine decorului natural al orăşelului, ci „a fost fabricat la Moscova şi transportat acolo”. Imaginea lui Roma, stând pe acest schelet/simbol al monstrului din Cartea biblicului Iov, Leviatan (sau „Leviathan”), întruchipează de fapt neputinţa fiinţei umane de a lupta împotriva unui sistem greoi, de tip kafkian, ca o tortură permanentă. „Ceea ce m-a inspirat, de fapt, în film, continuă regizorul, este măreţia şi gravitatea naturii în faţa nimicniciei umane. Învins, omul se refugiază în votcă aşa cum ar face-o în moarte, căci alcoolul este în acelaşi timp asemeni apei din care suntem constituiţi, albă, transparentă, dar simbolizează şi dorinţa de a uita un cotidian care nu aduce fericire”.

Lumina, lumina crepusculară din acest film care mizează mult pe culoare, peisaje, nuanţe şi gesturi, este la fel de importantă ca personajele. „Nu am dorit această lumină cvasi-crepusculară a Marelui Nord, a fost o vară, când am filmat, cu o lumină orbitoare. Căutam sumbrul. Am dat de ceva situat la mijloc”.

Mijlocul ca echilibru dintre viaţă şi moarte, dintre corupţie şi speranţă? „Iubirea, prietenia, datoria, demnitatea, toate valorile sunt zdrobite de tăvălugul corupţiei, încetul cu încetul”, nuanţează Zviaghinţev, „este totuşi extraordinar că deşi regimurile politice s-au tot schimbat, omul a rămas în picioare. Puternic. După cum spune un proverb sovietic, avem curajul, dar nu avem cuvintele pentru a o spune”.

Kolia, el, rămâne într-adevăr fără cuvinte, la final. Lilia este prinsă între datoria de a fi alături de soţul ei, care însă devenise şi indiferent, şi beţiv, şi vulgar, alături de copilul acestuia, care o dispreţuia, şi promisiunea iubirii unui avocat care insista să o ia cu el la Moscova. Se întoarce la soţul care descoperise între timp adulterul, şi o iertase, însă doar pentru o noapte. După o ultimă noapte de dragoste, Lilia dispare. Autorităţile o caută în zadar, corpul ei apare adus de valuri după câteva zile. Gura târgului, chiar prietenii apropiaţi, sistemul, care voia cu orice preţ să îl considere vinovat, decid că Lilia nu s-ar fi sinucis, aşa cum totul lăsa să se creadă, ci ar fi fost ucisă de soţul gelos. În faţa acestei ultime înverşunări a sorţii împotriva sa, Kolia se resemnează şi nu mai luptă. Merge la închisoare.

Regizorul rus şi-a atins scopul şi cu acest film, după precedentul „Elena”, care făcuse deja să curgă multă cerneală. În legătură cu legea privind cuvintele vulgare în operele de artă, Zviaghinţev pare mai degrabă relaxat: „oricum, cea care contează este atitudinea regizorului. Cei de la Ministerul Culturii m-au luat la întrebări, aşa este, dar s-au sesizat şi pentru cantitatea imensă de votcă care se bea în film. Legea aceea nu priveşte DVD-urile, deci totul este să ştii cum să ocoleşti prevederile ei. Aici aţi avut versiunea lungă, necenzurată, dar probabil că pentru versiunea care va fi proiectată în Rusia voi pune bipuri în locul înjurăturilor!”

L-am întrebat pe regizorul rus, în finalul dezbaterii care depăşise cadrul filmului şi contura Rusia actuală, dacă ar fi trăit Andrei Tarkovski, cum ar fi desenat el Rusia de azi? „Ar fi făcut-o asemeni dvs. sau ca un Nikita Mihalkov [apropiat puterii de la Kremlin]?” „Nu mi-am pus niciodată această întrebare, pentru că nu aş fi găsit răspunsul, a spus Zviaghinţev. Dar, dacă aş încerca să dau un răspuns, cumva nebunesc, aş spune că în filmul „Nostalgia”, din 1983, Tarkovski considera deja că lumea este pe moarte, că ne aflăm în pragul Apocalipsei. Era după moartea lui Brejnev, în 1982. Deci nu pot să cred decât că acum ar fi şi mai rău...”

Dacă este mai rău, cum spune Zviaghinţev, e greu de apreciat. Dar, cu siguranţă, e o lume mai perversă, mai depravată: ca în filmul lui Cristian Mungiu, „După dealuri”, coruperea (oamenilor, sufletelor, autorităţilor, sentimentelor) se face cu „aprobarea” bisericii, a preotului, care îşi duce ipocrizia, în „Leviathan”, până la a-l convinge pe primar, vinovat de toate păcatele posibile, că „cel care are puterea, este binecuvântat de Dumnezeu”. Şi atunci cine mai are astăzi capacitatea să lupte împotriva supremei puteri divine, care protejează corupţia şi arbitrarul statului?

În niciun caz Kolia, care acceptă într-un final, resemnat, ceea ce i se întâmplă, nici Lilia, care preferă sinuciderea, nici avocatul-amant, care se pliază în faţa ameninţărilor primarilor, şi nici Roma, băiatul lui Kolia, care se revoltă, de la „înălţimea” celor 12-13 ani ai săi, dar care nici el nu poate învinge fatalitatea destinului.

Leviathanul – pare să fie mesajul transmis de tânărul regizor rus – este nu doar destinul care ne zdrobeşte, ci şi prejudecăţile din noi. Cele care, indiferent de meridianul în care locuim sau de anul naşterii, ne fac să acceptăm totul în numele credinţei habotnice sau al fatalităţii.

Leviathan (2014), în regia lui Andrei Zviaghinţev, distins cu Premiul pentru scenariu la Festivalul de la Cannes 2014.

Iulia Badea-Guéritée, jurnalist România-Moldova la *Courrier International*, Paris.

■

---

duseră cu desăvârşire orice semnificaţie.

Apoi, după o pauză, comisarul zise:

- Apropo de ultimul tău caz... Un omor? Aşa ceva nu s-a mai întâmplat de când mă ştiu! La ce am ajuns... De unde se iau astfel de monstruozităţi într-o societate mică precum a noastră?!

- Ei, gândeşte-te cel puţin şi la partea plină a paharului: nu vom rămâne şomeri.

Comisarul îşi mângâie cu un gest mecanic chelia lustruită. Dintotdeauna, de când intrase în poliţie, Henri Perrault îl văzuse la fel, cu aceeaşi înfăţişare de buldog blajin. În pofida anilor, cu excepţia pierderii podoabei capilare, nu se schimbase aproape deloc.

- În orice caz, Habitatul Melies îţi datorează mult. Nicio infracţiune nerezolvată în întreaga carieră!... Ce-ai zice de o promovare în funcţie?, zâmbi Patrin. Aş putea să vorbesc cu şefu' în privinţa asta.

- Maurice, îi răspunse inspectorul pe un ton abătut. Am mai avut această discuţie. Ştii bine că îmi place un singur lucru: să prind bandiţi. Asta e tot ce vreau să fac. E vocaţia mea, chemarea vieţii mele, ca să zic aşa.

- Vrei să spui că nu ţi-ar plăcea să ajungi un şobolan de birou, ca mine?

- Nu am avut chiar asta în vedere...

- Da? Ei bine, schimbă subiectul Patrin. Atunci iată un nou caz pentru tine.

C-un aer misterios, scoase un ziar împăturit, pe care până atunci îl ascunsese cu grijă, şi îl arătă inspectorului.

„L'UNIVERS

3 iunie

Ediţie specială”

Pe prima pagină scria cu litere de-o şchioapă:

„PRIMARUL GENERAL DISPĂRUT FĂRĂ URMĂ”

Mai jos se vedea un desen cu distinsul demnitar topindu-se într-un nimb de lumină.

„Primarul General al Habitatului Melies, Excelenţa Sa Monsieur Jacques Dindon, a fost dat dispărut în timp ce ţinea un discurs la sediul Primăriei. Martorii afirmă că s-a evaporat, sub privirile lor, aidoma unui înger urcând spre paradis.”

- Sacre Dieu!, îngăimă inspectorul Perrault.

- Şi să vezi ce martori, îl susţinu comisarul, toţi pe sprânceană! Câţiva funcţionari de la Primărie, bancherul Lapin şi...

Patrin trecu la şoaptă:

- ...Şeful Durant!

- Şeful poliţiei?

- Mhm.

- Îl includ pe lista suspecţilor. Va fi o plăcere să-l interoghez.

- Fii atent. Cu Al Durant nu e de glumit, îl preveni Patrin cu aceeaşi teamă prefăcută.

După care continuă, pe un ton mult mai grav:

- Îţi imaginezi implicaţiile acestui incident? Ce lovitură la adresa ordinii din societatea noastră? Lumea va intra în panică, se va instaura haosul!

Apoi îi arătă un alt articol, dintr-o ediţie mai veche:

„...În acest moment, numărul dispăruţilor se ridică la 12 persoane.”

- Erai la curent cu asta?, întrebă Patrin.

- Credeam că e doar un zvon lansat de ziarişti ca să-şi mărească tirajul. Oamenii nu pot să se topească în aer uite aşa. Oricum, ştii bine că mă ocup doar de afaceri serioase, nu salvez pisici blocate în copaci...

Perrault căzu pe gânduri:

- Dacă mă gândesc mai bine... Acesta ar putea să fie cel mai mare caz din cariera mea.

- Vezi, dacă îl ratezi, să nu devină şi ultimul. Pentru amândoi, se încordă Patrin.

- Eu nu ratez niciodată, ripostă Perrault.

- Oricând există şanse ca un lucru să se întâmple pentru prima oară.

Se lăsă tăcerea. Cei doi ştiau foarte bine că în meseria lor gândirea lucidă era cea mai importantă calitate.

- Gata! Mă apuc imediat de treabă, se hotărî inspectorul Perrault şi ieşi călcând tacticos cu cizmele lui lustruite care scârţâiau la fiecare pas.

■

Cartea din mâna lui Hamlet (I)

Nina Corcinschi în dialog cu Andrei Țurcanu

Nina Corcinschi: **Stimate domnule profesor Andrei Țurcanu, cum s-a manifestat în literatura română din stânga Prutului criteriul generaționist? Dintre generațiile post-sovietice, care generație o considerați mai de succes și cu resurse de rezonanță în timp mai puternice? Optzeciștii, cu emblema livrescului și intelectualizarea resurselor lirice? Nouăzeciștii demitizanți și antitranscendentali, care apropie poezia de proza vieții? Douămiiștii, continuatori ai demersului nouăzecist, până la ultimele consecințe, inclusiv de natură viscerală? Care dintre ele confirmă, pentru moment (cu tot riscul scurtei distanțări temporale), o certă valoare?**

Andrei Țurcanu: Nu cred că e productivă împărțirea rectilinie a literaturii, precum uneori se procedează, în generații ce-și gâfâie una alteia-n ceafă, și, mai ales, contrapunerea lor forțată. *Stricto sensu*, în literatura română din Basarabia există o singură generație literară, cea șaizecistă. De asemenea, am toată convingerea: între literatura scrisă în URSS și cea post-sovietică nu există o ruptură categorică. În paralel cu fabricațiile oficioase sau, simplu, clișeizate ale unor autori racordați la sonurile senilizării progresive ale comunismului sovietic, regăsim la autorii basarabeni și indicii unei noi paradigme literare. Fenomenul a fost suficient de larg analizat de critica noastră. Așa că aș vrea să mă opresc în continuare doar la schițarea unor aspecte mai relevante.

Pentru că de poezie e vorba, am să încep cu o veche și statornică insatisfacție față de poezia colegilor mei de generație, a autorilor etichetați de critică drept *șaptezeciști*, sentiment care a răbufnit în (zic unii, celebra) chemare imperativă din titlul articolului publicat în *Tinerimea Moldovei*, „Poeți, nu cântați trandafirul!”. Deși mai mult dintr-o inerție eram uneori etichetat drept criticul generației mele, de fapt, nu mă regăseam în ea. Poate doar la începuturi, fascinat de libertățile imaginației din „Ochiul al treilea” (1975) de Nicolae Dabija, de jocul fanteziei cu unele accente onirice din „Piața Diolei” (1974) de Leonida Lari și de sentimentul modern al arhaicului din câteva poezii incluse în „Zilele” (1977) de Ion Hadârcă, o simțire pe alocuri orfică, pe alocuri metaforizantă. În oboseala și schizofrenia decrepitudinii generale, versul colegilor mei nu avea nici puterea de replică și nici vigoarea deschiderii de noi orizonturi. Era un fel de complacere în banalitatea vorbei rotunjite frumos, o vegetare comodă într-o Arcadie artificială, utopică. Replica o regăseam în poezia șaizecistă, asupra căreia am tot revenit cu diferite ocazii, iar orizonturile jinduite le-am putut întrevedea, rar, doar în efortul de „restrângere” și esențializare lirică din volumul „Aproape” (1974) de Grigore Vieru și în tensiunile interogative ale unor poezii de dragoste sau „arte poetice” din cărțile „Partea noastră de zbor” (1974) și „Mândrie și răbdare” (1977) de Liviu Damian. O excepție din acest confortabil somnambulism era poezia lui Eugen Cioclea.

N. C.: **O excepție în sine, nu? O poezie fără drept *legal* de ieșire la public și pentru care papilele gustative ale cititorului basarabean nu aveau încă toți receptorii formați...**

A. Ț.: O excepție prea bătătoare la ochi, cu o franchețe a gesturilor existențiale prea ostentativă și o candoare a dicției prea dezgolită. În bălăceala generală de platitudini „publicabile” a epocii, era ceva de genul „lucrului ciumat”, ceva ce nu putea fi acceptat în ruptul capului de vreun redactor care ținea la locul său de muncă.

Am fost pe parcursul anilor, la Moscova, apoi la Chișinău, unul dintre primii „cititori” ai poeziilor incluse în cartea „Numitorul comun”, apărută, târziu, în 1988. Am luat între ghilimele „cititor”, pentru că mai degrabă e vorba de „ascultător”. Cioclea avea obiceiul să-și citească versurile cu o intonație ușor înfundată, de vâlvătaie lăuntrică ce-și caută ieșire în afară, departe de unele lecturi patetice languros-liricoide din postumitatea sa imediată. Ambii ne dădeam seama că nu există nicio șansă să fie publicate. Neoavangardismul său structural, venind în linia unei avangarde literare umanitariste care a făcut carieră de-a lungul secolului XX, de la Whitman la Maiakovski și, încoace, la Voznesenski și Ginsberg, era într-o totală disonanță cu starea generală de suficiență și provincialism primitiv din poezia scrisă în RSSM.

La vremea respectivă, acesta era și modelul oficial acceptat de poezie peste care nu se putea trece. Dacă ați avea răbdarea să citiți carte cu carte, de la an la an, producția lirică publicată între 1975-1987, ați putea să observați cum poezia fuge mereu, tot mai departe, de rosturile ei firești, cucerite cu greu în jumătatea a doua a anilor șaizeci. Genul liric, dar, de fapt, toată literatura,

vădea clar o accentuată restaurație realist-socialistă, o întoarcere la speciile literare, tonalitățile și formele de versificație ale compunerilor „obsedantului deceniu”. Similitudinile acestor versificări ale stagnării cu opurile anilor ’50 sunt la vedere: resurecția mastodontului lirico-epic cu specificarea de „poem”, ardoarea tot mai accentuată a elogiilor de tot soiul, deschiderile spațiale într-o „nemărginire” de „necuprinsă-i țara mea natală”, de data aceasta, e drept, o nemărginire rarefiată, abulică, fără, ca să aduc un exemplu, bravul tropăit din „Țara mea” de Em. Bucov („Țară de sate, țară de orașe, nenumărate zidiri uriașe...”). Aveau o șansă cât de mică în acest context să răzbată la vreo editură poeziile lui Cioclea „cu un nerv pamfletar ce zvâcnea între scârbă și revoltă” (Al. Cistelecan)? Ca și versurile mele cu încifrările paroxistice ale unor contorsiuni existențiale la limită, ele erau sortite din start sertarului. Vocația underground-ului, ca în orice mediu de provincie, nu era recunoscută în literatura de la Chișinău, așa că nu putem vorbi de vreo rezonanță literară cât de cât semnificativă. Mi-amintesc de stupoarea pe care mi-a mărturisit că a avut-o Mihai Cimpoi, în 1989 mi se pare, când niște poeți din Macedonia s-au arătat entuziasmați de poeziile mele, iar pe urmă au și tradus masiv din „Cămașa lui Nessos”. Să luăm aminte: era anul 1989. Chiar și pentru „Ceahlăul” Mihai Cimpoi așa ceva părea imposibil. Poate în primul rând pentru el, criticul care ani în șir a citit și a glazurat cam tot ce era lizibil în literatura „moldovenească” și care, posibil, nu concepea că ar mai putea să existe în această literatură și altceva decât ceea ce se stabilise deja de multă vreme în „canonul” ei rudimentar de mediocritate suficientă sieși. Până în 1988 orice alt gen de poezie era inacceptabil. Cioclea trecea, cu pornirile sale de husar zurbagiu delaolaltă cu poezia neoavangardistă pe care o scria, drept un boem alcoolic, iar versurile mele, văzute prin grila obișnuită a unei cozi de oaie ca livrești, erau în această accepție comună taxate cu superioritate drept un exercițiu veleitar de critic literar. Nu mai vorbesc de furcile caudine ale publicațiilor literare, editurilor, cenzorilor de tot felul întotdeauna la datorie. De băgarea de seamă și intransigența lor (aspră sau binevoitoare, nu importă!) nu puteai niciodată să te îndoiești.

N. C.: **În acest context literar haotic și inconsistent, ideea unui criteriu generaționist credeți că și-ar pierde relevanța?**

A. Ț.: Revenind la criteriul generaționist, aș vrea să amintesc de colecția „Debut”, inaugurată în 1974. Colecția a fost răspunsul de pe loc al organelor de partid la o hotărâre de la centru privind tineretul de creație. Acesta trebuia luat „în grijă” din față. Firește, la mijloc nu era vorba de o susținere reală, ci doar de un control mai eficient. Plachetele au apărut într-un ritm pedestru ani la rând. După 1980 primii din serie reușiseră să se „clasicizeze”, distinși cu premii și titluri onorifice, instalați în funcții înalte, așa că tinerii nou-veniți, chiar așa pieptănați și periați pe toate părțile cum erau, dădeau unele semne că ceva se schimbă în existența poeziei: felul de a rupe sintaxa versului, în primul rând, apoi modalitatea raportării eului cu lumea etc. „Nicolae Popa, cu *Timpul probabil*”, 1983, și Lorina Bălteanu, cu *Obstacolul sticlei*, 1984, erau – zice Em. Galaicu-Păun – în fruntea plutonului („optzecist”, cum aveam să aflu mai târziu că ni se spune)!”. Că era vorba de un „pluton”, nu aveam atunci niciun motiv să gândesc așa. Pur și simplu, era altceva. Am simțit acest lucru mai întâi la Nicolae Popa. Numai că placheta „Timpul probabil”, pe lângă un sentimentalism romantic minor, mai avea și păcatul să fie încărcată prea vizibil de reminiscențe din Florin Mugur („jumătate om, jumătate iepure” etc.). Așa că m-am oprit la următorul debut, „Obstacolul sticlei”, despre care am scris o recenzie amplă. Nu puteam să știu ce se întâmplă în underground-ul românesc, unde (îndeosebi, pe la cenaclurile literare) se fermenta „optzecismul”. Am dibuit, mai mult cu instinctul, schimbarea de „paradigmă”. Atât cât aceasta mi se deschidea din câteva poezii și unele fragmente din cartea Lorinei Bălteanu. În închiderile succesive într-un interior de sticlă, cu percepția unei libertăți iluzorii (o aparență de libertate!), întrezăream un proces de dezontologizare a lumii și a eului și o situare a poeziei într-o imanență goală. Imaginea „pielii de vulpe” cuprinsă de nostalgiile și fanteziile vulpii reale care a fost cândva era de o tulburătoare noutate. Poezia „Vulpea”, la care mă refer, este pentru „optzecismul” basarabean emblematică, așa că am să-mi permit s-o citez integral: „Pielea de vulpe e vicleană ca și vulpea./ Așteaptă să mă duc de acasă,/ Cu dinții scoate țintele din pulpe/ Și sare din perete drept pe masă./ Înfuriată-mi răscolește printre straie/ Și le întoarce buzunarele pe dos,/ Cu ele se-mbâcsește în loc de măruntaie,/ Iar în sertare-și cată ochii scoși./ Nu-și uită nici acum natura sa de vulpe,/ Ciulind urechile să nu o prindă cineva,/ Se uită la fotografii, apoi le rupe/ Pe cele, ce-ar putea să-i semene cumva./ Dar când se face seară și-un amurg albastru/ În loc de lacrimi în orbite-i cură,/ Un ramur tânăr bate la fereastră,/ Iar ei i se năzare o pădure./ Se face tristă, ghemotoc se strânge,/ Rostogolindu-se prin casă înspre prag,/ De se aude la vecini cum plânge/ Și roade lemnul patului ca un posmag,/ Un fel de semne mirosind a praf de pușcă/ Îmi zgârie cu gheara prin caiete,/ Iar la venirea mea ca o nălucă/ Se prinde-n ținte invers pe perete.”

Purei nostalgii a eului dezontologizat i se adaugă ceva mai târziu („Abia tangibilul” de Grigore Chiper a fost scrisă în 1986, fiind publicată abia în 1990) și „nostalgiile” unui real în dispersie totală. Abandonarea eului liric percepției „abia tangibilului” lumii nu este altceva decât efortul minim de care e capabil eul pulverizat, lipsit de orice consistență, pentru a capta și a recompune poetic din fragmentele ei infinitezimale o iluzie de realitate. Mai departe, de la existența alienată poezia mai avea de făcut un pas pentru ca golul ontologic asumat să fie deplin – saltul în texistență, în imanența unei textualități suficientă sieși. Pasul acesta l-a făcut în literatura basarabeană Emil Galaicu-Păun. Nu cu „rebutul”, cum i-a zis el singur debutului din 1986, ci cu a doua carte, „Abece-Dor” din 1989, după care au urmat alte succesive „levitații” ale autorului, în proză și în poezie, între abulia unor autonomizări corporale, o pură mecanică a gesticulației umane și (auto)regenerări de „țesuturi vii” textualiste.

■

Natură moartă cu mere stricate

Despre o întîlnire ratată dintre un sociolog al literaturii şi un critic literar

Cronica lui Mircea V. Ciobanu la cartea subsemnatului (*Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni şi puterea sovietică în epoca stalinistă*. Editura Cartier, 2014), din numărul 7-8/2014 al revistei *Contrafort*, vădeşte o neînţelegere fundamentală a cărţii recenzate. Autorul recenziei ţine să specifice din chiar titlul articolului, vrînd parcă să pună lucrurile la punct şi pentru a înlătura din capul locului orice ambiguitate, că lucrarea pe care o analizează face o sociologie „a unei pseudoliteraturi". Recenzia aminteşte de un caz anecdotic în care un agricultor îi reproşează unui pictor că ar fi pictat, într-o natură moartă, nişte mere de un soi inferior, şi acelea stricate. Numai că, aici, recenzentului, asemenea agricultorului din anecdota de mai sus, i-a scăpat în mod evident că demersul cărţii şi grila de analiză pe care autorul ei o aplică textelor studiate este unul academic (în speţă socio-istoric), principial diferit de critica literară pe care o practică cronicarul.

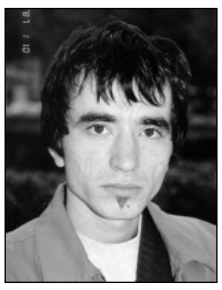

de
Petru Negură

Autorul recenziei sugerează printre rînduri (şi, mai explicit, în alte împrejurări) propria definiţie a literaturii „autentice", şi anume cea estetic valabilă *astăzi*, care a „rezistat" în timp şi care se bucură în continuare de cerere şi apreciere din partea criticilor şi a publicului (cultivat). Această definiţie aduce definiţiei din dicţionar un surplus de semnificaţie (valoarea estetică confirmată în actualitate de „specialişti" ai literaturii – *i.e.* filologi, istorici şi critici literari), exprimînd un punct de vedere, legitim pînă la urmă, venit din interiorul „cîmpului literar". Logica socială a acestei definiţii restrictive urmăreşte departajarea, în terminologia lui Bourdieu, a „sub-cîmpului de creaţie restrîns" (literatura produsă pentru alţi semeni şi pentru „specialişti") de cel al „creaţiei extinse" (literatura „de consum" sau instrumentalizată politic, destinată publicului larg). În numele unei asemenea definiţii, anumiţi artişti sau literaţi de avangardă tratează cu dispreţ opera scriitorilor consideraţi „minori" sau arta şi literatura „de larg consum". E o apreciere pe care un sociolog al literaturii o va nota cu interes, reînscriind-o în contextul social şi istoric al emiterii sale, dar pe care nu o va prelua ca atare pentru a face din ea o categorie operantă în propriul său demers, care, amintesc, este unul de altă natură decît cel al criticului literar.

Un sociolog (la fel, un istoric, un politolog sau un antropolog) nu se ocupă doar de fapte proclamate drept „autentice" de un grup selectiv de „specialişti" şi deci considerate demne de un studiu academic, ci şi de fenomene „minore" (şi „minoritare"), marginale (sau marginalizate), de fapte şi personaje relativ lipsite de „glorie", de „importanţă epocală" şi de „valoare estetică". Remarc acest lucru pentru că autorul recenziei propune, fie şi implicit, pe lîngă definiţia personalizată atribuită literaturii, o înţelegere subiectivă, perfect valabilă acum un secol, a operei academice, în speţă a cercetării în ştiinţe sociale. În secolul al XIX-lea se considera, de exemplu, că istoricul (şi, cu atît mai mult, istoricul literar) trebuie să se ocupe exclusiv de elite şi de faptele lor „memorabile". De la începutul secolului XX a avut loc, însă, o „revoluţie" epistemologică, care a condus la „democratizarea" obiectului, a metodei şi a abordării teoretice în cercetare (mă refer, în continuare, cu prisosinţă la ştiinţe socio-umane). Pînă la acea „revoluţie epistemologică", o istorie a păturilor populare, a vieţii cotidiene sau a femeilor, între altele, era, practic, de neconceput. Legitimitatea academică era dictată de legitimitatea socială atribuită subiecţilor şi faptelor respective.

Dar criticul nu se mărgineşte doar la contestarea legitimităţii sociale şi culturale a obiectului de studiu al cărţii recenzate, ci doreşte să chestioneze pertinenţa instrumentarului teoretic şi metodologic aplicat de autorul cărţii, întrucît acestea ar fi fost concepute pentru a fi aplicate pe un alt tip de obiect, unul „autentic". Recenzentul declară, între altele, în acest sens, că lucrarea ar fi „[c]onstruită în bună parte pe principiile cîmpului literar al lui Pierre Bourdieu", dar că „[î]n cazul literaturii din Transnistria, „cîmpurile" lui Bourdieu nici măcar nu pot fi aplicate (...)". Sociologul francez este, desigur, important într-un proiect de sociologie şi istorie socială a literaturi, dar el nu este de departe singurul autor teoretic important în această carte. Teoria lui Bourdieu i-a oferit, desigur, autorului cărţii o pistă teoretică care l-a ajutat să înţeleagă felul în care se produce o anumită dinamică în interiorul instituţiei literare din R(A)SSM, de la sfîrşitul anilor 1920 către mijlocul anilor 1950 (iar, la nivel textual, de la o povestire cum este „Pi două maluri" de Dumitru Milev, publicată în 1931, la „Sania" lui Ion Druţă, 1956), în pofida presiunii venite din partea puterii politice sau, mai exact, ţinînd cont de aceasta. Totuşi, autorul cărţii *Nici eroi, nici trădători* a socotit de cuviinţă, din punct de vedere teoretic, să nu folosească termenul de „cîmp [literar]" ca atare, central în teoria lui Bourdieu, tocmai din considerentul pe care îl pomeneşte şi recenzentul, şi anume că, în spaţiul şi în perioada studiate, nu au fost însumate toate condiţiile pertinente existenţei unui „cîmp literar" (între altele, cea de „autonomie relativă" faţă de cîmpul puterii). Acestea fiind spuse, poate părea puţin comic (şi într-un fel revelator asupra unei stări de fapt) că recenzia cărţii face mai des referinţă la termenul de cîmp (sau „cîmpuri") decît cartea însăşi.

Hotărît să scoată în vileag eroarea, ascunsă în chiar fundamentul metodologic al cărţii, criticul literar îi impută autorului impertinenţa de a fi dorit să compare literatura română din Basarabia interbelică cu cea din RASSM. E adevărat că autorul studiului şi-a asumat acest risc euristic de a compara nişte lucruri care, e drept, nu erau identice. Procesele literare pomenite mai sus au apărut şi s-au desfăşurat într-un mediu şi într-un context social, cultural şi politic specific. Dar un sociolog, un istoric sau un politolog cercetează de regulă fenomenele, comparîndu-le între ele, chiar dacă – şi cu atît mai mult – acestea nu sînt perfect analoage. În optica autorului cărţii, acest exerciţiu nu era chiar atît de hazardat: apropiaţi din punct de vedere geografic, scriitorii de pe cele două maluri se învecinau şi prin originea lor comună (majoritatea scriitorilor din RASSM erau, la răscrucea anilor 1930, originari din Basarabia); în plus, odată cu iunie 1940, cîţiva dintre cei mai importanţi scriitori tineri din Basarabia anilor 1930 (Costenco, Luţcan, Istru, Meniuc, Ştefănucă, Robot şi alţii) au colaborat strîns cu scriitorii veniţi din stînga Nistrului în cadrul unei instituţii comune. Comparaţia dintre cele două medii literare a fost făcută la nivelul parcursurilor de viaţă ale scriitorilor, mai degrabă decît printr-o suprapunere riguroasă după toţi parametrii pertinenţi (autorul nici nu şi-a propus o comparaţie sistematică), şi a avut mai ales drept scop înţelegerea relaţiilor dintre scriitorii basarabeni şi cei transnistreni după iunie 1940. Anume diferenţa *calitativă* a acestor două grupuri de scriitori a condus la un conflict între ele, conflict din care, amintim, au ieşit învingători scriitorii basarabeni (nu cei „transnistreni", deşi aceştia erau mai bine dotaţi la capitolul fiabilitate politică), în virtutea „capacităţilor" lor literare – *nota bene!* –, considerate a fi superioare celor ale confraţilor lor din RASSM. Basarabenii vor sfîrşi aşadar prin a impune legitimitatea limbii române literare (numită „moldovenească" în epocă) şi a unui patrimoniu literar, în care au fost incluşi, pînă la urmă, majoritatea scriitorilor clasici români din Moldova de pe malul drept al Prutului.

Un alt reproş serios adresat cărţii se referă la interpretarea surselor: „O altă confuzie o construieşte şi citarea „documentelor". Trimiterea se face de parcă toate ar avea aceeaşi valoare şi credibilitate" – scrie recenzentul. Ne aflăm, din nou, pe tărîmul lunecos al unei neînţelegeri „metodologice". Un istoric foloseşte de regulă toate sursele disponibile care pot aduce o anumită informaţie cu privire la obiectul cercetării sale, fără să le împartă în „credibile" şi mai puţin „credibile". Or, fiecare sursă trebuie folosită cu precauţia de rigoare, pentru că ele reprezintă o anumită poziţie şi instanţă, cu viziunile şi interesele intrinseci. Există o întreagă metodologie care ajută cercetătorul să interpreteze sursele: coroborarea/triangularea lor ar fi o posibilitate. Dar un istoric şi un sociolog ar putea fi interesat şi de valoarea subiectivă, de conţinutul ideologic şi de încărcătura emoţională a „discursului" analizat, relevante pentru a înţelege complexitatea relaţiilor unor „actori" într-un context dat. A încerca să descifrezi dedesubtul acestor relaţii complicate, făcînd trimitere la nişte surse prin definiţie subiective, nu înseamnă neapărat a subscrie mesajului lor. Dacă dăm la o parte documentele de arhivă (produse de CC al PC sau de NKVD/MGB şi care, prin urmare, aduc un punct de vedere puţin „credibil", nu-i aşa?) şi mărturiile scriitorilor înşişi (pe care criticul le califică expeditiv drept „bîrfe colegiale"), atunci am rămîne strict cu nimic, mai exact cu sursele „credibile" (care sînt, probabil – în viziunea recenzentului, expertiza specialiştilor de azi ai literaturii autentice).

Ca să nu mai rămînă nimic valabil din carte, citită din cîte se vede în grabă mare şi cu convingeri ferme, autorul recenziei se apucă, spre final, să-i demonteze titlul însuşi: „Vulgarizarea procesului de creaţie i-a sugerat autorului un titlu dificil de digerat ca semnificaţie. Or, o literatură nu se împarte în „eroi şi trădători", ci între profesionişti şi amatori, între genii şi diletanţi sau între tradiţionalişti şi modernişti. În fine, între creatori şi impostori". Grăbit să încheie recenzia, autorul ei trece cu vederea construcţia conjunctivală „nici..., nici..." din titlul cărţii, care nu sugerează o presupusă alegere între cele două elemente (aşa cum dă de înţeles criticul), ci o excludere a ambilor termeni, fiind vorba, evident, de nişte categorii de înţelegere pe care autorul cărţii le respinge din capul locului din cîmpul interpretării sale, lăsînd loc unei lecturi care se vrea mai nuanţată şi mai puţin schematică a obiectului studiat, inclusiv prin categoriile – „indigene", dar nu mai puţin legitime – pe care le propune recenzentul.

Ar mai fi multe de spus în legătură cu această recenzie, pe care am simţit nevoia să o comentez pentru că o găsesc ilustrativă faţă de o poziţie dominantă în mediul nostru intelectual, care reduce experienţa sovietică şi mai ales cea din epoca stalinistă la una „concentraţionară" şi care proclamă orice realizare a acelei epoci drept neautentică, uitînd – sau ignorînd „cu bună ştiinţă" – că ei înşişi şi toţi scriitorii autentici citaţi în recenzie sînt *nolens volens* rezultatul acelui sistem – au fost formaţi în şcolile sovietice (cu tarele şi lacunele ei), au trăit experienţa cotidiană a acelui sistem condamnat *post factum* şi au beneficiat de mecanismele sale de mobilitate ascendentă, escaladînd, de multe ori cu succes, ierarhia instituţiilor patronate de partid.

Păstrez un oarecare regret că această carte, la care autorul a muncit cîţiva ani buni, a prilejuit un dialog ratat între un sociolog al literaturii şi un critic literar, pe un tărîm altminteri comun. Îmi exprim speranţa că alţi cititori, mai puţin împovăraţi de categorii de-a gata (de genul „literatură autentică"/„pseudoliteratură") şi de iluzia cunoaşterii apriorice a lucrurilor, vor avea o lectură mai atentă şi mai dialogică a cărţii. ▣

Tombatere și bonjurişti în inima Africii

Din păcate, despre literatura scriitorilor africani se ştie prea puţin. Traducerile sunt mai degrabă rare şi întâmplătoare, prilejuite uneori de decernarea unui Nobel – cum este cazul lui Naghib Mahfuz, autorul *Trilogiei din Cairo*. Sau nu, vezi cazul

de

Răzvan Mihai Năstase

poetului Wole Soyinka, laureat al prestigiosului premiu în 1986. Poate că într-o anumită măsură tot de Premiul Nobel se leagă şi şansa de a avea pentru prima oară în română traducerea unui kenyan, Ngũgĩ wa Thiong'o, în cadrul Bibliotecii Polirom. Acesta a fost cotat printre marii favoriţi, alături de Haruki Murakami, al cărui nume este pomenit frecvent de ani buni încoace în fiecare toamnă, şi de bielorusa Svetlana Aleksievici. Ngũgĩ wa Thiong'o este aşadar o prezenţă mai degrabă exotică pentru cititorul român, dar asta nu înseamnă că nu are în spate o carieră vastă, în care a abordat felurite genuri literare, de la proză scurtă la roman, şi de la piese de teatru la eseuri. Cât despre erudiţie, cred că e de ajuns să amintesc că prozatorul kenyan a absolvit cursurile a două facultăţi, dintre care una în Regatul Unit, la Leeds, iar în prezent, la cei 76 de ani ai săi, este profesor la New York University.

Râul care ne desparte este o carte de tinereţe, în fapt chiar al doilea roman al lui Ngũgĩ wa Thiong'o, publicat în 1965, la un an de la debut. Avem de-a face cu o carte pe cât de mică, pe atât de intensă, îndrăzneaţă, nefiltrată. Fără presiunea unor imperative estetice, fără să fie încorsetat în forme sau artificii de stil, Ngũgĩ wa Thiong'o izbuteşte să transmită o naraţiune de forţă. De-o parte şi de alta a unui râu african trăieşte o comunitate în care, odată cu sosirea albilor şi a misionarilor creştini, apare dezbinarea. Aşa cum apa desparte două fâşii de uscat, credinţa (fie ea cea moştenită din străbuni sau creştinismul descoperit cu ochi nou şi avid) desparte membri ai aceluiaşi trib, familii ori prietenii care păreau sudate pe vecie. Disensiunile cresc tot mai tare, faliile sociale se accentuează şi un soi de micro-război civil e pe cale să izbucnească. Pe de o parte stau susţinătorii creştinismului, care se agaţă de noua religie fie din convingere, fie datorită unor privilegii materiale pe care le obţin de la misionari, iar pe de altă parte stau conservatorii, cei care cred în valorile, spiritualitatea şi tradiţiile transmise de ani buni din generaţie în generaţie. Mai în glumă, mai în serios, se poate spune că asistăm la un soi de confruntare între tombatere şi bonjurişti, pe tărâm african. Numai că, având în centru o chestiune serioasă cum e circumcizia feminină, de pildă, lucrurile capătă o greutate mult mai mare. „Păi ce, suntem proaste? o scutură pe Nyambura. Tata şi mama sunt circumcişi. Ei nu sunt creştini? Circumcizia nu i-a împiedicat să fie creştini. Şi eu am adoptat credinţa omului alb, totuşi ştiu că este frumos, o!, foarte frumos, să fii iniţiată în viaţa de femeie. Înveţi obiceiurile tribului. Da, Dumnezeul omului alb nu mă mulţumeşte pe deplin. Vreau, am nevoie de mai mult. Viaţa mea şi viaţa ta sunt aici, pe dealuri, asta e ceea ce ştim." (p. 34)

Din punct de vedere narativ, procedeele folosite de Ngũgĩ wa Thiong'o sunt relativ simple: un narator care-şi joacă bine aparenta omniscienţă, dar care lasă suficient de multe lacune în poveste, şi capitole care par un soi de bucăţele de puzzle, fiecare dintre ele constituind un fragment din viaţa şi lumea tribului. Prin faţa ochilor ni se perindă astfel discuţii între rude sau prieteni, ritualuri de iniţiere, jocuri copilăreşti, orgolii şi aspiraţii sau chiar poveşti de dragoste care aduc izbitor de mult cu *Romeo şi Julieta*. Din fericire însă, cartea se încheie deschis – protagoniştii idilei nu sunt condamnaţi şi arătaţi cu degetul, după cum nici cele două comunităţi nu reuşesc să treacă peste scindarea provocată de religie. Dincolo însă de soarta fiecărui personaj în parte, fundamentale sunt câteva idei care constituie prilej de reflecţie. În ce măsură o religie impusă cu forţa, uneori prin violenţă, mai corespunde propriilor precepte? Este anularea liberului arbitru, chiar şi cu Biblia în dinţi, un păcat sau o virtute? Cine îţi dă dreptul să intri cu bocancii în sufletul, lumea şi credinţa altuia, să-l judeci şi să-l consideri inferior? Tensiunile aflate într-un crescendo constant sunt dezamorsate narativ prin scurte descrieri ale Râului Honia, cel care, indiferent de grozăviile la care se dedau oamenii de pe malurile lui, îşi vede liniştit de curs şi aminteşte simbolic că toate-s trecătoare. „Prin Valea Vieţii curgea un râu. Dacă n-ar fi fost tufişuri şi copaci care să acopere pantele, ai fi văzut râul din vârful lui Kameno sau al lui Makuyu. Însă acum trebuia să te duci acolo jos. Nici măcar atunci nu puteai să vezi toată întinderea râului în timp ce se unduia graţios şi aparent fără grabă în josul văii, ca un şarpe. Râul se numea Honia şi însemna leac sau a reduce la viaţă. Râul Honia nu seca niciodată. Părea să aibă o puternică dorinţă de a trăi, dispreţuind secetele şi schimbările de vreme. Şi curgea mereu în aceeaşi direcţie, niciodată grăbindu-se, niciodată şovăind. Oamenii vedeau asta şi erau fericiţi." (p. 5)

Râul care ne desparte nu este sub nicio formă o carte-cult, o carte de referinţă peste care să nu poţi trece. Dar e genul de literatură din care guşti cu surprindere şi-n care poţi descoperi un anume soi de ingenuitate autentică de care adeseori literatura zilelor noastre s-a despărţit. Ngũgĩ wa Thiong'o are harul de a spune lucruri simple prin cuvinte simple, de a nu încărca inutil textul. *Less is more* pare a spune prozatorul kenyan prin fiecare rând, lucru valabil, paradoxal, în primul rând pentru credinţă.

Ngũgĩ wa Thiong'o, ***Râul care ne desparte*** (roman). Traducere din limba engleză şi note de Mihaela Negrilă. Editura Polirom, Iaşi, 2014, 184 p.

■

Praga literară. Scriitori cehi contemporani

Roman Ráž: Faust moare de două ori

Născut în 1935 la Praga, Roman Ráž a studiat istoria artei şi estetica la Facultatea de Litere a Universităţii Masaryk din Brno, apoi la Facultatea de Arte Cinematografice din Praga. Îşi dă doctoratul în arta teatrală şi cinematografică la Universitatea Carolină din Praga. Debutează cu volumul de povestiri *Singura noapte*, în 1962, urmat de *Profesorul de cântec păsăresc* (1966), *Cine l-a făcut pe Matyáš să tacă* (1968), *Odată să priveşti înapoi* (1968), *Moartea în casa castanie* (1976), *Vânzătorul de umor* (1979), ultima tradusă în mai multe limbi şi ecranizată. Autor a peste douăzeci de piese radiofonice şi pentru televiziune, dintre care multe au fost prezentate în Canada, Irlanda, Elveţia, RFG ş.a. Romanele sale – *Pietre rătăcitoare* (1981), *Cuibul de vrăbii* (1983), *Maestrul şocului* (1985), *Casa cu narcise* (1988), *In flagranti* (1989), *Tentaţie la sfârşitul verii* (1989), *Drumul pe genunchi* (1992), *Apărătorii singurătăţii* (1999), *Faust moare de două ori* (2003), *Să nu mă crezi deloc* (2007), *În sufragerie nu se ucide* (2011) – îl impun drept unul dintre cei mai importanţi prozatori cehi contemporani.

Antologia de proză scurtă din Cehia, *Coama leului pe pernă* (Editura ARC, 2013), pare să stimuleze la Chişinău şi alte apariţii editoriale din literatura scriitorilor de pe Vltava. Intuind „fereastra de oportunitate" (şi chiar ne-ar plăcea să ştim ce succes de casă a înregistrat sus-pomenita Antologie), Editura Cartier s-a mişcat foarte repede, contractând romanul lui Roman Ráž **Faust moare de două ori** – tălmăcirea din cehă fiind semnată de Lidia-Veronica Našinkova. Ca într-un scenariu de marketing bine pus la punct, traducătoarea a realizat şi un interviu cu autorul, o avanpremieră a romanului, care avea să vadă lumina tiparului la începutul lunii noiembrie 2014. Iată un fragment relevant:

„Lidia Našincová: *Ne-aţi putea spune, stimate Domnule Ráž, când aţi început să scrieţi romanul Faust moare de două ori?*

Roman Ráž: Faust este o proză-model tipică, bazată pe situaţii verosimile şi pe detalii realiste, iar datorită aspectului său *psihologic şi politic* este unul din romanele mele preferate. Tema lui Faust am prelucrat-o iniţial în anul 1967 ca piesă radiofonică. Era o perioadă când scriam mult pentru radio, piesele mele de teatru se difuzau din Canada, Irlanda, Elveţia până în Germania, unde au fost transmise practic pe toate posturile germane. Şi cum Faust s-a bucurat de un asemenea succes, şi cum era o temă deosebit de actuală, m-am decis s-o prelucrez şi ca proză (...).

***

Roman Ráž construieşte o naraţiune inteligentă, care merită a fi studiată deopotrivă pentru meşteşugita reconstituire a universului politic sud-american, cu nenumăratele sale lovituri de stat, junte militare, insurecţii şi transformări ale unor luptători împotriva tiraniei în asupritori abjecţi – un coctail bine cunoscut şi din cărţile marilor scriitori latino-americani –, şi pentru performanţa compoziţională, derulată pe o suprafaţă relativ mică: 190 de pagini.

Este vorba despre uimitoarea istorie a „fratelui Juanito" – un lider popular, iubit de mase, căzut victimă într-un atentat cu bombă, similar celui de la Dallas, care i-a fost fatal preşedintelui Kennedy. În cazul fratelui Juanito, nu a tras un lunetist, ci a explodat o bombă, iar cât priveşte consecinţa atentatului... Aici mă opresc, pentru a nu strica suspansul, aşa cum a reuşit autorul însuşi pe durata captivantei sale naraţiuni. Autorul derulează neverosimila poveste a unui fost militar, judecat de Curtea Marţială, ajuns, literalmente, la capătul drumului, dar care este ales, în urma unui concurs sofisticat, cu multe probe eliminatorii, să devină liderul Mişcării Forţelor Naţionale. Adică este invitat să joace un rol, nu tocmai onorabil, în slujba unei facţiuni politice cu nimic mai bună decât altele, aşa cum se va dovedi. Semnează şi un contract în acest sens cu clauze foarte precise.

Autorul amestecă planurile temporale, se schimbă şi instanţa naratorială. Urmărim în paralel povestea unui tânăr ziarist, nemulţumit de viaţa sa, de aşteptările neîmplinite, abandonat de mic de maică-sa, care a preferat o viaţă mai frivolă şi a ajuns soţie de magnat american, el, băiatul, fiind crescut de un tată-medic cu care nu s-a putut împăca. Ajuns într-un impas profesional, ziaristul primeşte un ajutor neaşteptat chiar de la părintele său: acesta îl îndeamnă să pornească pe urmele unui personaj misterios, fost pacient al său în spitalul în care a lucrat până la pensionare. Investigaţiile îl aduc pe ziarist într-un oraş din Franţa, în casa bătrânului general José Alonso Miguera, unde se desfăşoară actul final al acestei drame neobişnuite.

Romanul lui Roman Ráž are toate ingredientele unui thriller – intrigă savuroasă, ritm alert, suspans bine întreţinut –, oferind, în acelaşi timp, şi prilejul unor meditaţii deloc relaxante pe teme de morală, politică şi despre jocul identităţilor cu funcţie de contract existenţial, aşa cum sugerează şi numele mitoeroului din titlu. O lectură antrenantă, plăcută estetic, recomandabilă spiritelor analitice.

Vitalie CIOBANU

■

O nouă carte de Herta Müller

Herta Müller e cazul fericit, recunosc că şi rar întâlnit, de scriitor contemporan a cărui operă valoroasă, apreciată şi recunoscută în lume (Premiul Nobel, 2009), este susţinută şi de o remarcabilă prestaţie a autoarei în afara literaturii. E una dintre vocile cu autoritate din rândurile intelectualităţii europene (alături de Adam Michnik, André Glucksmann, Bernard-Henri Lévy…) care au luat atitudine împotriva războiului de anexiune declanşat de Rusia lui Putin în Ucraina. „Ceea ce se întâmplă în Ucraina este monstruos. Chiar de la bun început a fost un pas inacceptabil – anexarea Crimeii. Putin vede pretutindeni duşmani. Fiecare dictator are nevoie de duşmani pentru a justifica încălcarea drepturilor omului în ţara sa… Putin este bolnav de trecut. Tot ce se întâmplă în Ucraina este o suferinţă generată de fantasmele sale sovietice", spunea Herta Müller într-un interviu din La Repubblica, afirmaţii dure, directe, pe care le-a dezvoltat şi nuanţat şi cu alte ocazii.

Ceea ce vreau să afirm în acest început de cronică la o nouă carte a autoarei, apărute de curând în traducere în limba română, este că ideile Hertei Müller îmi sunt apropiate, rezonez la ele şi mă bucur mult că celebritatea n-a schimbat-o, a rămas acelaşi om sensibil şi exigent, care se implică şi reacţionează la nedreptăţi.

***

Romanul **Astăzi mai bine nu m-aş fi întâlnit cu mine însămi** a fost publicat în limba germană (*Heute wär ich mir lieber nicht begegnet*) în 1997. O carte excepţională, care a aşteptat mult pană să fie tradusă în limba română la Editura Humanitas în acest an. Şi e un roman, aşa cum ne-a obişnuit Herta Müller, despre România, despre comunismul românesc ceauşist, cu toate ingredientele sale toxice: teroarea securităţii, spaimă, sărăcie, frig, delaţiune, disperare…

Romanul spune povestea unei tinere fără nume, dintr-un oraş din România, recăsătorită (primul soţ nu o putea lovi şi se dispreţuia pentru asta, al doilea, Paul, e un alcoolic, alături de care trăieşte şi clipe de fericire), care lucrează la o fabrică de confecţii. În speranţa că va scăpa de sărăcie şi cenuşiu, tânără pune în buzunarele pantalonilor pregătiţi pentru export în Italia zece bileţele cu numele şi adresa ei şi mesajul „ti aspetto". Cine va răspunde primul la invitaţie, cu acela se va căsători şi va evada în Occident, în lumea liberă. Numai că visătoarea complotistă este descoperită. Scapă uşor într-o primă fază, se alege doar cu o mustrare, însă un coleg al ei pune bileţele cu un mesaj mai radical-diversionist, „salutări din dictatură", într-un lot de haine pentru Suedia. Cum e prima bănuită, tânăra este concediată, apoi încep convocările la interogatoriu în biroul securistului, „maiorul Albu"…

Despre întâmplarea cu ghinion de la fabrică şi povestea de viaţă a tinerei, dar şi despre alte istorii în care sunt prinse personajele cărţii, aflăm dintr-un uriaş monolog interior, care se întinde pe durata unei călătorii cu tramvaiul spre întâlnirea cu ofiţerul de la Securitate. Un „road-story" care panoramează o România în comunism, o ţară cenuşie, cu destine frânte, tragice, imagini obsesive ce doar putere şi încredere nu-i pot oferi protagonistei înaintea întâlnirii cu securistul onctuos, care o terorizează: Lilli, prietena ei, care a fost împuşcată când încerca să treacă ilegal frontiera spre Ungaria, împreună cu iubitul, un colonel de şaizeci şi şase de ani; deportarea bunicilor în pustietatea din Bărăgan şi poveştile cumplite spuse de aceştia; despărţirea de primul ei soţ, al cărui tată fusese călăul bunicilor… Apoi imagini din copilăria petrecută într-un oraş de provincie; tatăl, pentru care a avut sentimente mai deosebite şi chiar o dorinţă erotică, tăinuită; căsătoria şi viaţa ciudată alături de Paul, de parcă s-ar afla într-o haltă în care nu face nimic, doar există şi, poate, aşteaptă…

Reveriile tinerei se împletesc cu prezentul: mici secvenţe cu chipuri aproape fantomatice din tramvai, interogatoriile kafkiene, atât de multe, că le-a pierdut numărul, şi insultele ritualice din partea maiorului Albu, care o terorizează psihic. Şi spaima de zi cu zi, ca un refren de fundal al întregii naraţiuni…

Frumuseţea romanului este dată şi de pasajele poetice, marca Herta Müller, pe care le-am întâlnit şi în *Leagănul respiraţiei*, capodopera incontestabilă a autoarei.

***

În finalul acestei prezentări, iată un scurt fragment de roman, paginile de început, care ilustrează calitatea excepţională a traducerii făcută de Corina Bernic, de parcă cartea ar fi fost scrisă direct în română.

„M-au chemat. Joi la zece fix. Mă cheamă tot mai des: marţi la zece fix, sâmbătă la zece fix, miercuri sau luni. De parcă anii ar fi o săptămână, mă şi mir că după vara târzie vine deja iarna.

În drum spre tramvai se văd buchetele de bobiţe albe printre garduri. Ca nişte nasturi de sidef cusute pe dedesubt, poate până în pământ, sau ca nişte biluţe de pâine. Pentru nişte capete albe de păsări cu ciocuri întoarse în altă parte, bobiţele sunt mult prea mici, dar cu toate astea îmi vine să mă gândesc la capete albe de păsări. Asta te face să ameţeşti. Mai degrabă mă gândesc la tuleiele de zăpadă din iarbă, dar de la asta devii pierdut, iar de la cretă ţi se face somn.

Tramvaiul nu are un orar fix.

Mi se pare că foşneşte, dacă nu cumva e vorba de frunzele tari ale plopilor. Vine deja, azi vrea să mă ia pe loc. Mi-am propus să-l las să urce înaintea mea pe bătrânul cu pălărie de paie. Când am ajuns eu, el era deja în staţie cine ştie de cât timp. Nu-i tocmai fragil, dar slab ca propria-i umbră, cocoşat şi tern. În pantaloni n-are nici fund, nici şolduri, doar genunchii ies umflaţi în evidenţă. Dar dacă fix acum, când se deschid uşile de la tramvai, lui îi vine să scuipe pe jos, urc totuşi înaintea lui. Mai toate locurile sunt libere, el le cântăreşte din ochi şi rămâne în picioare. Cum de oameni atât de bătrâni nu sunt obosiţi şi nu-şi păstrează statul în picioare pentru atunci când n-ai unde să stai jos? Uneori îi auzi spunând: Las' că-n cimitir vom zace îndeajuns. Când spun asta, nu se gândesc defel la moarte şi au şi dreptate. Niciodată nu s-a murit într-o ordine firească, mor şi cei tineri. Eu, când nu trebuie să stau în picioare, întotdeauna mă aşez. Să călătoreşti stând pe scaun e ca

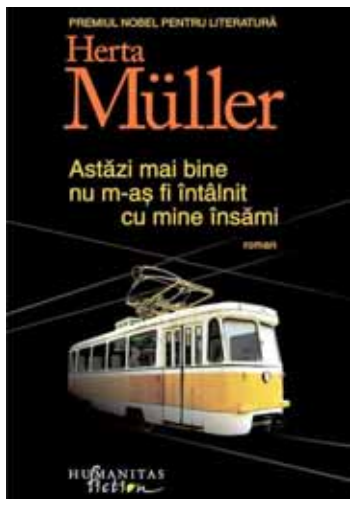

şi cum ai merge pe jos şezând. Bătrânul mă iscodeşte, în tramvaiul ăsta gol simţi pe loc aşa ceva. Capul meu plin nu mă lasă să vorbesc, altfel l-aş întreba ce are de văzut la mine. Nu-i pasă câtuşi de puţin că mă deranjează holbatul lui. Afară trece pe lângă noi jumătate de oraş, printre case şi copaci se mai schimbă peisajul. Se spune că oamenii în vârstă simt mai mult decât cei tineri. Poate şi că azi eu am în poşetă un prosop mic, pastă şi o periuţă de dinţi. Şi nicio batistă, pentru că nu vreau să plâng. Paul nu a simţit cât de frică mi-e că astăzi Albu m-ar putea conduce direct într-o celulă de sub biroul lui. Nu i-am spus nimic, dacă aşa va fi, o va afla el îndeajuns de repede. Tramvaiul merge încet. Pălăria de paie a bătrânului are o bentiţă murdară, probabil de la transpiraţie sau de la ploaie. Ca de obicei, Albu mă va saluta cu un sărut bălos pe mână.

Maiorul Albu îmi apucă mâna de vârfurile degetelor şi-mi strânge unghiile atât de tare că abia mă abţin să nu ţip. Îmi sărută degetele atingându-le cu buza de jos, lăsând-o liberă pe cea de sus ca să poată vorbi. Întotdeauna îmi sărută mâna în acelaşi mod, dar de spus de fiecare dată îmi spune altceva:

„Ei, ei, ochii ţi-s roşii azi."

„Mi se pare mie sau îţi creşte o mustaţă? Cam devreme pentru vârsta ta."

„Ah, mânuţa ţi-e rece ca gheaţa astăzi, sper că nu de la circulaţie proastă."

„Vai, ţi se micşorează gingiile, parc-ai fi bunică-ta."

Bunica mea n-a ajuns să îmbătrânească, îi spun, n-a avut vreme să-şi piardă dinţii. Albu va fi ştiind care-a fost treaba cu dinţii bunicii mele, de aceea îi pomeneşte.

Ca femeie ştii bine cum arăţi azi. Şi că un sărut al mâinii în primul rând nu doare, în al doilea rând nu e umed şi în al treilea rând că locul lui e pe dosul mâinii. Bărbaţii ştiu mai bine decât femeile cum trebuie să fie un sărut al mâinii, sigur că şi Albu ştie. Tot capul îi miroase a *Avril*, un parfum franţuzesc pe care îl folosea şi socrul meu, comunistul de parfum. Niciunul dintre ceilalţi oameni pe care îi cunosc nu şi-ar cumpăra aşa ceva. Pe piaţa neagră costă mai mult decât un costum din magazin. Sau poate se numeşte *September*, dar mirosul acela amar şi afumat de frunze arse nu am cum să-l confund.

După ce m-am aşezat la măsuţă, Albu vede că-mi frec degetele de fustă, şi asta nu doar ca să mi le simt din nou, ci şi ca să şterg scuipatul. Îşi răsuceşte inelul cu sigiliu şi zâmbeşte şmecherește. Şi ce dacă, poţi să ştergi scuipatul, oricum se usucă de la sine şi nu e otrăvitor. Scuipat are oricine în gură. Alţii scuipă pe trotuar şi şterg apoi scuipatul cu talpa pantofului, pentru că nici măcar acolo nu e locul lui. Albu precis nu scuipă pe trotuar, în oraş, unde lumea nu-l ştie, el o face pe domnul fin. Mă dor unghiile, dar niciodată nu mi le-a strâns până să se facă albastre. Se dezmorţesc la loc ca şi cum nişte mâini reci ca gheaţa ar ajunge brusc la căldură. Aceasta-i otrava, impresia că-mi alunecă tot creierul peste faţă. Umilire, cum altfel să-i spui acelui moment când te simţi cu tot corpul desculţ. Dar ce te faci când cu un singur cuvânt n-ai cum să spui cine ştie ce, când cel mai bun cuvânt e prost."

Pagină de **Vasile GÂRNEŢ**

▣

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAŢIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100

la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale" S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22

Adresa: Bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt 81a, MD-2012, or. Chişinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

*Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!